

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ ARAP ŞİİRİNDE KUDÜS

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mahmut ÇAY

ŞANLIURFA – 2017

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ ARAP ŞİİRİNDE KUDÜS

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mahmut ÇAY

Danışman
Doç. Dr. Salih TUR

ŞANLIURFA - 2017

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 145230016 numaralı Mahmut Çay'ın hazırladığı "Çağdaş Arap Şiirinde Kudüs" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 29/06/ 2017 tarihinde, S217 nolu odada saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

29/06/ 2017

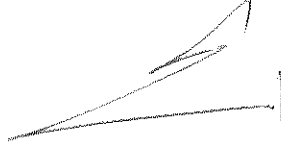
(Danışman)
Doç.Dr: Salih TUR

Üye
Prof.Dr: Kazım PAYDAŞ

Üye
Doç.Dr: İbrahim ŞABAN

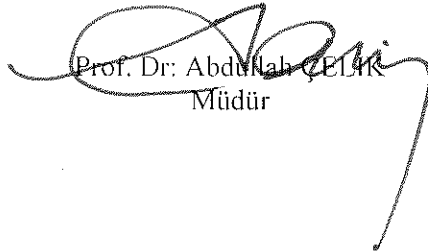

Bu tezin Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

29/06/2017

22.08.2017

Prof. Dr: Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Mahmut ÇAY
Öğrenci Numarası : 145230016
Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe): Çağdaş Arap Şiirinde Kudüs

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin, 03/05/2017 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 8'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayım etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayım etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03/05/2017
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 03/05/2017

Doç. Dr. Salih TUR
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Kudüs'ün tarihi ve önemi incelenmiş; dinî, siyasî ve sosyokültürel konular üzerinde durularak edebî açıdan değerlendirilmiştir. Çağdaş Arap şiirinde Kudüs hakkında yazılmış, hem ölçülü hem de serbest şiirlerden oluşan Filistin ve diğer Arap ülkelerinin önde gelen şairlerin şiirleri Türkçeye çevirilmiştir. Ayrıca şairlerin söz konusu şiirlerinde vurgulamak istedikleri mana, değerlendirilerek ele alınmıştır.

Filistin bölgesinde kültürel ve siyasî alanda gelişen değişimler, sosyokültürel hayatı etkilediği gibi, edebî hayatı da etkilemiştir. Bu husus ise Filistinli şairleri, Kudüs hakkında şiirler yazıp ve bu kutsal kenti kalemleriyle savunmaya sevk etmiştir. Bu durum göz önüne alınarak Kudüs'ün Arap edebiyatında nasıl işlendiği, edebiyata nasıl yansıdığı ve hangi özellikleriyle ön plâna çıktığı araştırılarak Türk edebiyat ve tarih okurlarına sunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, *“Kudüs tarihi ve önemini, hakkında kaleme alınmış bazı şiirlerin çeviri ve değerlendirilmesini; ayrıca Arap ve Filistin edebiyatlarını içermekte”* olup bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır.

Tezin “Giriş” bölümünde, edebî gelişmelere ışık tutması açısından modern Arap edebiyatı ve Filistin edebiyatı hakkında kısa bir bilgi sunulmuştur.

Birinci Bölümde kentin tarihi ve önemi üzerinde durulmuştur. “Kudüs'ün Tarihi” adlı bölümünde, Filistin topraklarında, İslâm öncesi ve sonrası yaşanan fetihler, saldırılar ve işgaller kısaca ele alınmış, bunun neticesinde Filistin'de yaşayan halkın, tüm bu gelişmeler karşısında nasıl etkilendikleri üzerinde durulmuştur. “Kudüs'ün Önemi” adlı bölümünde ise Kudüs'ün üç semavî din tarafından (Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik) nasıl ve neden önemli olduğu irdelenmiştir.

İkinci Bölümde Kudüs'te yer alan bazı önemli mekânlar hakkında kısa bir bilgi sunulmuş ve bu mekânların, Filistinli şairlerin şiirlerine nasıl yansıdığı incelenip değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise Kudüs hakkında kaleme alınmış direniş, tarihî, sevgi, özlem, millî, dinî, gibi temalar içeren bazı şiirlerin çeviri ve değerlendirmesi yapılarak ele alınmıştır. Aynı zamanda konuyla ilgili veya benzerlik arz eden Türk şairlerin şiirlerinden de bazı örnekler verilmiştir.

Bu çalışmada, bana her türlü desteği veren, yapıcı yorum ve öneride bulunan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Salih TUR'a, katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Ayrıca ilminden ve görüşlerinden her zaman istifade ettiğim kıymetli hocam Sayın Abdulkadir YÜKSEL'e teşekkürü bir borç bilirim. Yine çoğu şiirlerin açıklamalarında ve düzeltmelerinde bana yardımcı olan Sayın Mahir Osman'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca kaynak temininde bana yardımcı olan ve tavsiyeleriyle bana yol gösteren kıymetli hocalarım Doç. Dr. Salih TUR, Yrd. Doç. Dr. Ramazan Ömer, Yrd. Doç. Dr. Yasin Kahyaoğlu ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aslan'a minnettarım. Yine en büyük manevi destekçilerim annem ve babama; ayrıca benim için gönlümü aydınlatan bir ışık olan ve başaracağım konusunda beni her zaman cesaretlendiren kıymetli eşime, bir de biricik kızım Irmak ve oğlum Muhammed Selim'e teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut ÇAY
şANLIURFA 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
Giriş	1
1. BÖLÜM: KUDÜS TARİHİ.....	6
1. 1. İslâm Öncesi Kudüs Tarihi.....	6
1. 2. İslâm Sonrası Kudüs Tarihi.....	9
1. 3. Kudüs'ün Önemi	14
2. BÖLÜM: ŞİİRLER IŞIĞINDA KENTİN KUTSAL VE TARİHİ YERLERİ	15
2. 1. Mescid-i Aksâ	15
2. 2. Kubbetü-s Sahrâ	19
2. 3. Kıyamet Kilisesi.....	22
2. 4. Ağlama Duvarı	24
2. 5. Meşhur İsimleri	27
2. 5. 1. Ur-Şalim	28
2. 5. 2. Yebûs.....	29
2. 5. 3. Zeytin Şehri	31
2. 5. 4. Düşler Şehri.....	32
2. 5. 5. Barış Yurdu	33
2. 5. 6. Şehirlerin Çiçeği.....	34
2. 5. 7. Diğer İsimleri	35
2. 6. Kentin Surları.....	36
2. 7. Kentin Önemli Kapıları.....	38
2. 7. 1. Babu'l Âmûd veya Amûd.....	39
2. 7. 2. Bâbu's Sâhire	42
2. 7. 3. Bubu'l Halil.....	43
3. BÖLÜM: KUDÜS HAKKINDA YAZILMIŞ BAZI ŞİİRLER	45
3. 1. Direniş Şiirleri.....	45
3. 2. Dini Şiirler.....	88
3. 4. Tarihsel Şiirler.....	99

3. 5. Toplumsal şiirler	105
3. 6. Ulusal Şiirler	116
3. 7. Vatan Şiirler	125
SONUÇ	134
KAYNAKÇA	137

KISALTMALAR

A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
FKÖ	: Filistin Kuruluş Örgütü
h.	: Hicri
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
tsz	: Tarihsiz
t.y.	: Basım Tarihi Yok
y.y.	: Basım Yılı Yok

ÖZET

Bu çalışmada, Kudüs'ün tarihi ve önemi incelenmiş; çağdaş Arap şiirinde Kudüs'le ilgili yazılmış bazı şiirlerin çeviri ve tahlili ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin, Filistin'i kaybetmesinden İngilizlerin ülkeyi işgal etmesine kadar devam eden süreçte yaşanan siyasî gelişmelerin Filistin toplumu üzerindeki etkilerini edebî yönden araştırmak amaçlanmıştır. Filistin'in sadece siyasî düzeyde konuşulan bir konu olmadığı; edebî yönünün de önemli olduğu hedeflenmiştir.

Filistin halkının, işgal edilen vatanlarını kurtarmak, özgürlüklerini elde etmek ve ülkelerini bağımsızlığına kavuşturmak için mücadele ettiği tespit edilmiş ve bu mücadeleyi harekete geçiren en önemli faktörün şiir olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Filistin, Kudüs, Filistin edebiyatı, Modern Arap edebiyatı, Filistinli şairler.

ABSTRACT

In this study, the history and the importance of Jerusalem are observed, and translations and analysis of some poems written about Jerusalem in Arabic poem are discussed. It is aimed to investigate the effects of political improvements on the Palestine society in a time period spanning from the Ottoman Empire's loss of Palestine to the England's occupation of the country in a literate way. It is also aimed to show that Palestine is not only a subject that is spoken politically but also its literate side is very crucial.

It is determined that the people of Palestine struggled with the aim of saving their occupied country, gaining their freedom and emancipating their country, and it is concluded that the most important factor to prompt this struggle was poem.

Key Words: Palestine, Jerusalem, Palestine literature, Modern Arabic literature, Palestinian poets.

Giriş

Arap edebiyatının modernleşme sürecine ışık tutan siyasî ve sosyokültürel faktörler, bu süreçte büyük roller üstlenmiştir. Bu faktörler arasında siyasî unsur, sürecin en önemli tarafıdır. Çünkü modernleşme sürecini etkileyen siyasî gelişmelerin başında hiç kuşkusuz Napolyon Bonaparte'nin (ö.1821), 1798 yılında Mısır'a düzenlediği sefer gelmektedir. Bu sefer neticesinde modernleşme sürecine giren Mısır ve çevresi, siyasî, sosyal ve kültürel faktörlerin hızla gelişmesiyle modern Arap edebiyatının Batılılaşma sürecine öncülük etmiştir. Bu işgalin hedefleri arasında eğitim-öğretim fonksiyonlarının yanı sıra, birçok fikrî ve ilmî konuları Arap halkına kazandırarak Batı tarzı bilgileri buralarda yaygınlaştırmak ve Arapların bilgi seviyelerini arttırmak olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Şurâ Meclisi kuran Napolyon, matbaacılık gibi tekniksel teknolojileri Arap dünyasına kazandırarak bununla Batı modeli gazete, dergi ve tercüme gibi eğitim kimlikli faaliyetlerinin Arap dünyasına kazandırmayı hedeflemiştir. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak el-Ezher öğrencilerinin bu girişimden olumlu yönden etkilendiği de ifade edilmektedir.¹

Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki; işgalin 1801 yılında sona ermesiyle birlikte genel olarak Arap tarihinde özel olarak da Mısır tarihinde modernleşme sürecine doğru önemli gelişmelerin kaydedildiği dönemin Kavala'lı Mehmet Ali Paşa (ö. 1849) dönemi olduğu bilinmektedir. Fransızları Mısır'dan çıkarmasının ardından hemen her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da modernleşmeye dönük önemli adımlar attığı bilinmektedir.²

Yine bu seferin, Arap edebiyatına etkisinin nasıllığı ve ne şekilde yansıdığı konusunda olumlu ve olumsuz yaklaşımların olduğu ifade edilir. Olumlu yaklaşımı savunan Hristiyan unsurlarının varlığından söz edilmektedir. Mısır'a düzenlenen seferi destekleyen Hristiyan kökenli Arap edebiyatçısı Mısırlı yazar Louis Avad (ö. 1990), söz konusu işgalin Mısır'a sağladığı yararların, Osmanlı döneminde sağlanan yararlardan daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Olumsuz yaklaşımı savunanların ise daha çok muhafazakâr kesim olduğu görülmektedir. Çünkü onlara

¹ Mes'ad el-Atuvî, *el-Edebu'l Arabiyyu'l Hadis*, 1. Baskı, Riyad, Mektebetü'l Melik Fehd el-Vataniyye Li'n Neşr, 2009, s. 14.

² Mehmet Yalar, *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 1. Baskı, Bursa, Emin Yayınları, 2009, s. 70.

göre bu işgalin tek amacı, İslamî değerleri çiğnemek, mabetleri yıkmak ve halkın dinî inançlarını sarsmaktır.³

Modernleşme sürecini etkileyen siyasî gelişmelerin yanında sosyokültürel etkenler de vardır. Bu etkenler arasında eğitim-öğretim, matbaacılık, basın, tercüme ve telif çalışmaları gibi faktörler bulunmaktadır.

Eğitim ve öğretim kapsamında el-Ezher Üniversitesi'nde ağırlıklı olarak okutulan dil ve din konularının modernleşme sürecinde eksik kaldığı, dolayısıyla Batı tarzında bir eğitim anlayışının olması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun neticesinde Avrupa modeli temel alınarak üniversitelerde fen ilimlerinin okutulmasına daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Yine bu bağlamda matbaa kullanılarak, bilimin yayılması, Batı ile Arap kültürlerinin mübadelesi hedeflenmiştir. Matbaa faktörünün modernleşme sürecinde önemli rol oynadığı görülmüştür. Eğitim ve matbaanın yanı sıra, basım, tercüme ve telif faaliyetleri, farklı kültürlerin birbirleriyle tanışmasına zemin hazırlamış ve Batı kültürüne ait bilimin, Arap dünyasında yayılmasını sağlamıştır. Basım, tercüme ve telif faaliyetleri arasında tercüme faktörünün gerekli olduğu da ifade edilmiştir. Söz konusu tercüme faaliyetlerini gerekli kılan sebepler arasında ihtiyaç, zevk ve kültür gibi fonksiyonlar sıralanmıştır. Zira bu çeviri çalışmalarıyla Batı kültürünü ve bilimini Arap dünyasına taşıyarak Arap halkı arasında bilginin artması ve bu doğrultuda çok yönlü zengin bir kültüre sahip olmaları hedeflenmiştir. Yine bu tercüme faaliyetlerinin amaçları arasında zevk fonksiyonunun da olduğu görülmektedir. Çünkü modernleşme süreci döneminde Arap halkının aşk romanı ve hikâyelerine ilgi duydukları bilinmektedir.⁴

Yukarıda da kısmen ifade edildiği üzere Mısır ve çevresi, modernleşme sürecine girerek batılılaşma eğilimine öncülük etmiş ve eğitim, matbaacılık, tercüme faaliyetleri gibi faktörler neticesinde kendi edebiyatlarını geliştirmeye çalışmıştır. Mısır'ın ardından Suriye, Lübnan ve geç de olsa Filistin gibi Arap ülkeleri de bu gelişme unsurlarından etkilenecek kendi edebiyatlarını geliştirmeye çalışmışlardır. Çünkü Filistin edebiyatı, ülkede yaşanan iç çatışmalar, özellikle 1948 yılından bu yana İsrail'in Filistin topraklarında işgal girişimleri nedeniyle diğer Arap ülkelerinin edebiyatlarına göre biraz geç başlamıştır. Bu ağır ilerleyişe

³ Yalar, s. 44-46.

⁴ Yalar, s. 133-142-174.

rağmen Filistinliler kendi edebiyatlarını geliştirmişlerdir. Bu bağlamda Filistin edebiyatında gelişme gösteren şiir türü, Filistin edebiyatının ana konusunu temsil etmiş ve çağdaş Arap edebiyatçıları tarafından üç döneme ayrılmıştır;

Birinci dönem, 1900 yılından, ‘‘Nakbe’’ felaketinin yaşandığı 1948 yılına kadar süren dönemdir. Yani ihtilalden önceki dönemdir. Bu dönemde Osmanlının hâkimiyeti altında olan Filistin, sömürgeci Avrupa ülkelerinin her türlü oyunlarına maruz kalmaya başlamıştır. Bilhassa İngilizler, Filistin topraklarında Yahudî bir devlet kurma teşebbüsünde bulunmuştur. Bu ihanetin başlarında Filistinli şairler, vatan ve milliyetçilikle ilgili şiirler kaleme almaya başlamışlardır. Halkı, Filistin toprakları üzerinde oynanan oyunlar konusunda uyarmışlar ve bu durumun ciddiyetini onlara şiirleriyle telkin etmişlerdir. Yine Filistinli şairler, şiirlerinde İngiltereyi ağır bir dille eleştirip daha çok İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour (ö. 1930)’u hedef tahtasına koymuşlardır. Çünkü bu kişi, Filistin topraklarında Yahudî bir devlet kurma hakkı tanıyan bir bildirge yayımlamıştır. Bu gelişmeler, Filistin şiirini içerik ve biçimsel açıdan farklı bir boyuta taşımıştır. Şöyle ki; Filistin şiiri, bundan sonra direnişi simgeleyen, marş niteliğinde yazılan bir şiir türüne yayılmış ve bu şiirlerle Filistin toprakları üzerinde oynanan oyunlara karşı halkın bilincinin canlı tutulması hedeflenmiştir. Böylece bu şiirler, bazen canlı bir silah, bazen de öldürücü bir hançer gibi etkisini göstermiştir. Ayrıca bu dönemde yazılan şiirler, Filistin toprakları üzerinde oynanan oyunu deşifre etmek, Filistin topraklarını İngiliz mandasından kurtarmak ve Latince yazılmaya başlanan terimlerin tekrar Arapça yazılmasını sağlamak gibi konuları içermektedir.⁵ Ancak ihtilal girişiminin tazeliği göz önüne alınarak bu dönemde şairler, şiirlerinde ağırlıklı olarak dinî içerikli ve naat türü konular işlemişlerdir. Bu bağlamda Hz. Muhammed (s.a.v.)’i övme, isrâ-miraç hadisesinin bahsi ve Kudüs şehrinin kutsallığı gibi konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemin en önemli Filistinli temsilcileri arasında şu şairler gelmektedir;⁶

İbrahim Tûkân (ö. 1941), Mutlak Abdulhalık (ö. 1937), Abdurrahim Mahmûd (ö. 1948), Yûsuf en-Nebehânî (ö. 1932), Vedî’ el-Bustânî (1954), Kâmil

⁵ Mucnâh Cemal, *Delâlatu’l Mekân Fî Ş’iri’l Filistinî’l Muâsır Ba’de 1970*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Cezair: Câmîatu’l Hâce Li’l Hadır/Batna Üniversitesi, 2007-2008, s. 33.

⁶ Abdullah Avdu’l Habbas, *el-Kudüs Fî’l Edebi’l Arabiyyi’l Hadîs Fî Filistin ve Ürdün*, Ürdün, Daru’l Enfas, 1995, s. 29-32-32-35-49; Cemal, s. 33.

ed-Ducânî (ö. 1985), İbrahim ed-Debbâg (ö. 1946), Hasan el-Buhayrî (ö. 1998), Muhammed el-Adnânî (ö. 1981), Burhaneddin el-Abûşî (ö. 1995).

İkinci dönem, 1948 yılından 1967 Haziran savaşı'nın yaşandığı dönemdir. Bu dönemde ise Filistin edebiyatı, ülkelerinde yaşanan trajedi nedeniyle sürgün edebiyatı da diyebileceğimiz yeni bir boyut kazanmış ve ülkene taze bir edebî oluşumun temelleri atılmıştır. Bu sürgün edebiyatı, Filistin halkında büyük bir uyanış oluşturmuş, milli şiirlerin yanı sıra, halkın milli coşkusunu uyandıracak yeni bir içerik kazanmıştır. Öyle ki Filistinli şairler sosyal hayattan kopmuş, gördükleri herşeyi düşman algılayan farklı bir kimliğe dönüşmüşlerdir.⁷ Bununla beraber sadece Filistinli şairler bu davaya gönül vermemişlerdir; belki Arap şairlerinin ekseriyeti bu uğurda kalemleriyle mücadele ederek bu sorunun tüm Arapları ilgilendirdiğini vurgulamışlardır.⁸ Bu dönemde Filistin topraklarında yaşanan gelişmelerin başında İsrail güçlerinin gerçekleştirdikleri işgalin yoğunluğu gelmektedir. Bu bağlamda Filistin topraklarının birçok yerini ele geçirdikten sonra Kudüs şehrinin kimi bölgelerini parça parça işgal etmeye başlamıştır. Bununla beraber Kudüs'ün, İsrail'in başkenti olduğunu dünyaya ilan etmişlerdir. Bu husus ise Filistinli şairlerin daha da öfkelenmelerine neden olmuştur. Böylece Filistinli şairler, kaleme aldıkları şiirlerinde, yerinden yurdundan edininip, evlerini terk etmek zorunda kalan ve bunun üzerine farklı Arap ülkelerine sığınmacı olarak giden Filistin halkının trajedisini aktarmışlardır. Tabi bu dönemde şairler dinî, vatan ve ulusal adı altında şiirler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu dönemin en önde gelen Filistinli bazı temsilcileri şunlardır;⁹

Ahmed Ukeylân (ö. 1997), Emin Şennâr (ö. 2005), Ebû Selmâ (ö. 1980), İskender Hürî el-Beytecâlî (ö. 1973), Lübnanlı şair Muhyiddîn el-Hâc İsâ (ö. 1974), İsâ Muhammed el-Adnânî (ö. 1981).

Ürdünlü temsilciler; kadın şair Süreyyâ Mulhis (ö. 2013), en-Nâûrî (ö. 1985), kadın şair Selmâ el-Ceyyûsî (d. 1926). Lübnanlı temsilci; Abdulmunim er-Rufâî (ö. 1985).

Üçüncü dönem, 1967 Haziran Savaşı'ndan sonraki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde yaşanan gelişmelere bakıldığında, İsrail'in, Kudüs dâhil Filistin

⁷ Cemal, s. 38.

⁸ el-Atuvî, s. 25.

⁹ Avdu'l Habbas, s. 59-61-66-82.

topraklarının neredeyse tamamını işgal ettiği görülmektedir. Üstelik İsrail, Filistin topraklarında Arap ve İslâm izlerini silip şehrin tarihî dokusunu değiştirme ve Filistin halkını Yahudileştirme faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca Filistin'in farklı yerleşim yerlerinin isimlerini değiştirme girişimlerine de başladığı görülmektedir. Bu hususu göz önüne alan Filistinli şairler, direniş içerikli şiirlerin yanı sıra, şiirlerinde 1967 Haziran yenilgisini ve bu yenilgiye götüren sebeplerin neler olduğunu ele alarak bir öz eleştiri de yapmışlardır. Öz eleştiri yapmanın yanında şiirlerini direniş temalı söylemlerle doldurmaya başlamışlardır. Filistin halkını Siyonist İsrail'e karşı ayaklandırma yoluna gitmişlerdir. Halkı alenen direnişe çağırmışlardır. Böyle olunca da İsrail güçleri tarafından zorla sürgün edilme, hapse atılma, mallarına el koyma gibi insanlık dışı muamelelere maruz kalmışlardır.¹⁰ Yine İslâm dünyasını İsrail'e karşı bu mücadelede birliğe ve dirliğe çağıran kasideler yazmışlardır. Bu dönemde dinî şiirlerin varlığından söz etmekle beraber özellikle vatanla ilgili direniş şiirlerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu dönemin önde gelen Filistinli bazı şair temsilcileri ise şunlardır;¹¹

Semîh el-Kasım (ö. 2014), Mahmûd Dervîş (ö. 2008), Tefîk Zeyyâd (ö. 1994), Fedvâ Tûkân (ö. 2003), Hârûn Hâşim Reşîd (d. 1927), İzzuddîn el-Munâsere (d. 1946), Velîd Seyf (d. 1948), Ali Fethullah el-Halîlî (ö. 2013), Muhammed Siyâm (ö. 1991),

Mısırlı temsilci; Ali Mahmûd Tâhâ (ö. 1949). Suriyeli temsilci; Nizâr Kabbânî (ö. 1998), Ürdünlü temsilci; Eymen el-Atûm (d. 1972), Suudi Arabistanlı temsilci; Adnân en-Nehvî (ö. 2015).

¹⁰ Cemal, s. 38-52.

¹¹ Avdu'l Habbas, s. 95-104-105.

1. BÖLÜM: KUDÜS TARİHİ

1. 1. İslâm Öncesi Kudüs Tarihi

Kudüs, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve birçok devletin/devletçiğin hâkimiyeti altına girmiştir. Tarihi çok eskilere dayanan Kudüs, Tell Ofel olarak bilinen Zuhur tepelerinin üzerine kurulmuş önemli bir kenttir.¹² Bazı tarih kaynaklarına göre Ken'ânî Araplarının en eski kabilesi kabul edilen Yebûsiler, M. Ö. 3000 yıllarında bu şehri kurarak Yebûs adını vermişlerdir. Dolayısıyla Kudüs'ün gerçek sakinlerinin Yebûsiler olduğu ifade edilir.¹³ Kimi tarihçiler de Kudüs tarihinin M. Ö. 5000'li yıllara kadar bir başka rivayete göre 3000'li yıllara kadar¹⁴ uzandığını, ilk ve asıl sakinlerinin ise Ken'ânîler olduğunu belirtmektedirler.¹⁵ Yebûsiler'in ünlü kralı Meliki Sâdık'ın, Kudüs kentinin sınırlarını çizen ve imar eden ilk kişi olduğu aktarılmaktadır. Kralın, Allah'ı tanıyan, takva sahibi ve kan dökmeyi hiçbir zaman tasvip etmeyen birisi olduğu ifade edilmektedir.¹⁶ Buna bağlı olarak da kendisine "Meliku's-Selâm" (Barış Kralı) denildiği ifade edilir. Böylece Kudüs şehrinin ismi sonraları "Salim" veya "Şalim" (Barış Şehri) olarak anılmıştır.¹⁷

Kudüs, pek çok kabilenin saldırısına maruz kalmıştır. Mısır Firavunlarının öncülüğünde İsrailoğullarının saldırıları ve kenti işgal etmeleriyle başlayan bu akınlar, Asur kralı III. Şalmanassar (859/824) birliğinin kente girişiyle ve orada yaşayan halkı esir alıp cizye ödemeye mecbur bırakmasıyla devam etmiştir. Kral Şalmanassar, saldırılarını yoğunlaştırırsa da Kudüs kentinin yönetimi onun döneminde Asurluların hâkimiyeti altına girememiştir. Ondan sonra gelen kral Senharip, ordusunda bulunan Ribşakî bir başka rivayete göre Ribsakîs adlı üst düzey bir asker komutasında bir ordu göndererek Kudüs'ü muhâsara altına almış ve idareyi ele alarak Kudüs'ün yönetimini ele geçirmiştir. Tabi bu egemenlik yine

¹² Musa İsmail Basit, Hamza Zib Mustafa, Gassan Musa Muhibiş ve Said Süleyman Kik, *Beytü'l Makdis Abre't Tarih*, 1. baskı, Çev. Ali Benli, İstanbul, Nida Yayıncılık, 2011, s. 15.

¹³ Arif bin Arif el-Makdisî, *el-Mufasssal Fî Tarihi'l Kudsi*, 5. baskı, Kudüs, Me'arif Yayınları, 1999, Cilt 1, s. 1.

¹⁴ Yahya Vezîrî, *et-Tatavvuru'l Umrânî ve't Turâsu'l Mimârî Li Medineti'l Kudsi's Şerif*, 1.Baskı, Kahire, Daru's Sekâfiyyeti Li'n Neşr, 2004, s. 8.

¹⁵ Muhammed Abdullah, Muhammed Ali, *Beytu'l Makdis Fî'l Kitâbi ve's Sünneti*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, En-Necah'ul Vataniyye Üniversitezi, Külliyyeti Diraseti'l Ulyâ, Filistin, 2007, s.17.

¹⁶ Vezîrî, s. 9.

¹⁷ Arif bin Arif el-Makdisî, *Tarihu'l Kudsi*, 2. baskı, Kâhire, Daru'l Me'arif, 1119, s. 11.

uzun sürmemiştir. Kenti yönetenler arasında bir süre sonra anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak yönetimde büyük bir boşluk baş göstermeye başlamıştır. Beraberinde Asurluların zayıflamasıyla yönetimi Bâbil'ler (Keldaniler) devralmıştır.¹⁸

M. Ö. 612 yılında Bâbil'ler yönetimi ele geçirmiştir. O sırada bölgede Yehûda ve Mısır Krallığı hüküm sürüyordu ve halk ikiye bölünmüş durumdaydı. Yehûda kralı, Bâbil'lere karşı düşmanca bir siyaset izledi. Onlara karşı M. Ö. 608 yılında ve tarihte "*Mogetto Savaşı*" olarak bilinen bir saldırı düzenledi. Ayrıca Mısır kralıyla da işbirliği içine girerek Bâbil'leri daha da zayıflatmayı düşündü. Fakat Bâbil krali Nabu Bilasar, Mısır Firavunu'nun işgal ettiği bölgeleri geri almaya karar verdi. Oğlu Nabukadnezzar'ı büyük bir askerî birlikle düşman üzerine gönderip kenti ele geçirdi.¹⁹

İlerleyen zamanlarda Pers Devleti tarih sahnesine çıktı ve Pers kralı II. Kiros (559/530) M. Ö. 539 yılında Bâbil Krallığını ortadan kaldırmayı başardı. Böylece büyük bir güce sahip olan Bâbil Krallığı sona ermiş oldu. Yahudiler Pers döneminde oldukça rahat bir yaşam sürdürdüler. Özellikle sürgün yaşayan halkın ülkesine geri dönmesi hususunda Pers kralından onay çıkması onları daha da mutlu etmişti. Kral Kiros'un Yahudilere bu denli iyi davranmasının altında birçok etken ve faktör yatmaktadır. Bunların başında İstîr Bint Zurbâbîl adında Yahudî bir kadınla evli olması gelir. Bununla beraber stratejik bir yol da izleyen kral, düşmanlarına karşı Yahudileri yanına çekmeyi ve kendi safında tutmayı amaçlamıştır. Zayıflamaya başlayan Pers Devleti, M. Ö. 332 yılında "*Büyük İskender*" diye ün kazanan Fatih İskender (356/ 323) tarafından muhasara altına alınarak fethedildi. İskender'in Pers asıllı olduğu ve bu nedenle kan dökmeden yönetimi devraldığı tarih kaynaklarında geçmektedir. İskender'in vefatından sonra devletin ileri gelen komutanları, imparatorluğu kendi aralarında bölüştüler. Komutan Selevkos Suriye'yi alıp Selevkos Devleti'ni kurdu. Diğer ünlü komutan Ptolemaios ise Mısır ve Şam'ı alarak Bitalest Devleti'ni kurdu.²⁰

Kudüs kenti, M. Ö. 63 yılında Romalıların hâkimiyeti altına girdi. Dönemin ünlü yöneticisi Herodes, Filistine vali olarak atandı. Hz. İsa (a.s.)'ın doğduğu

¹⁸ el-Makdisî, s. 20.

¹⁹ Benli, s. 29.

²⁰ el-Makdisî, s. 23; Vezîrî, s. 30.

yıllarda Kudüs Romalıların yönetimindeydi. O dönemde ise yönetim Herodes'in idaresi altındaydı. Hz. İsa (a.s.)'ın dünyaya geldiğini öğrenen kral, doğan tüm erkek çocukların öldürülmesi için ferman yayınlamıştı. Sebebi ise o yıl doğan erkek çocuklardan birinin tahtını elinden alacağına inanmasıydı. Bunun üzerine Hz. Meryem oğlunu alıp Yusuf en-Neccar²¹ ile birlikte Mısır'a sığındılar. Herodes'in ölmesinin ardından Hz. Meryem ve beraberindekiler tekrar Filistin'e döndüler.²²

Miladî 313 yılında İmparator Kostantin, Roma İmparatorluğu tahtına çıktı. Hristiyanlığa sempati duyan İmparator, daha sonra bu dinî benimsemiş ve Hristiyanlığı devletin resmî dinî ilan etmiştir. Yaptığı ilk iş ise, kendisinden önceki hükümdarlar döneminde yıkılan kiliselerin onarımı konusunda bir emir çıkarma oldu. Kısa bir süre sonra annesi Azize Helena (ö. 330) Kudüs'ü ziyarete geldi. Verdiği emirle ilk olarak Kıyamet Kilise'si inşa edildi. Daha sonra Yahudilerin tapınağının bulunduğu yer olan es-Sahra, Helena tarafından Yahudileri küçümseme maksadıyla şehir çöplüğü haline getirildi. İmparator, Hristiyanlığı kabul etmeleri konusunda Yahudilere baskı uyguladı. Bir kısmı mecburi olarak kabul ederken bir kısmı da ya öldürüldü ya da sürgün edildi. Bundan sonra tahta birçok imparator çıktı. Büyük çoğunluğu yönetimde zayıflığa ve bunun neticesinde de tahttan indirilip yönetimde boşluğa sebebiyet verdi. Bunu fırsat bilen Persler, Kudüs'ü tekrar ele geçirmek üzere ordularıyla yeni akınlar düzenlemeye başladı ve Kudüs'e kadar ulaştılar. Pers kralı, dokuz yüz bin Hristiyan'ı boğazladı, başta Hristiyanların en önemli değerlerinden olan Kıyamet Kilisesi'ni yerle bir etti ve şehri harabeye çevirdi. Hristiyanların dinî liderleri konumunda olan ve ruhanî öncüleri sayılan Patrik'i esir aldı. Yıkımdan bir süre sonra daha fazla ayakta kalamayan Persler, Herakleios (ö. 641)'la tekrar karşı karşıya kaldılar. Herakleios, 627 yılında Persleri yenerek Filistin'i dolayısıyla Kudüs'ü geri almayı başardı. Esir olanlar tekrar özgürlüklerine, sürgün olanlar da yurtlarına kavuştular. Kudüs, Hz. Ömer komutasındaki Müslümanlar tarafından miladî 636 yılında fethedilene kadar Bizans idaresinde kaldı.²³

²¹ Hristiyan inancına göre İsa'nın dünyevi babası ve bir azizdir. Hz. Davud'un soyundan olan en-Neccar, Hz. Yakub'un (Matta 1/16) oğlu olduğu iddia edilir. (Bkz.: "Yusuf en-Neccâr" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2013 Cilt XLIV, s. 20.)

²² Muhammed Ali el-Baru, *el-Kudsü Fî'l Mescid-i Aksâ Abre't- Tarih*, Filistin, Daru'l Fikhiyye, 2013, s. 141.

²³ el-Makdisî, s. 38- 40.

1. 2. İslâm Sonrası Kudüs Tarihi

İnsanlık tarihi kadar eski olan Kudüs kenti, dinî ve siyasî açıdan her zaman dünyanın ilgi odağı olmuştur. Diyebiliriz ki hiçbir coğrafya dinî ve manevî bakımdan Kudüs kadar önem arz etmemiştir. Hal böyle olunca yukarıda da kısmen üzerinde durulduğu gibi pek çok istilalara maruz kalmış ve bu kutsal kent, halkıyla birlikte büyük felaketlerle boğuşmak zorunda kalmıştır. Kimi sürgün edilmiş, kimi esir alınmış kimi ise hunharca katledilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in vefatlarından sonra Hz. Ömer (r.a.), fetih harekâtlarına başlamıştır. Mısır, Suriye gibi Arap ülkelerini fetheden halife, dinî boyutu önem arz etmesi nedeniyle Filistin fethinin de çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Şam şehrinin çoğu yerleri İslâm hâkimiyetine girmesinden sonra Müslümanlar Kudüs'e yönelmişlerdir.

Milâdî 633 yılında Halife Ebu Bekir (r.a.) döneminde Şam ve Irak'ın fethi başlamış durumdaydı. Halid bin Velid komutasındaki Müslüman ordusu Yermük nehri yakınlarında Rumları hezimete uğratmıştır. Halid bin Velid, savaş sırasında Halife Ebu Bekir'in vefatını ve kendisinin de azledilip yerine Ebu Ubeyde bin Cerrah'ın tayin edildiği haberini almıştır. Bunun üzerine derhal ordu komutasını Ebu Ubeyde'ye devretmiştir. Amr bin Âs, Kudüs hariç Filistin şehirlerinin tamamını fethetmiştir. Kayser, Rumlara sahilden destek vererek Müslümanların gücünü zayıflatmayı amaçlamıştır. Fakat Ebu Ubeyde bin Cerrah, komutasındaki Müslüman ordusuyla Kudüs'ü muhâsara altına alarak fethetmiştir. Ebu Ubeyde bin Cerrah, onları teslim olmaları konusunda uyarılmış; fakat onlar bunu kabul etmemişler bu nedenle işgal devam etmiştir.²⁴ Daha fazla dayanamayacaklarını anlayan Rumlar bir şartla teslim olacaklarını komutana bildirmişlerdir. Şehrin Patriği Sofronyus, Kudüs şehrinin kendisine değil bizzat Halife Ömer'e teslim edilebileceğini; aksi takdirde mücadeleye devam edeceklerini söyleyerek şartlarını Ebu Ubeyde'ye bildirmişlerdir. Ardından Ebu Ubeyd bin Cerrah, Hz. Ömer'e bir mektup yazarak durumu izah etmiştir. Halife Ömer, yerine Hz. Ali'yi vekil bırakıp Kudüs'e doğru yola çıkmıştır. Kudüs'e ulaşınca Patrik ve beraberindeki heyet Halifeyi karşılamışlardır. Sonunda bir antlaşma yapmaya karar verdiler; çünkü Müslümanların yararı bu yönde tecelli etmişti. Bu barış antlaşması Hz. Ömer'in

²⁴ Vezîrî, s. 43.

İliyâ (Kudüs) halkına verdiği ve tarihte “Ömer Emâni” diye bilinen ahitnamesiydi. Ahitnamede şöyle yazılmıştır:²⁵

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Allah'ın kulu, Müminlerin emiri Ömer tarafından İliya halkına verilen emândır.

Halife bu emâni, onların canları, malları, kiliseleri, haçları, hastaları, sağlamları ve diğer dindaşları için vermiştir.” Buna göre:

Kiliselerde oturulmayacaktır: bu kiliseler ve müstemilatı ile onların haçları ve malları yıkılmayacak ve azaltılmayacaktır.

Dinlerinden dolayı rahatsız edilmeyecekler ve onlardan birisi zarar görmeyecektir. İliya halkı, diğer şehirlerin halkı gibi cizye verecektir.

Onlar İliya'dan Rumlar ile hırsızları çıkaracaklardır. Bunlardan İliya'ı terk eden birisi, kendisi ve malından ta gideceği yere kadar emin olacak; İliya 'da kalacaklar ise diğer halk gibi cizye ödeyecektir.

Bizanslarla birlikte İliya 'yı terk etmek isteyen halkın da, canları, malları, kilise ve haçları korunacaktır; onlar istedikleri yere ulaşmaya kadar, bu koruma devam edecektir.

Yeryüzü halkından herhangi birisi İliya 'da oturmak isterse buranın halkı gibi cizye ödeyecektir; isteyen Rumlarla gider, isteyen ailesinin yanına döner. Bunlardan ancak hasat zamanı vergi alınır.

Bu metinde olanlara Allah'ın ahdi, Resul'ünün, halifelerin ve müminlerin zimmeti vardır; ta ki üzerlerine düşen cizyeleri ödesinler.

*İliya 'da, onlarla birlikte, herhangi bir Yahudi oturmayacaktır.*²⁶

Bu son bendin, Hristiyanlar tarafından özellikle talep edildiği ifade edilmektedir.²⁷

Kudüs, Hz. Ömer döneminde İslâm hâkimiyetine girdikten sonra daha önce de kısmen üzerinde durduğumuz gibi birçok İslâm devletinin egemenliği altına girmiştir. Miladî 641 yılında, Emevî Devleti yönetiminde başlayan süreç miladî 750

²⁵ Vezîrî, s. 45-46.

²⁶ Muammer Gül, “Müslümanların Kudüs'ü Fethi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2001, s. 47-58.

²⁷ Benli, s. 62.

yılında Abbasî Devleti'yle devam etmiştir.²⁸ Tabi bu dönemlerde birçok olay ve gelişmeler meydana gelmiştir. Hz. Muaviye, Ömer mescidinin genişletilmesi emrini vermiştir. Halife Abdülmelik bin Mervan, Kubbetu's-Sahrayı inşa etmiştir. Abbasilerin izlediği politika ise daha çok reform niteliğindedir. Nitekim o dönemde pek çok depremler meydana gelmiştir. Abbasî halifeleri bunların onarılması için talimatlar vermişlerdir.²⁹ Bu gibi sıkıntılar beraberinde malî krizlere de yol açmıştır. Bu nedenle Ebû Cafer mescidinin kapılarında bulunan altın ve gümüş levhaların sökülmesini dolayısıyla bunlarla para bastırılmasını istemiştir. Bu paralar caminin ihtiyaçlarına harcanmıştır.³⁰

Haçlı işgallerinden önce Kudüs, değişik devletlerin hâkimiyeti altına girmeye devam etmiştir. Abbasilerin zayıflamasının ardından Ahmed bin Tolun tarafından Kudüs milâdî 878 yılında Tolunoğulları idaresine girmiştir. Daha sonra bunları İhşidiler (miladi 938) ve daha sonra da 966 yılında Fatımi Devleti izlemiştir.³¹

Yönetimde baş gösteren anlaşmazlıklar ve idarî zafiyetler her geçen gün daha da artıyordu. Dolayısıyla bu vahim gelişmeler, bu coğrafyada İslâm dünyasının zayıflamasına ve bunu fırsat bilen Haçlıların saldırılarına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Haçlı seferlerinin; dinî, siyasî, ekonomik ve ticarî gibi birçok faktörlerinin olduğunu da unutmamak gerekir.

Birinci Haçlı seferleriyle başlayan saldırılar, 1096 yılında 19 Batılı ülkeden oluşan birlikle düzenlenmiştir. Erkekleri, kadınları ve hatta çocukları öldürüp Kudüs'ü işgal etmişlerdir. Kudüs, '*Kudüs Fatihî*' olarak da bilinen Selahaddîn-i Eyyûbî'nin tarih sahnesine çıkmasına kadar Haçlı birliğinin yönetimi altında uygun bir döneme kadar kalmıştır.³²

Haçlılar döneminde birçok kral tahta çıkmıştır. Godfrey, Kudüs Krallığı'nın sınırlarını genişletmeye çalışmıştır. Filistin sahil kentlerini Kudüs'e bağlamıştır. Godfrey, amansız bir hastalığa yakalanmasının ardından 1100 yılında vefat etmiştir. Tahta Fulk getirilmiştir. Tabi bu arada Kudüs Latin Krallığı'nın asıl kurucusu Boldwin sayılıyordu. Onun ölümünden sonra krallık oldukça kötü bir döneme

²⁸ Vezîrî, s. 48-50.

²⁹ el-Makdisî, s. 53-54.

³⁰ Benlî, s. 78

³¹ el-Makdisî, s. 61-63.

³² el-Baru, s. 166.

şahitlik etmiştir. Yöneticiler iç ve dış politikalarından şikâyetçiydi. Dış kaynaklı en önemli sorun Müslümanların tekrar cihat ruhunun canlanması ve İmameddin Zengi (ö. 1146)'nin Müslümanları Haçlılara karşı birleştirme çabalarıydı. III. Boldwin döneminde İmameddin Zengi, komutasındaki cihat hareketiyle Şam'ın kuzeyinde Frenklere karşı zafer kazanmış ve bu zaferleri Kudüs'ün fethine kadar devam etmiştir. İmameddin Zengi'nin 1174 yılında vefat etmesi İslâm âlemi için bir yıkım olmuştur. Fakat bu Haçlılara karşı cihat yolunun sonu anlamına gelmemişti ve öylede olmuştur. Nitekim İslâm dünyasının kahramanlık sembolü haline gelen ve birçok fetihlere adını altın harflerle yazdıran Selahaddîn-i Eyyûbî (ö. 1193), tarih sahnesine çıkıvermiştir.³³

İmameddin Zengi'nin vefatından hemen sonra askeri birliğin başına Selahaddîn-i Eyyûbî geçmiştir. Selahaddîn-i Eyyûbî'nin ordusu Arap, Türk, Çerkez, Kürk gibi farklı etnik gruplardan oluşan Müslümanlardan oluşmaktaydı. İlk emri, Kudüs'ü Batı bölgesinden muhâsara altına almaktı; fakat başarılı olamadığını anlayınca stratejiyi değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu defa da kuzeyden saldırmayı emretmiş ve saldırıları yirmi günü aşmıştır. Ama istediği fetih, tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Haçlılar o gün atmış bin askerle savunmaya geçmiştir. En önemli savunma görevini üstlenen Kudüs'ün surlarını ele geçiren Halife teslim olmalarını istemiştir. Haçlılar bu teklifi reddetmişler ve savaşmaya devam kararı vermişlerdir. Bunun üzerine İslâm ordusu saldırılarını yoğunlaştırmış. Haçlılar bu defa da yanlarındaki esirleri öldürmekle Halifeyi tehdit etmişlerdir. Halife Askerleriyle istişare ettikten sonra cizye vermeleri karşılığında mecburen bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak Kudüs'ün fethi Selahaddîn-i Eyyûbî'nin eliyle 1187 yılının Recep ayında gerçekleşmiştir.³⁴

Bir süre Memluk idaresinde kalan Kudüs, Osmanlıların Mercidabık Savaşı'nda Memlukluları yenmeleriyle Osmanlıların hâkimiyeti altına girmiştir. 1517 yılında Yavuz Selim tarafından gerçekleşen bu zafer, Osmanlı'nın yıkılışına kadar devam etmiştir.³⁵

Bu mukaddes diyar, artık güçlü bir koruyucuya, yani Osmanlı Devleti'ne kavuşmuştur. 19. Yüzyılın ortalarına kadar Kudüs halkı, huzur dolu bir hayat

³³ Benli, s. 100, 103.

³⁴ el-Makdisî, s. 87-88.

³⁵ el-Makdisî, s. 103.

yaşamışlardır. Zira Osmanlı Devleti, kuruluşundan sonra gerçekleştirdiği birçok savaşı Kudüs önlerinden Avrupa içlerine kadar taşımıştır. Bırakın Filistin, Suriye'yi; Hristiyanların Balkanları bile geçmeye mecalleri kalmamıştı artık ve bunun nedeni ise hiç şüphesiz güçlü bir Osmanlı Devlet'iydi.

1917 yılına kadar refah içinde yaşayan Kudüs halkı yeni bir işgalle karşı karşıya kalmıştır. Kudüs, Osmanlı'nın zayıflayıp yıkılmasının ardından 1917-1947 yılları arasında İngilizler tarafından işgal edilip manda yönetimi altına alınmıştır. Bu, İsrail Devleti'nin 1948-2009 yıllarında Kudüs kentini işgaliyle devam etmiştir. Ayrıca İngilizlerin 1917 yılında Filistin'i işgal etme hadisesi, İsrail'in Filistin topraklarını parça parça alması ve Kudüs'ü başkentleri ilan etmesi gibi girişimlerde yaşanan sürecin dönüm noktası ve gerçek başlangıcı olarak kabul edilmektedir.³⁶ Günümüzde dahi Kudüs hala siyasi, sosyal ve özellikle dinî nedenlerle işgal altındadır.

³⁶ Vezîrî, s. 80.

1. 3. Kudüs'ün Önemi

Kudüs'ün ve Mescid-i Aksa'nın İslâm dininde yeri ve önemi büyüktür. Peygamberler şehri olan Kudüs, Müslümanlar için kutsal olduğu kadar Yahudiler ve Hristiyanlar için de kutsal bir kenttir. İslâm için önemi Müslümanların ilk kıblesi ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in isrâ-miraç hadisesinin gerçekleştirdiği yer olmasına dayanmakta³⁷ ve böylece İslâm için büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca Kuran'da Mescid-i Aksa'nın bulunduğu yer ve çevresi mukaddes topraklar olarak zikredilmesi; bununla beraber Kudüs'le ilgili hadislerin varlığı bu kenti Müslümanlar nazarında Mekke ve Medine'den sonra üçüncü önemli şehir yapmaktadır.³⁸ İsrailoğullarının tarihiyle âdeta özdeşleşen Kudüs'ün Yahudilik için önemi ise Süleyman Mabedinin bu şehirde bulunmasına dayanmaktadır. Şöyle ki Yahudiler Kudüs'e “*Ötelerin Şehri*” nazari ile bakarlar ve burayı Allah'ın Evi olarak kabul ederler. Hristiyanlar için önemine gelince Kudüs, Hz. İsa'nın Çarmıha gerilmesi ve burada tekrar dirileceği inanisından dolayı her zaman önemli ve kutsal bir şehir olmuştur. Ayrıca dindar bir Hristiyan için Kudüs, Allah'ın seçtiği şehirdir.

Yine Kudüs, ziraat ve ticaret merkezi olmamasına; ayrıca kurak bir yer olmasına rağmen dinî kimliği nedeniyle insanlar bu kutsal kente büyük ilgi duymuşlardır. Dolayısıyla bu kutsal kent, tarih boyunca önemini hep korumuştur. Böylelikle Kudüs, yukarıda da ifade edildiği gibi üç ilahî dinin bulunduğu tek kutsal şehir olma özelliğine sahiptir. Zira bir tarafında Mescid-i Aksa, bir tarafında Ağlama Duvarı, nihayet bir tarafında ise Kıyamet Kilisesi bulunuyor. Dinî boyutunun ön plâna çıktığı bu kent, üç semavî dinin her zaman ilgi alanı olmuş ve onlar için kutsallığı varoluşundan buyana hep taze kalmıştır ve kalmaya da devam edecektir.

Şehrin bu derece önemli bir yere sahip oluşu; siyasî, sosyal ve özellikle dinî etkenlerden dolayı pek çok istilalara hep maruz kalmıştır. Tüm bu işgal ve yıkımlara rağmen dinî ve evrensel kimliğini her zaman korumuştur. Nitekim ünlü şairlerimizden Sezai Karakoç bu bağlamda şöyle der:

“Ve Kudüs şehri, gökte yaratılıp yere indirilen şehir;

Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri”³⁹

³⁷ İsrâ Suresi, 17/1.

³⁸ Maide Suresi, 5/21.

³⁹ <https://siirantolojim.wordpress.com>.

2. BÖLÜM: ŞİİRLER IŞIĞINDA KENTİN KUTSAL VE TARİHİ YERLERİ

2. 1. Mescid-i Aksâ

Mescid-i Aksâ, Müslümanların ilk kıblesi ve Efendimiz (s.a.v.)'in isrâ-miraç hadisesinin gerçekleştiği yer olması nedeniyle İslâm'ın en önemli kutsal mekânlarından biridir. Nitekim Ku'ran-ı Kerim, Kudüs'ün kutsallığıyla ilgili bir ayette şöyle der:⁴⁰

“Kulu Muhammed'i bir gece Mescid-i Haram'dan, kendisine bir kısım ayetlerimizi göstermek için çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Doğrusu O, işitir ve görür.”

Peygamber efendimiz (s.a.v) de Kudüs'ün önemine vurgu yaparak bir hadis-i şerif'inde Mescid-i Aksâ'yla ilgili şöyle der:⁴¹

“Yolculuk ancak şu üç mescidden birine yapılır: Benim şu mescidim ile Mescidi Haram ve Mescid-i Aksâ'ya.”

Mescid-i Aksâ'yı Yahudiler de kutsal kabul etmekte ve bu bölgeye Hz. Süleyman'ın inşa ettiği tapınağa nispetle *“Tapınak Tepesi”* adını vermektedirler. Burayı tapınak bölgesi olarak gördükleri için, birçok radikal Yahudi grup aynı bölgede yeniden Hz. Süleyman Tapınağını inşa etmek üzere kurumsal çabalar içerisine girmiştir. Bu çabaların bir parçası olarak İsrail Devleti, Mescid-i Aksâ'nın altında, tapınağın kalıntılarını bulmayı amaçlayan arkeolojik kazılara girişmiştir. Hemen şunu da belirtmekte fayda var; 22 Ağustos 1969 Perşembe sabahında Mescid-i Aksâ, radikal bir Hristiyan olduğu belirtilen Denis Michael Rohan adlı saldırgan tarafından girilen bir kundaklamaya da maruz kalmıştır. Rohan'ın gerçekleştirdiği kundaklama neticesinde Kible Mescidi'nin doğu bölgesindeki giriş tamamen yıkılmış, ayrıca Nureddin Mahmûd Zengi'nin Mescid-i Aksâ'yı Haçlılardan kurtarmadan önce yaptırdığı ve Selahaddin-i Eyyubi'nin camiye yerleştirdiği tarihî minber de yanmıştır.⁴²

Büyük bir saygınlığa ve öneme sahip olan Mescid-i Aksâ, İsrail güçleri tarafından işgale maruz kalmış yukarıda da ifade edildiği gibi kimi şahıslar tarafından acımasızca yakılmış ve yıkılmıştır. Bu husus ise genelde Arap özelden de

⁴⁰ İsra Suresi, 17/1.

⁴¹ *Buharî*, Mescidu Mekke 1; *Müslim*, Kitabu'l Hac 415.

⁴² Rabia Berna Tümkor, *Üç Mescid*, İstanbul, Ravza Yayınları, 2014, s. 170-177.

Filistinli şairleri mekân adına şiirler yazmaya ve bu doğrultuda işgale maruz kalan vatanlarını müdafa etmeye sevk etmiştir. Bu kutsal mekâna olan derin sevgilerini ve hazin serzenişlerini yazdıkları şiirlerinde dile getirmişlerdir. Evet, Kudüs'ün Yahudiler tarafından işgal edilmesi, Müslüman şairler tarafından büyük bir hayal kırıklığına neden olduğu gibi büyük bir öfkeye de sebep olmuştur. Örneğin Ürdün'ün önde gelen şairlerinden Eymen el-Atûm (d. 1972), “*Huznî İle'l Mescidi'l Aksâ*” (Götür Beni Mescid-i Aksâ'ya) adlı şiirinin bazı mısralarında Mescid-i Aksâ'ya olan özlemini, sevgisini vurgulamış ve işgalcilere olan öfkesini dile getirirken mescidin kutsallığını şöyle ön plâna çıkarmıştır:⁴³

خُذْنِي إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى وَسَاحَتِهِ
أُمْتُ عَلِيٍّ بَابِهِ فِي الْأَشْهُرِ الْحُرْمِ
لِأَنَّهُ أَقْرَبُ الْأَرْضِينَ وَأَجْمَعُهَا
إِلَى السَّمَاوَاتِ وَالْقَلْبِ الْمَشُوقِ ظَمِي
وَأَنْثُرَ عَلَيَّ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ حِجَارَتِهِ
لَحْمِي وَرُشَّ عَلَيَّ كُلَّ الثَّرَابِ دَمِي
لَعَلَّ خَيْلَ جُيُوشِ الْمُسْلِمِينَ غَدًا
بُنُورِهِ تَهْتَدِي فِي حَالِكَ الظُّلَمِ
أَوْ عَلَّ تَرَبُّتُهُ إِنْ بَرَّعَمَتْ زَهْرًا
تَكُونُ رَوْحًا وَرَبْحَانًا لِذِي الْمِ

*Götür beni Mescid-i Aksa'ya ve meydanına,
Öleyim haram aylarda kapısında,
Çünkü o, gökyüzüne en yakın yerdir,
Susamış yürekler arzuluyor orayı.
Taşlarının her bir karışına serp etimi,
Bütün topraklarına kanım yayılsın,
Belki de İslam ordusu oraya akın eder,*

⁴³ Eymen el-Atûm, *Huznî İle'l Mescidi'l Aksâ*, Ürdün, Daru'l Faris, 2013, s. 10-11.

*Şehitlerin nuru onların yolunu aydınlatır da
Bu karanlık durumunu düzeltirler,
Elbette bir gün şehit kanlarıyla sulanan bu topraklarda,
Tomurcuklar çiçek açacaktır.
Çiçekler, bu acıya bir fesleğen ve bir merhem olacaktır.*

Şairin yukarıdaki mısralarında dikkat çeken en önemli husus, İslâm inancına göre kutsal sayılan aylarda, savaşılması ve kan dökülmesi yasak kabul edilmesine rağmen bu haram aylarda dahi Mescid-i Aksâ'nın özgürleşmesi adına kan dökmeyi bile göze almasıdır. Bu da şairin öfkesinin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Yine şair, işgal altındaki Mescid-i Aksâ'nın işgalden bir gün kurtulacağını ümit eder ve bu işgale son verecek kişilerin Müslümanların dayanışmasıyla mümkün olacağını vurgulayarak bu dayanışmadan doğan güç birliği sayesinde Müslümanların içine düştüğü bu aciziyetten kurtulacakları kanısındadır. Şiirde dikkat çeken bir başka husus da özlemdir. Bir beklenti içinde olan şair Kudüs'ün tekrar özgürlüğüne kavuşacağını ve bütün kötü durumun düzeleceğini ümit eder.

Bu bağlamda bir başka şiirde Suudi Arabistan asıllı Filistinli şair Adnan en-Nehvî (ö. 2015)'nin "*Adnâniyyât*" adlı şiiridir. Şiirde Kudüs'ün karanlıklar, ıstıraplar içinde olduğundan bahseder; bağrında yaşayan insanların, horlanan halkın kendilerini "*öz yurdunda garip*", "*öz vatanında ezilen*" birer yabancı olarak hissettiklerini vurgulayarak sitemini dile getirir. Bu insanların ruh halini ve onun geleceğe ait hayallerinin nasıl tükendiğini şöyle anlatır:⁴⁴

وَتَلَقَّتْ الْاِقْصَى لِمَكَّةَ لَوْعَةً أُخْتَاهُ تَنْهَشُ أَضْلُعِي الْغَرْبَانُ
أُخْتَاهُ أَيْنَ الْمُسْلِمُونَ وَحَشْدُهُمْ أَيْنَ الْمَلَائِينُ الْعُنَاءُ؟ أَهَانُوا؟
أُخْتَاهُ وَانْقَطَعَتْ جِبَالُ نِدَائِهِ وَأَعْرُورِقَتْ مِنْ دَمْعِهِ الْأَجْفَانُ
وَهَوَتْ مَعَاوِلُ كَيْ تَدُقُّ حِيَاضَهُ وَهَوَتْ عَلَى أَجْمَادِهِ الْجَدْرَانُ
الْقِبْلَتَانِ مُرَابِعُ مَوْصُولَةً دَرَجَتْ عَلَى سَاحَاتِهَا الْفَيْتَانُ

⁴⁴ Avdu'l Habbas, s. 103.

القبلتان يموج بينهما الهدى نُورا ويخشع عنده الإنسان

Aksa, acı içinde Mekke'ye dönüp seslendi: 'Ey Kardeşim! Kargalar kaburgalarımı kemiriyor'.

Ey kardeşim! Nerde Müslümanlar ve ordusu, nerde işe yaramayan milyonlar, ihanet mi ettiler?

Ey kardeşim! Aksa'nın imdat çılgınlıkları duyulmaz oldu. Göz kapakları çok ağlamaktan sular altında kaldı.

Mescid-i Aksa'yı kazmalarla kazdılar tahrip etmek için, tarihî duvarları yıkmak ve talan etmek istiyorlar.

Mescid-i Aksa ve Mekke, birbirine sıkı sıkı bağlılar, her iki mekânda gençler doğuyorlar büyüyorlar.

İki kible arasında hidayet nuru dalgalanıyor, insanlar bu hidayet sayesinde huşu buluyor.

Şair, burada Arap toplumunun Müslüman kimliğine vurgu yapıyor. Şiirinde sözde milyonlarca "işe yaramayan" Arap'ın durumunu ortaya koyup onların yaşam felsefesini eleştiriyor. Eleştirinin, milyonları bu hale getiren yönetici zümreye dönük olduğunu söyleyebiliriz. Zira Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri ve bir devlet kurma girişimleri sadece İngilizlerin yardımıyla olmamıştır. Aynı zamanda bazı Arap devlet adamlarının ihaneti de bu devletin kurulmasında önemli rol oynamıştır.⁴⁵

Yine Mescid-i Aksâ'nın Mekke'ye serzenişi bir nevi Müslüman dünyasına serzenişidir. Çünkü Mekke, Müslümanlar için en kutsal yer kabul edilir. Bu nedenle haykırışın Mekke şehrine değil aslında müminlere olduğu açıktır. İki kible arasında bağlantı kuran şair, Aksâ'da meydana gelen talihsizliklerin sanki Mekke'de vukuu bulduğunu aktarır. Mekke'nin acılar çektiğini söyleyerek aslında tüm bu acıları Müslümanların çektiğini tasvir eder. Bütün bunlara rağmen Müslümanların olaylar karşısında hiçbir şey yapmadıklarını da eleştirir.

Mescid-i Aksâ, sadece Arap şairlerin gönlünde bir sevda değildi. Belki İslam inancı olan tüm insanların kalbinde yer edinmişti. Kudüs'e ve onun en önemli simgesi kabul edilen Mescid-i Aksâ'ya olan bu sıradışı özlem ve muhabbeti Türk

⁴⁵ Salih Tur, *Nizâr Kabbânî'nin şiirlerinde Filistin*, Harran Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası, S.26, 2015-1, s. 167.

edebiyatında da görmek mümkündür. “Mescid-i Aksa’yı gördüm düşümde, Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu” dizeleriyle başlayan ve “Mescid-i Aksa” şiiri sebebiyle Kudüs Şairi olarak da anılan Şanlıurfalı Türk yazar ve edebiyatçı Mehmet Akif İnan (ö. 2000), Mescid-i Aksâ’ya duyduğu derin sevgiyi şu dizeleriyle çarpıcı bir şekilde şöyle dile getirir:⁴⁶

Mescid-i Aksa’yı gördüm düşümde.

Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu.

Varıp eşiğine alnını koydum.

Sanki bir yer altı nehri çağlıyordu.

2. 2. Kubbetü-s Sahrâ

Müslümanların kutsal saydıkları bir başka mekân da Kubbetü-s Sahrâ’dır. Kubbetü-s Sahrâ Camii, mescidin ortasında bulunmakta olup “Moriya” Tevrat’ta “Moriza”⁴⁷ adı verilen kutsal bir kaya üzerine inşa edilmiştir. Emevîler döneminde kutsal taş (sahra) üzerine inşa edilen Kubbe, Emevî halifesi Abdülmelik bin Mervan (ö. 705) tarafından altın kaplama yapılmak suretiyle ihtişamlı bir görünüşe kavuşmuştur.

Kudüs’teki birçok kutsal mekânlar Filistin şairleri tarafından ele alınarak değişik şekillerde betimlenmiştir. Örneğin çağdaş Filistinli şairlerinden olan Ebu’n Nasr el-Temîmî (d. 1941), “Kubbetu’n-Nur” (Nur Kubbe) adlı şiiriyle Kubbetu-s Sahrâ’yı kâh çocuğunu bağrına basan bir anneye benzetir, kâh güzelliğiyle bir cevhere... Güneş ve hilalin güzelliklerini Nurlu Kubbe’den aldıklarını ifade eder ve güneş ile ayın pırlıtsının kaynağının kubbe olduğunu şöyle dile getirir:⁴⁸

يا قِيَّةَ النُّورِ كَمْ هُمَّنَا بِرُؤْيَاكِ فلا سعادةً في الدنيا كَلِفِيَاكِ
فَرِيدَةُ الكَوْنِ إِنْ عُدَّتْ عَجَائِبُهُ والكَوْنُ يَهْتَفُ ما أَحَلِّي مُحْيَاكِ
تَشْتاقُ طَلْعُكَ المَفْتَرِ مُبَسِّمَهَا وتَسْتَطِيبُ شَذَا إِطْلَالِكِ الزَّاكِي

⁴⁶ <http://www.mehmetakifinan.com/portfolio/mescidi-aksa/>.

⁴⁷ Rıza Ali Muhammed Ledadveh, *el-Kudüs Fi’s-Şi’ri’l Filistini’l Muasiri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Birzeit Üniversitesi, Külliyyatu’t Dirâseti’l Ulyâ, Filistin, 2005, s. 60.

⁴⁸ Ledadveh, s. 60.

الشمس أجملُ إذ تأتيكِ وَالهيةً والبدرُ أجمي إذا ما هلَّ أعلاكِ
والحسنُ توأمُكِ الزاهي تَلألؤُهُ فليس يسعده في الكون إلاكِ
تَحْتَضِينِ كَأُمِّ مَسْجِدِنا نَضْرًا تَرْنُو لِتَوأْمِهِ بِالْحَبِّ عَيْنَاكِ
تَرْنُو لِتَوأْمِهِ بِالْحَبِّ عَيْنَاكِ جَوْهَرَتَيْنِ بِصَدْرِ الْقُدْسِ مَا بَرِحَا
يرعاهما اللهُ مِنْ شَرِّ وَيَرْعَاكِ وَلَا سَلامَ بِغَيْرِ الْقُدْسِ نَلْمَحُهُ
مَنْ حَادَ عَنِ ذَا فَمَغْمُوسٌ بِإِشْرَاكِ

Ey nurlu kubbe! Ne kadar da seni görmeyi arzuluyoruz, seninle karşılaşmak kadar mutluluk yok bu dünyada.

Kâinatta varolan harikalar anlatılsa bile sen, bu kâinatın tek ve eşsiz güzelliğisin, kâinat sevinçten bağıyor: 'çehren ne kadar da güzel!'

Sevimli doğuşun gülümseyen yeri (Kudüs) arzuluyor, hoş kokular saçıyor varlığın.

Güneş, manzaranla en güzel görünüme bürünüyor senin üzerine doğduğunda, ay muhteşem oluyor üzerinde hilalleşince.

Güzellik senin ikizin gibi seninle güzel, kâinatta ancak seninle hoş olur güzellik.

Mescid-i Akas'ı bir anne gibi bağrına basmışsın, gözlerin sevgiyle ikizin olan Mescid-i Aksa'ya bakıyor.

Sen ve Mescid-i Aksa Kudüs'ün göğsünde iki cevher gibisiniz, Allah seni koruduğu gibi Kudüs ve Mescid-i Aksa'yı da korusun,

Kudüs olmadan bir barışın olmayacağını söylüyoruz, kim bundan cayarsa şirkle lekelenmiş gibidir.

Yukarıdaki şiirin son mısraında dikkat çeken en önemli ve dikkate değer husus, Oslo Barış Görüşmesine⁴⁹ karşı bir başkaldırı içermesidir. Zira Kudüs'ün

⁴⁹ **Oslo Anlaşması**, resmi adıyla Geçici Yönetim Düzenleme İlkelerinin Bildirgesi (Declaration of Principles On Interim Self-Government Arrangements) olarak adlandırılan Filistin-İsrail çatışması bir dönüm noktasıdır. Bu görüşme, İsrail ile Filistin temsilcilerinin üst düzeyde ilk direkt yüzyüze anlaşma çabası olarak tarihe geçmiştir. Bu anlaşma görüşmeleri İsrail ve Filistinliler arasındaki çatışmaların iki taraf arasında kalan nihai olarak çözecek bir anlaşma ve gelecekteki

statüsü, görüşmelerde son aşamaya bırakılmış olup daha sonra Kudüs, bir bütün olarak İsrail Devleti'nin yönetimi altına girerek kontrolü altında kalmıştır. Tabii bu durum Müslümanlar tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan bir hadisedir. Bu nedenle şair, bu antlaşmaya “*Kudüs olmadan barış olmaz*” diyerek bir nevi tepkisini ortaya koyuyor.

Kubbetü-s Sahrâ ile ilgili bir başka şiirde duygularını dile getiren Filistinli şair Hâlid Said (d. 1959)'dir. Kubbe ve etrafında yaşanan olaylar karşısında önemli bir tespitte bulunmaktadır. Tarihte Tatarlar ve Berberiler, savaşı çok seven ve kuruluşlarından yıkılışlarına kadar zamanlarının çoğunu hep savaşarak geçiren savaşçı iki devlettir. Fakat bu kavimlerin savaşçı özelliklere sahip olmalarına rağmen İsrail'in yaptığı zulüm ve yağma onları bu konuda geride bırakmıştır! Çünkü tarih, İsrail'in yaptığı barbarlığı yazmaya daha güç yettirememiştir. Tüm bunlara rağmen Allah onlardan ve yaptıklarından daha yüce ve büyüktür. Şair bu hususa şu ifadeleriyle dikkat çeker:⁵⁰

هي صخرةٌ شمَاءُ فوق صُموذِها أمواجُ ظَلَمِ الظالمين تَكْسِرُ
هل يَعْرِفُ التاريخُ مثلَ حُثَالَةٍ عَجَبَ التَّارِ لِظَلْمِهَا وَالْبَرْبَرِ
مَهْمَا طَعَنُوا وَتَجَبَّرُوا وَتَأَمَّرُوا فاللهُ مِنْ كَلِّ الأَعَادِي أكبرِ

Şu, (Bütün zorbalıklara) sabır gösteren asil Sahra'dır, Zalimlerin zulüm dalgaları bertaraf etti.

Acaba tarih İsrail'in yaptıklarını biliyor mu? Tatarlar ve Berberiler bile onların bu zulmüne hayret ediyor!

Ne zaman azdılar, zorbalık yaptılar ve iş birlikçileriyle bir oldular, o vakit Yüce Allah tüm düşmanlardan daha büyüktür.

Filistinli şairler, “*sumud*” kavramını çoğu şiirlerinde bir simge olarak kullanmışlardır. Kenetlenmeyi, bağlılığı, meydan okumayı, direnmeyi ve karşı koymayı ifade eder.⁵¹

ilişkiler için bir çerçeve olarak düşünülmüştü. (Bkz.: Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, İstanbul, Acar Matbaacılık, 2003, s. 204.)

⁵⁰ Ledadveh, s. 64.

⁵¹ Serdar Mutçalı, *el-Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis*, 1. Baskı, İstanbul, Dağarcık Yayınları, 1995, s. 490.

2. 3. Kıyamet Kilisesi

Kıyamet Kilisesi, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve tekrar burada dirileceği bilgisine inanılan Hristiyan âleminin en kutsal yerlerinden biridir. Kutsal Kabir Kilisesi olarak da bilinen Kıyamet Kilisesi, Ortodoks Kilisesi tarafından Yeniden Diriliş Kilisesi olarak adlandırılmıştır. Kudüs'ün eski şehir duvarları içerisinde yer alan bir Hristiyan kilisesidir. Hristiyanlar, Hz. İsa'nın tekrar burada dirileceği inancındadırlar. Bu nedenle Hristiyanlar buraya her zaman kutsal bir gözle bakmış ve inanmışlardır. Bugün kilise, Kudüs Rum Ortodoks Patrikliği'nin merkezi olarak hizmet etmesinin yanı sıra, birçok kilise tarafından da ortak kullanılmaktadır.⁵² Bu kilisenin, ilk olarak Kral Konstantin (ö. 337)'in annesi Azize Helena (ö. 330) tarafından Kudüs'ü ziyareti sırasında inşa edildiği kaynaklarda ifade edilmektedir.⁵³

Filistinli Arap şairleri sadece Müslümanlar tarafından kutsal sayılan yerleri eserlerinde işlememişler, aynı zamanda Kudüs'teki ehli kitap tarafından kutsal kabul edilen kimi yerleri de şiirlerinde ele almışlardır. Bunun en güzel örneği Filistinli şair Refik Ahmet Ali (d. 1946)'nin "*en-Nekşu Ale'l Hevâ*" (Hava Üzerinde Nakış) yapıtında yazmış olduğu duygu yüklü şiiridir. Bu şiirinde uzun zamandır göremediği Kudüs'ün en önemli simgelerinden biri olan Kıyamet Kilisesi'ni ve bu tarih kokan esere olan özlemini dile getirmektedir. Çünkü şair İsrail kıyımı nedeniyle kendi öz vatanından sürgün edilen şairler arasındadır. Müslümanlar için kutsal sayılan mekânlara duyduğu hicranın yanı sıra, Hristiyanlar için en önemli mekân kabul edilen Kıyamet Kilise'si için de hissetmektedir. Hz. Meryem'in, bu işgal nedeniyle durmadan ağladığını tasavvur eden şair, duygularını şöyle aktarır:⁵⁴

أطوفُ في شوارعِ المدينة
أصافحُ السُّورَ القديمَ
أقوم تحت الصخرة الحزينة
أودُّ لَو أَقِيمُ

⁵² Tümkor, s. 147. (Daha Geniş Bilgi İçin Bkz.: "Kilise" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2002, Cilt XXVI, s. 11.)

⁵³ el-Baru, s. 57.

⁵⁴ Ledadveh, s. 82.

أمرُّ بالكنيسة الرهينة
كأني يا مريم العذراء
ما زلتُ فيها أسمعُ البكاءَ

*Şehrin caddelerini dolaşıyorum,
Eski (ve ihtişamlı) surlarla musâfaha ediyorum.
Hazin sahranın üstünde oturmuşum,
Keşke burada daimi kalsaydım!
Kıyamet Kilisesi'nin önünden geçiyorum,
Ey İffetli Meryem sanki ben,
Senin kilisede ağlayışını hala duyuyorum.*

Yine bu bağlamda bir başka şiir ise Filistinli ünlü şair İzzuddin el-Munâsere'nin yazmış olduğu "Kinîsetu'l Kıyameti" (Kıyamet Kilisesi) şiiridir. Şair, bu şiirinde Kıyamet Kilisesi'ni ele alarak Hz. İsa ve Hz. Meryem'in dinî yönlerini ön plâna çıkarmıştır. Kudüs'ün tekrar özgürleşeceği ve Müslüman kimliğine kavuşacağı günü hasretle ve sabırsızlıkla beklediğini ifade ederek duygularına şöyle yer verir:⁵⁵

القـدسُ يا مـريـامُ
حاراتُها مِن قُلُقـلِ العـرامِ
حُرُوفُها مِن ذَهَبٍ قَد خَطَّها صِيـامُ
الصَّخْرَةُ الخـضراءُ والسَّروَةُ الخـضراءُ
نُقُوشُها خـضراءُ سَمائُها فَضِيَّةُ زرقاءُ
جذُورُها في القـلبِ والشـروشِ والدماءِ
مَوْعِدُنا المَـخْفُورُ في الصـدورِ
رُمانَةٌ مِن دَمِنا المـهدورِ

⁵⁵ Ledadveh, s. 84.

مَوْعِدُنَا غَدًا كَنِيْسَةُ الْقِيَامَةِ

Kudüs... Ey Meryem!

Kudüs'ün sokakları aşk tohumlarıyla dolu,

Muhammed Siyam 'ın yazdığı hatt ise altındandır.

Yeşil sahra, yeşil selvi ağacı...

Nakışları yeşil, havası gümüş mavisi ey Meryem!

Kökü kalbimizde damarlardaki kan!

Nakışla süslenmiş vaadimiz (buluşmamız) gönüllerde,

Heder olmuş kanımız, nar tanesi gibi,

Umuyorum buluşmamız yarındır, Kıyamet Kilisesi önünde.

Yukarıdaki şiirin genel manasına bakıldığında şaire göre Müslümanların hali hazırda mevcut dağınık durumları, onların günden güne zayıflamalarına neden olduğu gibi ayrıca güçlerinin tükenmelkerine sebebiyet vermiştir. Bu hususda ise şair, Müslüman dünyasının emperyalist işgalci güçlerin saldırıları karşısında çaresizliklerine yakınır. Ayrıca onların bu güçler karşısında etkisiz kalışlarına vesitem eder ve bu husus ise onun bu durumdan doğan hoşnutsuzluğunu dile getirmesine neden olmuştur. Ayrıca şair, Müslümanların güçlerini birleştirerek o eski ihtişamlı, görkemli ve asil dönemlerine; birlik ve dirliklerine kavuşmalarını candan arzu etmektedir.

2. 4. Ağlama Duvarı

İbranicede ‘‘Hakotel Hama’aravi’’ olarak geçen Ağlama Duvarı, Yahudilerin kutsal olarak kabul ettikleri büyük tapınağın ayakta kalmış Batı Duvar’dır. Yahudilerin Batı Duvarı dedikleri bu duvar zamanla Hristiyanlığın tesiriyle ‘‘Ağlama Duvarı’’ olarak adlandırılmıştır. Yahudi inancına göre oldukça önemli olan bu yapı Hz. Süleyman’ın yaptırdığı Beytü’l Makdis’ten arda kaldığına inanılan en mukaddes tapınağıdır.⁵⁶

‘‘Kudüs’e Yolculuk’’ adlı kitabında Kudüs’ü bizzat gezen ve Ağlama Duvarı’yla ilgili şahit olduklarını yazan araştırmacı yazar ve bir dönem Türkiye

⁵⁶ Tümkor, s. 157. (Daha Geniş Bilgi İçin Bkz.: ‘‘Ağlama Duvarı’’ Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 1988, Cilt I, s. 474.)

Yazarlar Birliği Üyeliği de yapan Mehmet SILAY, Yahudilerin bu duvar önünde neden ağladıklarını tespit ederek ifadelerine şöyle yer verir:⁵⁷

“Mimar Sinan’ın son şeklini verdiği Ağlama Duvarı’na asker kontrolünden ve cihazlardan geçerek girdik. Niçin ağladıklarını öğrenmek istiyorduk. Duvarın doğusuna yani Mescid-i Aksa’nın bahçesine geçemedikleri için ağlıyorlarmış! Yahudilerin duvarın ötesine geçmelerinin dinen yasak tarafı varmış. Eskiden Yahudi Ruhbanlarının en büyüğü yılda bir kez girermiş.”

Bununla beraber bu konuda bazı farklı görüşler de mevcuttur. Bazılarına göre, Yahudilerin önünde ibadet ettikleri bu duvar, Kudüs’ün ve Mescid- Aksa’nın yıkılıp ve yıkılışını; kendilerinin esir olarak Romalılar tarafından başka ülkelere sürülüşlerini anmak; hatıralarını tazeleyip, kinlerini bilemek; mabede yeniden kavuşup Yahudî hâkimiyetini kurmak hayali içinde dua ve gözyaşı ile yaslarını sürdürmelerini sağlamıştır. Bu duvar yüzyıllarca Yahudilerdeki millî ve dinî şuuru ayakta tutmuştur. Yahudilerin inanışına göre, *“Bu duvar yıkılmayacak ve Rab, mabedin batı duvarını asla terk etmeyecektir.”*⁵⁸ Bazıları da bunun sebebinin ilahî inayetten uzaklaştıkları, samimi bir Yahudi olamadıkları ve Süleyman mabedini koruyamadıkları için ağladıkları ilişkisine bağlarlar. Bu ve buna benzer iddialar/bilgiler, Kudüs tarihini ele alan pek çok kitaplarda var olduğu gibi konuyla ilgili yapılan birçok röportajlarda da dile getirilmiştir.

Hangi dinde kutsal sayılırsa sayılsın, Kudüs, her zaman şairlerin duygu ve düşüncelerinde yatan sevginin dışa yansımalarını sağlamıştır. Şairlerin esin kaynağı haline gelmiştir. Sözgelimi Müslümanların Mescid-i Aksa’sı, Mesihilerin Kıyamet Kilisesi ve nihayet Yahudilerin de Ağlama Duvarı, tarih boyunca, orada yaşasın ya da yaşamasın üç semavî dinin takipçileri tarafından her zaman kutsal sayılmış ve saygı görmüştür.

Ağlama Duvarı’yla ilgili dikkat çeken şiirlerin başında, Iraklı ünlü şair Ma’rûf er-Rusâfî⁵⁹ (ö.1945)’nin Yahudiler için kaleme aldığı şiiri gelmektedir. Bu

⁵⁷ Mehmet Silay, *Kudüs’e Yolculuk*, 1. Baskı, Ankara, Keşif Yayınlar, 2002, s. 27.

⁵⁸ “Ağlama Duvarı” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 1988, Cilt I, s. 474.

⁵⁹ Kürt bir babadan ve Türkmen bir ameden dünyaya gelen Maruf Rusafi, Arap edebiyatçı ve akademisyendir. Kerkük kökenli Alevî bir ailedendir. Askeri rüştiyedeki öğrenimini yanında bırakarak dönemin ünlü bilginlerinden Mahmut Şükrî el-Alûsî’den on üç yıl öğrenim görmüştür. Ayrıca, Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret gibi edip ve şairlerin eserlerini okumuş ve onlardan bir hayli etkilenmiştir. (Bkz.: “Ma’ruf er-Rusafi” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2003, Cilt XXVIII, s. 70.)

şairinde Yahudileri yücelten ve onların saygı gösterdikleri Yehûda'yı öven cümleler kullanmıştır. Ayrıca ilk İngiliz Yüksek Komiseri olarak Filistin'e gönderilen ve ilk temsilci sayılan Sir Herbert Samuel (ö. 1963)'i övmüş ve Kudüs'te yer alan başta Ağlama Duvarı olmak üzere Yahudilerce kutsal sayılan birçok yeri methederek onlara olan sempatisini dile getirmiştir.

Ancak durum başta Lübnanlı şair Vedî' el-Bustanî (ö. 1954) gibi dinî değerlerine önem veren şairler olmak üzere orada yaşayan Müslüman halkın tepkisine neden olmuştur. Öyle ki kendisine "Mutranu'l Arap" yani Arapların Başpiskoposu denilmiştir. Hatta Bustanî, "er-Reddu ala'r Rusâfi" adlı kasidesinde er-Rusâfi'ye yanlış tutumundan dolayı reddiye yazmış ve onu ağır bir dille eleştirmiştir.

Ürdünlü araştırmacı ve edebiyatçı Nâsiruddin el-Esed (ö. 2015)'in ifadelerine göre el-Bustanî'nin er-Rusâfi'ye karşı almış olduğu bu tavrı, Kudüs Müslümanlarınca kabul görmüş, bunun üzerine er-Rusâfi, Filistinli gençler tarafından sözlü saldırılara uğramıştır; ayrıca Filistin gazetelerinde aleyhinde yazılan ifadelere de yer verilmiştir. Tüm bu gelişmeler ise şairi Filistin'i terk etmek zorunda bırakmıştır. Söz konusu el-Bustani'nin şiir şöyledir:⁶⁰

وقف في على الطور المقدس ووقفه
نجاوز فيها عالم البحر والبر
هنالك للاسلام اول قبلة
هنالك سر والحقيقة بالجر
فهيكلكم يا للكرامة مسجدا
وفيه نصلي في العشيّة والفجر
فما بالكم تبكون خلف جداره
وتزرون الدموع على الصخر

Ne olur durdurun bir defa beni kutsal dağda, geçelim dünyanın kara ve denizini.

Burada İslâm'ın ilk kiblesi var, burada bir sır var! Gerçek ise apaçık...

Heykeliniz size ait bir mescit mi? Fesuphanallah! (çok garip bir iddia), bu mescid(Mescid-i Aksâ) bizim, sabah akşam burada namaz kılarız.

Size ne oluyor da duvarın arkasında ağlıyorsunuz! (ne hakla, kimsiniz!) Gözyaşlarımızı kayaların üzerine akıtıyorsunuz.

⁶⁰ Avdu'l Habbas, s. 40.

Şair, yukarıdaki mısralarında Yahudilere, duvarın doğusuna yani Mescid-i Aksâ'nın bahçesine geçemedikleri için ağlamalarının anlamsız olduğunu söyler. Bunun gerekçesini ise iddia ettikleri gibi bu kutsal mekânın kendilerinin değil bilakis Müslümanların olduğunu söyleyerek izah etmeye çalışıyor.

2. 5. Meşhur İsimleri

İnsanların ruhu olduğu gibi şehirlerin de ruhları vardır. Şehirlere ruhlarını ise inançları verir. Ayrıca onların ruhları taşıdıkları isimlerde de saklıdır. Kudüs, üç büyük semavî dinin kutsal şehri kabul edilmiş ve tarih boyunca büyük istilalara maruz kalarak birçok devletin hâkimiyetine girmiştir. Bunun sonucu olarak da buraya hâkim olan milletlerin siyasi, sosyal ve dinî etkileriyle farklı adlar almıştır. Kenti ele geçiren toplumlar burada pek çok izler bırakmış ve kendi kültürlerini hâkim kılarak bu kültüre uygun isimler vermişlerdir. Tabi Kudüs'ün almış olduğu isimlerin çoğu ileride de anlatılacağı üzere “*esenlik*” ve “*barış*” gibi manaları taşımaktadır. Bununla beraber şehir tarih boyunca kutsal kimliğini korumuşsa da hiçbir zaman genel manada barışı sağlayamamıştır. Bu nedenle çoğu dönemlerde buraya hep gözyaşı ve hüznün hâkim olmuştur.

Filistinli Müslüman Arap şairleri, Kudüs'ün kutsal mekânlarını şiirlerinde işlemişlerdir. Kudüs'e egemen olan farklı ulusların yaşam tarzları ne kültürleri neticesinde oluşan ve kendi kültür anlayışlarına uygun olarak adlandırdıkları Kudüs'ü, Filistinli şairler, bu bağlamda farklı isimleriyle şiirlerinde ele almışlardır. Tabi burada üzerinde durulması gereken ana gaye, Kudüs kentinin tarihî, kültürel ve dinî yönlerinin övgü ve özlem teması etrafında ele alınmasıdır. Bunun yanında şehrin, farklı isimlerle şiirlerde işlenmesi Kudüs'ün, şairler için önemini göstermektedir.

“*Ur-Şalim veya Ur-Salim*”, “*Yebus*”, “*Barış Yurdu*”, “*Düşler Şehri*”, “*Zeytin Şehri*”, “*Şehirlerin Çiçeği*” ve “*Davut Kenti*” gibi birçok isimle anılan kentin bilinen en ünlü ismi “*temizlik*” ve “*duruluk*” anlamına gelen “*Kudüs*” ismidir. Arap şairlerinin ekseriyeti, şiirlerinde ve divanlarında “*Kudüs*” ismini kullanmışlardır. Tabi bu ismin özel bir biçimde kullanılması söz konusu değildir. Yani Kudüs ismi daha sonra ele alınacak direniş, dinî, tarihî vs. gibi Kudüs'le ilgili genel şiirler bölümünde farklı temalar bünyesinde ele alınacaktır. Aşağıda Kudüs'e

verilen diğer isimler hakkında kaleme alınmış bazı şiirlere yer verilip incelenecektir.

2. 5. 1. Ur-Şalim

Bu isim, Kudüs şehrine verilen en eski isimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Filistinli Arap Tarih yazarı Arif bin Arif el-Makdisî (ö. 1973)'nin "el-Mufassal" adlı ünlü eserinde ifade edildiği üzere kente bu ismin verilme sebebi, şehrin "Melik-i Sadık" adında ve barışı seven, barış yanlısı kişi olarak ünlenen kralına nispet edilmesidir. "Ur", şehir anlamını ifade ederken; "Şalim" veya "Salim" de barışı sembolize etmektedir. Yani bu isim "Barış Şehri" anlamına gelmektedir.⁶¹

Filistinli şairler, şiirlerinde farklı mesajlar vermek suretiyle Kudüs ismi yerine "Ur-Şalim" adını veya ileride de anlatılacağı üzere farklı bir ismi kullanmışlardır. Örneğin ünlü Filistinli şair Yûsuf el-Mahmûd (d. 1965), Kudüs hakkında yazdığı "Mezâmîru Li Ur-Şâlim ve'l Vatani ve Ayneyki" (Ur-Şelim-Kudüs- Mizmarları ve Vatan ve Gözlerin) adlı şiirinde "Ur-Şalim" ismini şöyle kullandığı görülür:⁶²

يا ذاهبين لأور شاليم
خُذُوا دَمْعِي
بَلِّلُوا عَطَشَ الْيَمَامِ بِصَاحَةِ الْأَقْصَى
خُذُوا حُبِّي وَ قُمْحِي وَأَنْتُرُوهُ
وَأَنْعَفُوهُ لِقُبَّرات
يَنْتَظِرُنَ الصُّبْحَ بَابَ الْعَامُودِ

Ey Ur-Şalim'e gidenler!

Götürün gözyaşlarımı,

Sulayın Aksa meydanında susamış kumruları...

Götürün sevgimi onlara ve serpin,

Buğdaylarımı üzerlerine...

⁶¹ el-Makdisî, *el-Mufassal*, Cilt 1, s. 5.

⁶² Ledadveh, s. 32.

Hemen dağıtım yiyecekleri acıkmış çayır kuşlarına...

Âmûd kapısında sabahı bekliyorlar...

Şair, Kudüs'te yaşanan trajediye işaret etmektedir. Öyle bir trjedi ki sadece insanları değil bütün canlıları kapsamaktadır. Yani şair, Siyonist güçler tarafından zulme maruz kalan Kudüs insanının yoksulluğunu, zorlu tabiat şartlarıyla mücadelesini ve çaresizliğini dile getiriyor.

2. 5. 2. Yebûs

Yebûs, Arap Yarımadasının en eski kabilelerden olan Yebûsilere nispet edilmiştir. Böylece Kudüs, Yebûsilere nispetle bu adı almıştır. Kimi kaynaklar Kudüs'ü inşa eden kabilenin Yebûsiler olduğunu aktarır.⁶³ Ken'anlıların en önemli kabilesinden sayılan Yebûsiler, burayı vatan edinmişler ve krallarından olan Salim el-Yebûsi, şehri savunma amaçlı burçlarla donatmıştır.⁶⁴

Kudüs'ün, şairlerin şiirlerine farklı isimlerle konu olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu isimlerden biri de "Yebûs" ismidir. Filistinli ünlü şair Abdulkâdir el-İzze (ö. 1997), "Hidnu'l Umm" (Anne Kucağı) adlı şiirinde Kudüs'ü, yüreği volkanlar gibi patlamaya hazır hassas ruhlu ve cennetin ayakları altında olduğu belirtilen kutsal bir varlık olan anneye benzetir.⁶⁵

أنا يَبُوسُ أنا العَروسُ وبنْتُ أَوَّلَ مَنْ حَطَّ الحِضَارَةَ
أنا بنْتُ أَوَّلَ يَعرِي شاءَ رَبِّي كُنْتُ دَارَهُ
أنا أُمُّ كُلِّ المُؤمِنين وَقَدْ تَلَقَّيْتُ البِشارَةَ

Ben Yebûs 'um. Ben gelin'im! Ben ilk medeniyeti kuranın kızırım!

Ben ilk Arapların kızırım, Rabbim istedi orayı yurt edindim.

Ben bütün Müminlerin annesiyim,

Müjdeyle karşılaştım (bana müjde verildi.)

Şairin bu mısralarında vermek istediği en önemli mesajın bütün dünyaya meydan okuyor olmasıdır. Şöyle ki; Kudüs adına konuşan şair, medeniyetlerin başkentinin kendisi olduğunu ve kültürün ana kaynağının kendisinde bulunduğunu

⁶³ el-Baru, s. 20.

⁶⁴ el-Makdisî, s. 11.

⁶⁵ Ledadveh, s. 41.

tüm insanlığa ifade etmeye çalışır. Ayrıca kendisini (Kudüs'ü) gelin bir kıza ve şefkatli bir anneye benzeten şair, mükemmel bir edebi sanatın varlığını bize hissettirmeyi başarır. Mesela; tabiatı gereği bayanlar güzel, nazik ve kibar varlıklardır. Beyaz gelinliğine bürünmüş telli duvaklı güzel bir kız ise daha etkileyicidir. Bu husus ise onları hemcinsleri olsun ya da olması farklı kılmaktadır. Aynen böyle, şair, Kudüs'ü bir geline benzeterek diğer kentlerden daha güzel ve üstün olduğunu ifade eder. Bir anne olarak ise; kendini tüm Müminleri bağrına basan merhamet dolu bir varlık yerine koyar.

Bu bağlamda başka bir şiirde Filistinli direniş şairi Semih el-Kasım (ö. 2014), “*Füseyfisatu Alâ Kubbeti's Sahra*” (Kubbetu's Sahra Üzerine Mozaik Taşları) adlı yapıtında Kudüs'e Yebûs diye seslenir ve onunla duygusal bir diyalog içine girerek “*Ey Gelin*” diye ona hitap eder. Bu diyalogda şairin sorduğu soruya Kudüs, başından geçen trajik hadiselerle cevap verir. Şiirin son kısmında sözü edilen mekânda meydana gelen savaş, işgal, baskı gibi içleracısı tabloyu gözler önüne serer:⁶⁶

ما اسمك يا عروس؟
نسييني؟
"يَبُوس"
لَيْلٌ عَلَى الْقَبَابِ
مُتَذَنَّةٌ سَادِرَةٌ فِي الدَّهْرِ
وَأَمْرَأَةٌ بِالْبَابِ
مُرْتَابَةٌ بِسَائِحٍ يَمُرُّ
وَعَسْكَرٌ أَغْرَابِ

-*Ey gelin adın ne?*

-*Yoksa umuttun mu beni!*

-*Ben Yebûs,*

Kubbeme karanlıklar(zulüm) çöken,

⁶⁶ Ledadveh, s. 42.

Zaman içinde minarelerin pas tuttuğu Yebûs'um.

Önünde turistler ile yabancı askerlerin

Gidiş gelişlerini ürkek bir şekilde,

Bab-ı Aksâ'da dilenerek seyreden kadının dilendiği yerim ben...

2. 5. 3. Zeytin Şehri

Kudüs'e verilen bir başka isim de "Zeytin Şehri"dir. Çeşitli sebeplerden dolayı Filistinli şairler, şiirlerinde Kudüs'ü farklı isimlerle ele almışlar ve ona farklı isimlerle hitap etmişler. Zeytin adının verilmesi Kudüs'ün bereketi sembolize etmesindedir. Ayrıca Eski Ahit'te de zeytin, refahın ve bolluğun sembolüdür. Hatta tüm kutsal kitaplarda zeytin ağacı, kutsallığın, bolluğun, adaletin, sağlığın ve refahın kısaca insanlık için en önemli erdem ve değerlerin sembolüdür. Filistinli şairlerde kentin kutsallığını ve kendisine özel güzelliklerini ön plâna çıkarmak için farklı isimlerle Kudüs'e olan sevgilerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Örneğin direniş şiirleriyle tanınan Filistinli şair Raşid Hüseyin (ö. 1977), "Ûr Şelîm" (Barış Şehri) kasidesinde kenti şöyle anlatır:⁶⁷

أمدينة الزيتون زيتون الهوى أثمر
لما بسطت على فؤادي زندق الأضره
وعصيته بلظى محبة فارس أثمر
وزرعت في قلبي عينين للحب

Ey Zeytin Şehri! Aşk zeytini meyvesini verdi.

Kalbime yerleştirdim yemyeşil dalını.

Esmer (yiğit) bir süvarinin alevlerine kapıldın.

İki aşk pınarı akıttım kalbime.

Şair, daha önce şehri gezdiği sırada, zeytin ağaçlarının yeşermediğini bir zaman sonra tekrar geldiğinde ise yemişlendiğini görünce duygulanır ve yaşadığı duygusal anı sözlerine yansıtarak şiir yazmaya başlar. Zeytin ağaçlarının

⁶⁷ Ledadveh, s. 45.

olgunlaşmasıyla, zeytine; başka bir ifadeyle Kudüs'e olan sevgisinin de büyüdüğünü dile getirir.

2. 5. 4. Düşler Şehri

Kente verilen bir diğer isim ise “*Düşler Şehri*”dir. Bir şeyi zihinde düşünüp canlandırmak olan “*düş*” sözcüğü, şairlerin hayallerini süsleyip onları şehir hakkında düş kurmaya ve bu doğrultuda şiir yazmaya sevk etmiştir. Mesela devrimci ve direnişçi karakteriyle ünlü Filistinli şair Raşid Hüseyin (ö. 1977), kaleme aldığı “*el-Hilmi*” (Düş) adlı şiirinde Kudüs'ün göz alıcı bir kent olduğunu ifade eder ve şiirine “*Düşler Şehri*” ifadesiyle başlayarak şehre olan duygularını şöyle aktarır:⁶⁸

أمدينة الخُلمِ دورك من خيال العيد
أحجارها مَهج سبَّتها الفاتناتُ الصيد
حمرأً كانت بيضتها نار حب الغيد

*Ey Düşler Şehri! Düşlerde olan dönemin, bayram hayaliyle gerçekleşecek,
Omun taşları hayat verir insana, zarif kadınlar bile Kudüs'ün güzelliği
karşısında akıllarını yitirdiler.*

Kızıl saçlı kadınların saçlarını zarif aşk ateşi aklaştırdı.

Şairi, bu şiirini yazmaya iten sebep şöyle olmuştur: Bir gün şair Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmeye karar verir.⁶⁹ Fakat bu seyahate çıkma düşüncesinden doğan ayrılık acısı ve bunun neticesinde Kudüs'ten ayrı düşeceği hissi, şairi derinden etkiler. Çünkü iyi-kötü, bütün günlerini geçirdiği bu kutsal topraklardan ayrılmak ona çok ağır gelecektir. Nihayet Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmeye karar verir. Ancak ABD'ye gitmeden önce Kudüs'e olan sevgisini, özlemine ve bu toprakların insanına hayat veren temiz kokusunu şiirinde dile getirir. Kudüs, şairin gözünde o kadar güzel ve etkileyicidir ki; orada yaşayan güzel ve zarif kadınların bile buna dayanamayıp kıskandıklarını, çekemediklerini ve bunun sonucu âdeta akıllarını yitirdiklerini şiirinde tasvir eder.

⁶⁸ Ledadveh, s. 46.

⁶⁹ Ledadveh, s. 46.

2. 5. 5. Barış Yurdu

Kimi şehirler vardır ki önemli konuma ve tarihe sahiptir. Çünkü buralarda önemli hadiseler meydana gelmiştir. İnsanoğluna rehberlik eden birçok peygamber bu şehirlere gönderilmiştir ve peygamberleri takip eden insanlar bu şehirlerde yetişmiştir. Bu kutlu elçiler, insanları hak ve hukûka bu mekânlarda davet etmişlerdir. Onların getirdiği ilahî mesajlara uyanlar burayı barış yurdu haline getirmişlerdir. Bununla birlikte aynı şehirler çoğu zaman zalim ve despotların işgaline ve acımasız zulümlerine de maruz kalmıştır ve bu işgalciler barış yurdu kimliğini bu şehirlerden âdeta söküp atmışlardır. Bu gibi şehirlerin başında tartışmasız kutsal şehir olan Kudüs gelmektedir.

Barış yurdu olan Kudüs, Müslümanların hâkimiyetinden çıkınca gayri Müslimler tarafından talan edilmiş ve zulüm yurdu haline gelmiştir. Bu durum ise başta Müslüman halk olmak üzere şairlerin öfkelenmesine neden olmuştur. Çeşitli yollardan bu hususa başkaldırı mahiyetinde itirazlar etmişlerdir. Şairler şiirler yazmış ve bunu şiirlerinde en sert şekilde dile getirerek eleştirmişlerdir. Örneğin; şu an Filistin Yazarlar Birliği üyelerinden olan Filistinli ünlü yazar Edip Refik Mahmûd (d. 1933), bu konuyla ilgili ‘*Medînetu’s Selâm*’ (Barış Şehri) şiirinde Müslümanlardan beklentilerini şu ifadelerle dile getirir:⁷⁰

أواه يا مدينة السلم
أين روعة الصُّهَيْلِ، كَبُوءَةُ الخِيُولِ
تَعْبُرُ البوابَ في وَضْحِ النَّهَارِ
هذا صلاح الدين؟ أين سيفه؟ أَمُعَمَدُ
يا لَيْتَنِي سَأَلْتُهُ لِللَّحْظَةِ
مَنْ ذا يُداوي هذه الحضارةَ المُحَنَّنَةَ؟
مَنْ ذا يَزِيلُ العارَ، يَزْجُرُ الغرابَ
يَرْهَقُ الخيولَ مِنْ سِفارِ

⁷⁰ Ledadveh, s. 49

أواه يا مدينة السلم أين روعتك
أقول: أين بهجتك؟

Ah Barış Yurdu Kudüs!

Nerde o at kişnemeleri,

Nerde o atların geride bıraktığı tozlar,

Gündüzün aydınlığında kapılardan geçen o süvariler?

Bu, Selahaddin Eyyubi mi!?

Nerde onun kılıcı, yoksa kınına mı sokmuş?

Vah bana... Keşke Selahaddin Eyyubi'ye bir an dahi olsa sorsaydım:

Şimdi kim bu cansız medeniyeti tekrar diriltecek?

Kim bu arsız durumu düzeltecek?

Yine kim bu kahraman atları buraya tekrar döndürecek

Ah Barış Yurdu! Nerede o ihtişamın..?

Yine diyorum: nerede o güzelliğim..?

Yukarıdaki beyitlerin bir soru cümlesi şeklinde yorumlanması, daha çok vurgu ile belli olan bir hususiyetten kaynaklanmaktadır. O husus ise okurun dikkatini bir konu üzerine çekmektir. Şair, aslında cevabını bildiği bu soruları kendi kendine soruyor ve konuyu okuyucunun dikkatine bu konu üzerinde önemle durulması gerektiği hissini veriyor.

Şairin asıl vermek istediği mesaj, barışa duyduğu özlemdir. Şöyle ki; ülkesinde yaşanan bu karanlık günlerin ve zulmün artık sona ermesini ister. Bunun ise ancak bir İslâm ordusuyla tekrar mümkün olacağını ifade eder. İslâm ordusunun tekrar akın edip, bu vahşete bir son vereceğini ve buralara barışı hâkim kılacağı günü büyük bir hasretle bekler. Bütün ümidini bağladığı İslam ordusuna, Müslüman topluma seslenir. Onlardan uyanmalarını ister ve onlara ülkenin aydınlığa ihtiyacı olduğunu anlatır. Zira barış yurdunda barışı inşa etmek ancak İslam ordusuyla mümkündür. Diğer yandan şair, "At Kişnemesi" tabiri ile İslâm kahramanları olan atlı süvarilere işaret etmektedir.

2. 5. 6. Şehirlerin Çiçeği

Kudüs'e verilen bir başka isim de "Şehirlerin Çiçeği" ismidir. Diğer isimleri aktarırken de ifade ettiğimiz gibi Kudüs'e farklı isimlerin verilmiş nedenleri

arasında kente olan sevgi ve muhabbet gelmektedir. Ayrıca Kudüs, buraya hâkim olan milletlerin siyasî, sosyal ve dinî etkilere bağlı olarak farklı isimler almıştır. Hangi sebep olursa olsun Şairler, gerek İslam dininin şehre verdiği öneme binaen gerekse kendi yaşadıkları vatan toprağı olması hasebiyle Kudüs şehrini diğer şehirlerden ayrı tutmuşlar ve kente karşı derin bir sevgi beslemişlerdir. Bu sevgi ise şiirlerinde farklı şekillerde işlenmiştir.

Örneğin Lübnanlı Asî er-Rahbanî (ö. 1986) ve Mansur er-Rahbanî (ö. 2009) adlı iki kardeşin beraber kaleme aldıkları “*Zehretu'l Medâin*” (Şehirlerin Çiçeğı) adlı şiirlerinde Kudüs'e olan sevgilerini şu mısralarla dile getirirler ve kentin dinî kimliğini ön plâna çıkarırlar:⁷¹

لأجلكِ يا مدينة الصلاة أصلى
لأجلكِ يا بَهِيَّةَ المساكنِ يا زهرة المدائن
يا قدسُ يا مدينة الصلاة أصلى
عيوننا إليك ترحل كل يوم

Ey namaz şehri! Senin için(senin üzerinde) namaz kılıyorum.

Evet, senin için ey mekânların en güzeli ve şehirlerin çiçeğı.

Ey Kudüs! Ey namaz şehri senin için namaz kılıyorum.

Her gün gözlerimiz seni gözler.

2. 5. 7. Diğer İsimleri

Kudüs'ün anlatılan bazı isimleri ise modern dönemde Batılılar tarafından kullanılan “*Jerusalem*”, Roma İmparatoru Hadrian tarafından verilen “*İlya*”, Osmanlıların Kudüs ismine “*Şerif*” sıfatını eklemek suretiyle Kudüs'ü “*Kudüs-ü Şerif*” olarak isimlendirmişlerdir. Yine Filistinli şairler şehri “*Şehirlerin Anası*” “*Şehirlerin Gülü*” gibi sevgiyi simgeleyen adlarla şiirlerinde ifade etmişlerdir.⁷²

⁷¹ İbrahim Ahmed eş-Şeyh İd, *Uslubu'n-Nidai Fi Şi'ri'l Kudsi Amâlu's Şâir İzzuddin el-Munâsere*, Gazze, Camiat-ı İslamiyye, 2011, s. 100.

⁷² Benli, s. 19; Ledadveh, s. 46.

2. 6. Kentin Surları

Şehir, pek çok saldırılara maruz kaldığı için çoğu kez harap edilmiş ve bunun neticesinde tekrar inşa edilmiştir. İlk olarak Yebûsiler tarafından inşa edilen kent, günümüzde ise 1520-1566 yılları arasında hüküm süren Osmanlı Padişahı Kanunî Sultan Süleyman tarafından modernize edilmiştir.⁷³ Söz konusu bu surlar, kentin en önemli tarihî yapıları arasında sayılır. Oldukça sağlam inşa edilen bu yapılar, üzerinde kaleler bulunmak suretiyle daha çok düşmanlara karşı savunma amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca eski Kudüs'ün 1981'de UNESCO tarafından Dünya Tarihî Mirası listesine eklenmesinde bu görkemli surların payının büyük olduğu bilinmektedir.

Kudüs'ün taşı toprağı daha doğru bir ifadeyle her şeyi kutsaldır Müslümanlar arasında. Kimi, mescidine; kimi, kubbesine, kimi de toprağına âşıktır. Bu anlamlı ilişkinin edebiyata yansması ise kaçınılmazdır. Öyle ki şehrin her değeri için şiirler kaleme alınmış, güzel sözler söylenmiş ve onun kutsallığı hakkında pek çok dilde makaleler yazılmıştır. Edebi açıdan, Kudüs'e duydukları hayranlık neticesinde ön plâna çıkan karakterler ise şairlerdir. Ama haklı olarak Müslüman Filistinli şairler bu konuda ön saflarda yer almaları doğaldır. Onlar kentin her güzelliğini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Ayrıca yapılan her zulmü de şiddetle kınamışlar ve bunu en etkili bir şekilde kasidelerinde ele alıp dünyaya duyurmuşlardır.

İşgalci güçler tarafından ablukaya alınan şehre girişin dönem dönem yasaklandığı bilinmektedir. Bu husus ise Filistinli şairlerin, surları mesken edinmelerine ve bu sağlam surlar üzerinde haksızlığı haykırmalarına neden olmuştur. Örneğin Filistinli ünlü şair Semih el-Kasım (ö. 2014), kendi ana yurdu olan Kudüs'e giremez. Giremediği için de surların üzerinde oturup kente olan duygularını hayal ederek ve duygusal ifadelerini aşağıdaki "Alâ Sûri'l Kudsi" (Kudüs Sur-ları Üzerinde) adlı şiirinin bazı dizelerinde şöyle sıralar:⁷⁴

تعالى إلى قلبى أيتها الشعوبُ

قلبي هذا المكتنزُ بالحبِّ مثلُ رمانةٍ

⁷³ el-Baru, s. 34.

⁷⁴ Ledadveh, s. 67.

قلبي هذا المقيم على أسوار القدس
مع النخبة الممتازة من الأحرار

*Ey Kudüs Halkı! Gelin gönlüme girin!
Bu gönlüm, taneleri birbirine sımsıkı kenetlenmiş,
Nar taneleri gibi aşkla doludur.
Kudüs surları üzerinde duran şu gönlüm,
Büyük hüznlerle doludur.*

Şair, Filistin vatandaşı olmasına ve Kudüs'ün Filistin toprakları içinde kalmasına rağmen, bu yerleri işgal eden ve Filistinlilerin şehre girmelerini engelleyen İsrail güçlerinin zulmünü tüm insanlığa haykırmaktadır. Yine Kudüs surlarını ele alan el-Kasım, mekânda bulunan surlar, burçlar ve kutsal taşlarla diyalog içine girer. Surların önemine değinen şair, bunların şehrin korunmasında ve düşman ordularına karşı savunmada hayati öneme sahip olduğunu ifade eder.

Şiirde geçen ‘burç’, ‘taş’ ve ‘surlar’ sözcüklerine şair, derin manalar yükler. Söz konusu kelimelerden ‘burçlar’ ifadesi, yüksekliği sebebiyle düşman gözetleme yerine ve uzakta olan tehlikelerin önceden tespit edilip gerekli önlemlerin alınmasına işaret etmektedir. Bir diğer kelime ise ‘surlar’ ifadesidir. Yukarıda da izaha çalışıldığı gibi bu surlar âdetâ bir hava ve kara savunma sistemlerinin ilkel versiyonu görevini taşımaktadır. Yani kenti korumak için bir kalkan niteliğindedir. Son olarak ‘kutsal taş’ ifadesi ise sözü edilen burç ve sur eserlerinin yapımında kullanılan kutsal taşlara göndermede bulunmaktadır. Çünkü bu mekân Kur’an-ı Kerim tarafından kutsal sayılmıştır.⁷⁵ Bu mekân kutsal sayılınca orada mevcut taşlara ve benzeri maddelere de kutsal bir gözle bakılmaktadır. Burada mevcut kutsal değerler, var olduğundan bu yana hâlâ canlılığını korumakta ve eskisi gibi hayat nefesi almaktadır. Şair, şiirin devamında kutsal sahraya, surlara, burçlara ve kiliselere seslenir ve yakın bir gelecekte zaferi müjdeleyerek kente yapılan her saldırı ve işgalin başarısızlıkla sonuçlanacağını vurgular.⁷⁶

أَنْتَ هُنَا

⁷⁵ İsrâ suresi, 17/1.

⁷⁶ Ledadveh, s. 67.

2. 7. 1. Babu'l Âmûd veya Amûd

Şam kapısı da denilen bu tarihsel yapı, Kudüs'ün doğu bölümünde yer alan en işlek kapıdır. Osmanlı Sultanı Kanunî Sultan Süleyman tarafından 1542 yılında, Kudüs surlarının onarımı sırasında inşa ettirildi. Kapı, şehrin Arap pazarının ve çarşısının başlangıcında yer alır. İki kulesi bulunan kapı Doğu Kudüs'te Filistinlilerin yaşadığı bölgenin merkezindedir. Diğer surlar ve kapılar içinde şık ve estetik görünümüyle dikkatleri üstüne çeker. Şam kapısı üzerindeki burçların girinti ve çıkıntılar bulunur. Nakışlarla âdeta bir dantel gibi işlenmiştir.

Roma İmparatoru Hadrianus'un kente hâkim olduğu dönemde burada direk şeklinde bir heykelin olduğu ve bu nedenle de kapıya "Amûd Kapısı" (Direk Kapısı) denildiği ifade edilir.⁷⁹

Burası Müslümanların şehre giriş çıkış yaptıkları ana kapı konumundadır. Bir pazar yerini andıran mekân, işçilerin sabahın erken saatlerinde çalışmak için bir araya geldikleri ve toplandıkları ve samimiyeti simgeleyen önemli bir yerdir. Okula giden çocukların, fırından daha yeni çıkmış sınımsız simitlerin ve başlarına taktıkları siyah eşarpla oraya manevî bir atmosfer havası katan yaşlı ninelerimizin bulunduğu yerdir Şam Kapısı. Bu duygulu buluşmaya ışık tutan ve yaşananları etkili bir şekilde betimleyen Filistinli ünlü Şair Murîd el-Bergûsî (d. 1944), "Bâbu'l Amûd" (Amud Kapısı) adlı şiirinde Şam Kapısında meydana gelen güzel manzaralardan birkaçını şöyle dile getiri:⁸⁰

باب العمود
باعة كعكٍ بالسُّمِّمِ
عُتَّالُونَ وَأَطْفَالُ مَدَارِسَ
جَدَّاتٌ يَسْتُرْنَ الرَّأْسَ بِشَالَاتِ سُودِ
لُغَةٌ عَرَبِيَّةٌ مُوسِيقِيٌّ الْعَمُودِ
وَسِلَالُ التَّيْنِ الْمُقَطُوفِ عَلَى ضَوْءِ الْفَجْرِ
باب العمود

⁷⁹ Ledadveh, s. 75.

⁸⁰ Ledadveh, s. 75.

تَطْرِيْزُ فَالْحِجِّيِّ وَبَساطِيْرُ جنود
رَشاشُ العوزيِّ وهلال محمد
والحرف العبريِّ ونجمة داوود

Babu'l Amûd...

Susamlı simitlerin satıldığı mekân,

Hamallar ve öğrencilerin iç içe olduğu yer,

Siyah peçeyle yüzlerini örtmüş nineler...

Arapça diyaloglar,

Musiki sesleri...

Sabahın ilk ışıklarında sepetteki incir(ler)

Ey Amud Kapısı!

Çiftçilerin elbiseleri ve askerlerin botları...

Mermi çiseleri ve Muhammed hilali...

İbranice harfler ve Davud yıldızı⁸¹

Görüldüğü gibi şair, şehrin tarihî meydanında muhteşem bir motif oluşturur. Kapının sadece bir giriş çıkış noktası olmadığını aynı zamanda orada yaşayan insanların kültürünün bir parçası olduğunu ifade eder. Sanki herkes herkesle tanış ve akraba gibi. Samimiyetin en güzel örneklerinden birini tasvir etmiştir şair. Farklı kültürlerin bir arada olduğu bir medeniyet karmasını andırıyor bize. Kimi simit satıyor, kimi elindeki kamerayla ihtişamlı kapının resmini çekiyor; kimi de geçimini temin etmek adına saatlerce bir iş bekliyor.

Bir başka şiirde Filistinli ünlü direniş şairi Tevfik Zeyyad, Filistin İslâmî Cihat Örgütü'nün⁸² "Saraya el-Kudüs" (Kudüs Birlikleri) askerî kanadında yer

⁸¹ Davud'un Yıldızı veya İbranice adıyla Davud'un Kalkanı, ismini Antik İsrail'in kralı Davud'dan alır. Genel olarak Museviliğin ve Yahudi kimliğinin bir sembolü olarak kabul edilir. Mühr-i Süleyman hristiyan ve yahudiler arasında beş kollu olarak bilinir. Altı kollu olana Dâvûd yıldızı ya da "Magen David" denilmektedir. (Daha Geniş Bilgi İçin Bkz.: "Mühr-i Süleyman" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2006, Cilt XXXI, s. 525.)

⁸² Filistin İslâmî Cihat örgütü, ilk olarak Mısır'ın Müslüman Kardeşler Örgütü içerisinde filizlendi. Önceleri, Müslüman Kardeşlerin fikirlerinden etkilenen bazı Filistinliler, sonradan Müslüman Kardeşlerin Filistin davasına öncelik vermemesi üzerine Dr. Fethi Abdülaziz Şikaki ve Şeyh Abdülaziz Avda liderliğinde 1974 yılında örgütten ayrıldılar ve işgâl altındaki Filistin topraklarına dönerek kendi aralarında teşkilatlandılar. 1992 yılında Filistin İslâmî Cihat, "Saraya el-Kudüs" (Kudüs Birlikleri) adıyla askerî kanadını kurduğunu ilân ederler. (tr.wikipedia.org/wiki/Filistin_İslami_Cihat_Örgütü)

alan ve ‘‘Babu’l Amûd’’ kapısının İsrail güçlerinden temizlenmesi noktasında önemli kahramanlıklar sergileyen ve nihayet bu uğurda şehit düşen Fehd Mahmûd’un kahramanlığını şu ifadelerle dile getirmektedir:⁸³

آه يا فهد المحمود
آه لو أفدِرُ أن أُخبرَ أمك
أنه فى يومٍ قادمٍ
سنُشيدُ تِمثالاً لك
فى ساحَةِ عُمَّان
مكانِ القصرِ الملكى
وعلى قاعدةِ التِمثالِ سنُكثِبُ
"فهدُ المحمود"
الاسم الحَرَكِيُّ : أبو داود
الميكانيكى بِكراجِ فلسطين
إِسْتَشْهَدَ فى عُمَّان
وهو يَعدُّ التَّعدَّةَ
ليعمودٍ ويُحرِّرُ
بابَ العمودِ

Âh! Ey Fehd el-Mahmûd!

Âh, keşke annene haber verebilseydim

Gelecek bir günde Amman sahasında,

Kraliyet Sarayı'nın yanında

Senin heykelini dikeceğimizi keşke haber verebilseydim.

Ve heykelin tabanına şöyle yazacağız:

⁸³ Ledadveh, s. 74.

'Fehd el-Mahmūd'

Örgütteki adı: Filistin garajında araba tamircisi Ebû Davud!

Amman'da şehit oldu,

Geri dönmek ve Babu'l Âmûd'u özgürleştirmek için geri dönme planını yapıyordu.

2. 7. 2. Bâbu's Sâhire

Kudüs'te kullanıma açık olan bir başka kapı ise "Sahire Kapısı" (Gece Kapısı)'dır. Kudüs surlarının kuzeyine düşmektedir. Bu kapıya "Çiçek Kapısı" ve "Sahra Kapısı" da deniyor.⁸⁴ Batılılar tarafından bu kapı Herod veya Herodos olarak da biliniyor.⁸⁵

İzzuddin el-Munasere (d. 1946), "Bi'l Ahderi Keffennâhu" (Onu Yeşil Bir Örtüyle Kefenledik) adlı şiirinde Filistinli yeni kuşaklara atıfta bulunurken Sâhire Kapısı'nın nakışlarına işaret eder ve tarihsel yapısını şöyle ön plâna çıkarır:⁸⁶

ثَمَّتْ طِفْلٌ يَكْبُرُ يَحْمِلُ ثَوْرَتَهُ مُنْحَدِرًا
نَحْوَ سُفُوحِ جِبَالِ مَدِينَتِنَا
يَتَجَلَّى فَوْقَ الْجَبَلِ الْغَرْبِيِّ
يَقْرَأُ فِي قَاعِ الشَّجَرَةِ تَارِيخًا مَحْفُورًا
مِنْ زَمَنِ إِبْرَاهِيمَ
ثَمَّتْ نَقْشٌ فِي بَابِ السَّاهِرَةِ سِيْحَكِي
يَرْفَعُ صَوْتًا نَحْوَ الْجَبَلِ الْعَالِيِّ
وَيَقُومُ

Burada bir çocuk var, büyüyor.

Davasına sımsıkı sarılmış süratle ilerliyor.

Şehrimizin dağ eteklerine doğru...

Batı dağının üzerinde beliriyor.

⁸⁴ Tümkor, s. 130.

⁸⁵ el-Baru, s. 123.

⁸⁶ Ledadveh, s. 77.

Hz. İbrahim döneminden kalma ağacın dibinde kazılmış bir tarih çıkıyor.

Sahire Kapısı'nda sayısızca nakış var.

Bu harika nakışlar sesini yükseltiyor,

Ulu dağa doğru ve sonra,

Yerinden kalkıyor.

Şiirdeki ‘‘Münhadir’’ ifadesi, yüksekçe bir dağdan aşağıya doğru süratle inmek manasındadır. Bu sıfatın o mekânda büyüyen çocuğa verilmesi, orada yaşayan Filistin halkının yapılan haksızlığa asla kayıtsız kalmayacağı gerçeğine bir işarettir.

Sahire Kapısı'nın olduğu mekân, pek çok mücadelelere sahne olmuş ve İsrail güçleri tarafından katledilen Müslümanlara mezar olmuştur âdetâ. Şüheda makberi diyebileceğimiz yer, savaşın meydana geldiği ve kanların akıtıldığı nadir mekânlardandır. Şairin vermek istediği en önemli mesaj, kapıdaki dantel gibi örülmüş nakışların, yaşanmış bir tarihe işaret ediyor olmasıdır. Yani bu toprakların atalarımıza ait olduğunu söylemeye çalışıyor. Ayrıca daha önce burada yaşanan zulme ışık tutarak bu barbarlığı tüm insanlığa haykırıyor.

2. 7. 3. Bubu'l Halil

Kudüs surlarında bulunan bir diğer ünlü kapı da ‘‘Babu'l Halil’’ (Halil Kapısı) kapısıdır. Osmanlı döneminde yabancıların gümrük kontrollerinin gerçekleştiği yer olarak bilinmektedir. Ayrıca bu yerin pazara getirilen malların vergi işlemlerinin yapıldığı yer olduğu mekan olarak da bilinmektedir. Ayrıca bu kapı civarına farklı kültürlere sahip ve üç semavî dine mensup pek çok insanların aıkm etmesi nedeniyle Osmanlı kapının giriş kısmına üç dinin de kabul ettiği bir peygamberin ismi nakşedilmiştir. Yaprak motifleriyle süslenen yazı; ‘‘La ilahe illallah İbrahim halilullah’’ (Allah'tan Başka İlah Yoktur, Hz. İbrahim Allah'ın Dostudur) şeklindedir.⁸⁷ Yafa Kapısı da denilen bu kapı, 19.yy'da tamamen askerî işlerin görüşüldüğü bir yer konumunda olduğu da ifade edilmiştir.⁸⁸ el-Halil Kapısı hakkında yazılan şiirler vardır. Bunlardan birisi Filistinli ünlü edip Abdulletif Akl (ö. 1993) tarafından kaleme alınan şiirdir. Şair, ‘‘Hivariyyetü'l Hüzni'l Vâhid’’ (Bir Hüzünün Havarileri) adlı kitabında Filistin topraklarında yaşanan savaşları ve bu savaşın geride bıraktığı acı hikâyeleri ön plâna çıkarmaktadır. Surların taşları,

⁸⁷ Tümkor, s. 130.

⁸⁸ Ledadveh, s. 77.

tuğlaları ve hatta bu surların kapılarına varıncaya kadar mermi izleri ile dolu olduğuna işaret etmekte ve geçmişte yaşanan kötü bir savaşın izlerini resmetmektedir. Ayrıca şiirde geçmişte yaşanan hüznün ve acının tablosunu ortaya koymaktadır.⁸⁹

أَنَا فِي الْقُدْسِ
وَمَنْ فِي الْقُدْسِ
يَلْتَفُّ بِهِ السُّورُ
وَمَا مِنْ حَجْرٍ فِي السُّورِ
إِلَّا وَلَهُ صَدْرٌ مُوشِيٌّ
بِالرِّصَاصِ الطَّائِشِ الْعَمْدِ
وَأَعْشَاشِ حِمَامِ
الْمَسْجِدِ الْقَصِيِّ ، وَأَلْفِ الْمُصَلِّينِ
وَعَبْدِ اللَّهِ فِي بَابِ الْخَلِيلِ
أَرْتَصُّ كَالْعَلْبَةِ
أَخْ يَا هَذَا الرِّصَاصِ الطَّائِشِ الْعَمْدِ

*Ben Kudüs'teyim,
(Başka) kim var Kudüs'te?
Surlarla çevrilidir şehir,
Surlardaki taşların göğsünde,
Sanki nakşedilmiş mermi izleri var.
Güvercin yuvaları var,
Mescid-i Aksâ var,
Binlerce namaz kılan var!
Allah'ın bir kulu var Bab-ı Halil'de
Bir kutu gibi sıkışıyorum
Kardeşim! Ey rastgele sıkılan kasıtlı mermiler!*

⁸⁹ Ledadveh, s. 78.

3. BÖLÜM: KUDÜS HAKKINDA YAZILMIŞ BAZI ŞİİRLER

3. 1. Direniş Şiirleri

Direniş, Filistin tarih ve edebiyatının en önemli temalarını oluşturmuş ve Filistin halkıyla âdeta özdeşleşen bir simge haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla, başta İngiltere olmak üzere sömürgeci Avrupa ülkelerinin desteğiyle Filistin topraklarında bir İsrail Devleti kurma girişimleri başlatılmıştır. Özellikle 1967 Haziran yenilgisinin ardından Filistin toprakları başta olmak üzere Arap ülkelerinin toprak parçaları İşgalci Siyonizm tarafından birer birer işgal edilmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla başlayan bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Netice itibariyle Kudüs, Siyonizm canlı hedef tahtası olmuş ve açgözlü sömürgecilerin kanlı lokması konumuna gelmiştir. İşgale karşı, ne Arap dünyasından bir tepki ne de kapitalist ve sömürgeci Batılı devletlerden herhangi bir yardım gelmiştir. Tam aksine her zaman susmayı veya sadece "kaygılıyız" gibi klişeleşmiş sözcükler kullanmayı ya da alenen İsrail'e destek vermeyi yeğlemişlerdir. Durum böyle olunca Filistin ve diğer Arap şairler yaşanan bu trajediye sessiz kalmayarak işgali sona erdirmek ve işgal edilen toprakları geri almak adına kalemleriyle mücadele etmeye başlamışlar ve şiirlerinde direniş yönelik halkın vatan bilincini ve mücadele ruhunu canlı tutan ifadelere yer vermişlerdir.

Filistin'in özgürlüğü için toplumun önde gelen şairleri, "ulus direnişini" desteklemek için şiirler kaleme almışlardır. Yazdıkları şiirlerin temelini umut, özlem ve en önemlisi direniş oluşturmaktadır. Bu bağlamda Filistinli şairlerin Kudüs hakkında yazdıkları şiirler; kavga, direniş, boyun eğmeme, başkaldırı gibi içinde mücadele ruhu olan temalardır. Ayrıca bu şiirler, kıyım uğratılan, vatanlarından sürgün edilen, köleleştirilmeye çalışılan halkın, öfkesini, acılarını, ifade eden ve bu topraklarda var olmanın en güzel örneğini temsil eden umut dolu ezgiler ve birer edebî eserlerdir. Yine bu şiirler, halkın acılarını, yokluklarını, dertlerini anlatan birer belge niteliğindedir. Bu şiirleri haykıran Filistinli şairler ise, bu bildirgeleri sunan gönüllü bir görevli, bir dava adamı ve halkının hizmetkârlarıdır. Bu şairler, halkını savunan birer kahraman oldukları gibi aynı zamanda işgalcilerin, Siyonist İsrail'in de baş hedeflerinden ve hedef tahtalarından birer fedaidirler. Öyle ki; kimi Filistinli şairler İsraili güçler tarafından asılırken, kimi de bugüne kadar başkaldırı şiirleri yazdığı ve halkının mücadelesine katıldığı

için hapis yatmış veya sürgün edilmiştir. Bu anlamda da Filistinli şairler, halkına umut olan bir bilge, doğruları anlatan bir öğretmen ve bir kılavuzdur.

Direniş şiirinde azim, metanet ve cesaret yüklü duygular vardır. Vatana ölümüne bağlılık, halkına sonsuz sadakat ve destek vardır. Ölüm, kan, gözyaşı ve acı vardır. Ayrıca ezenlere büyük nefret, zalimlere bir başkaldırı kokusu yayılır şiirlerde. En zor, en acımasız ve en sıkıntılı anlarda bile aydınlıklara kavuşulacağına dair bir de müthiş bir umut vardır. Halkın davasına adanan bu tür şiirler olduğundan dolayıdır ki, vurgular o derece güçlüdür ve can alıcıdır; fakat anlatım o derece sade, anlaşılır. Çünkü o şiirin tek bir hedefi vardır: o da özgürlük ve bağımsızlıktır. Bu zor ve acı dolu dönemde şairler ve yazarlar yaşadıkları toplumun savunucusu, eserleriyle onların tercümanları olmuşlardır. Yaşanan trajediye karşı direnmek ve direniş mücadelesini yaymak için, önemli sorumluluklar kendilerine yüklemişlerdir.

Filistinli şairler sanatlarını kendi toplumlarının yaşamlarından ve adanmış oldukları hürriyet davasından asla ayrı tutmazlar. Şiiri büyük bir ustalıkla bu davanın hizmetine sunarlar. Söz konusu direniş şiirlerini en etkili şekilde ele alan ve bu alanda söz sahibi olan bazı şairler şunlardır: Mahmûd Dervîş (ö. 2008), Semih el-Kasım (ö. 2014), Nizâr Kabbânî (ö. 1998), Ali Mahmûd Tâhâ (ö. 1949), Tevfik Zeyyad (1994) ve Muhammed Siyam (ö. 1991). Bu şairler, şiirlerinde halkı cihada teşvik etmişlerdir.

Bu türün en güzel örneklerinden birisi Mısırlı şair Ali Mahmûd Tâhâ (ö. 1949)'ın "*Kasidetu Filistin*" (Filistin Kasidesi) adlı ünlü yapıtıdır. Şair bu kasidesinde açıkça halkı cihada çağırmakta ve bu toprakların özgürlüğüne kavuşmasının ancak kılıçla gerçekleşeceğini ifade etmektedir:⁹⁰

أُحْيِ، جَاوَزِ الظَّالِمُونَ الْمَدَى فَحَقِّ الْجِهَادُ، وَحَقِّ الْفِدَا
أَنْتَرَكْتَهُمْ يَغْصِبُونَ الْعُرُوبَةَ مَجْدَ الْأَبْوَةِ وَالسُّؤْدَدَا؟
وَلَيْسُوا بِغَيْرِ صَلِيلِ السِّيُوفِ يُجِيبُونَ صَوْتًا لَنَا أَوْ صَدَى
فَجَرَّدَ حُسَامَكَ مِنْ غَمْدِهِ فَلَيْسَ لَهُ بَعْدُ، أَنْ يُعَمِّدَا

⁹⁰ Semîr Serhân, *Ecmelu Mâ Ketebe Şairu'l Condûl Ali Mahmud Tâhâ*, Kahire, Mektebetü'l Usre, 2002, s. 12.

أخي، أيُّها العربيُّ الأبيُّ أرى اليومَ موعِدَنَا لا العَدَا
أخي، إنَّ في القدسِ أختًا لنا أعدَّ لها الذابِحونَ المُدَى

Kardeşim! Zailimler sınırı aştı, artık cihad ve (bu uğurda) can vermek hak oldu.

Atalarımızın şerefli ve aziz saydığı şu vatan Kudüs'ü, gasp edenlere mi bırakacağız?

Bu hainler, ancak kılıcın sesini ve sedasını duyacak ki, buraları öyle terk etsin!

Kılıcını kılından çıkar! Bugünden sonra kılıçların kendi yuvalarında kalması uygun olmaz!

Ey kahraman Arap, gün bugündür, öyle görüyorum. Yarın yok (çok geç olabilir!)

Kardeşim! Kudüs'te ailelerimiz var. Zalimler onları boğazlamak için bıçaklar hazırlıyorlar! (Haydi SAVAŞA! Yarın çok geç olabilir)

İşgal altındaki Filistin topraklarında 1948'den bu yana değişmeyen bir tek tablo vardı. O tablo da buralarda kan, zulüm, gözyaşı, katliamlar, tecavüzler ve yıkımlar gibi insanın içini acıtan hazin olayların hala tazeliğini koruyor olmasıydı. Kan döken, zulmeden ve yakıp-yıkan bir işgalci güç klasiği ve yapılan bu barbarlığın her türlüüne katlanmak zorunda bırakılan mazlum Filistin halkı! Siyonist İsrail'i sürekli koruyup kollayan, işlediği bütün suçları ört bas eden, onu şımarttıkça şımartan Batı dünyasının yanı sıra, işlenen bu cinayetler karşısında eli kolu bağlı, acz içinde kalan ve hatta zaman zaman ihanet içinde bir Arap ve İslam dünyası vardı.

İsrail'in işgal ettiği topraklara girip bu toprakları gaspettiği günden bu yana bu tablo hiç değişmişti ve ne yazık ki bu tablo bugün de aynen acımasız bir resmi yansıtmaktadır. Arap ve İslam dünyasının yöneticileri sadece ve sadece eseflerini bildirmekten, kınamaktan ve bugün dünya basınında dillere pelesenk olmuş ve klişeleşmiş "ENDİŞELİYİZ!" sözcüğünü demekten öteye gitmediler. Arap dünyasının kahreden sessizliğine, beceriksizliğine hatta kimi Ortadoğulu diktatörlerin döktüğü timsah gözyaşlarına bu kez de Filistinli direniş şairi Abdulgani et-Temîmî (d. 1949), Filistin için yazdığı "Metâ Tegdeb" (Ne Zaman

Öfkeleneceksin?!) şiiriyle sitem etmektedir. Arap ve İslam toplumunun içinde bulunduğu duyarsızlık zilletine yönelttiği öfkeli satırlarının ilk dizeleri şöyledir:⁹¹

أَعِيرُونَا مَدَافِعَكُمْ لِيَوْمٍ لَا مَدَامَعَكُمْ
أَعِيرُونَا وَظَلُّوا فِي مَوَاقِعِكُمْ
بَنِي الْإِسْلَامِ! مَا زَالَتْ
مَوَاجِعَنَا مَوَاجِعَكُمْ
وَمَصَارِعَنَا مَصَارِعَكُمْ
إِذَا مَا أَغْرَقَ الطُّوفَانُ شَارِعَنَا
سَيَغْرُقُ مِنْهُ شَارِعَكُمْ
يَشُقُّ صُورَانَا الْآفَاقَ مِنْ وَجَعٍ
فَأَيْنَ تُرَى مَسَامِعَكُمْ
أَلَسْنَا إِخْوَةً فِي الدِّينِ قَدْ كُنَّا وَمَا زِلْنَا
فَهَلْ هُنْتُمْ ، وَهَلْ هُنَّا
أُيَعِجِبُكُمْ إِذَا ضَرَعْنَا
أُيَسْعِدُكُمْ إِذَا جُرَعْنَا
وَمَا مَعْنَى بَانَ «قَلْبُكُمْ مَعَنَا»
لَنَا نَسَبٌ بِكُمْ وَإِنَّ لَنَا بِكُمْ رَحِمًا
أَنْقَطَعُهَا وَتَقْطَعُنَا؟! مَعَاذَ اللَّهِ!
إِنَّ خَلَائِقَ الْإِسْلَامِ تَمْنَعُكُمْ وَتَمْنَعُنَا

*Göz pınarlarımızda yaşların dinedeği gün için,
Topunuzu tufeğimizi bize ödünç verin*

⁹¹ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74353>.

*Ödünç verin bize ve siz, öylece yerinizde kalın!
Ey Müslüman evlatları! Hala acılarımız acılarımız;
Direnişimiz direnişinizdir.
Caddelerimize tufan vurursa sizin de caddelerinizi seller alır!
Acıdan gelen çığlıklarımız âfaka ulaşıyor
Acaba kulaklarımız işitiyor mu?!
Bizler din kardeşi değil miydik?
Ve şuan yine din kardeşi değil miyiz?
Umurunuz değil mi, biz de mi umursamıyoruz?
Vatanımızı yitirirsek bu sizin ilginizi mi çeker!
Aç (susuz) kalsak bu durum sizi mutlu mu eder?
‘Kalpleriniz bizimledir’ sözünün manası ne o zaman!
Bizim sizinle bir bağımız var.
Ve sizinle akrabalığımız var,
Sıla-i rahim’i kestik mi, siz de bizimle ilişkinizi kestiniz mi? Allah korusun!
Çünkü İslam ahlakı sizleri de bizleri de bu konuda engeller.*

Şair, ilerleyen dizelerinde açlık ve sefaletin kendilerini yıldramayacağını ve bu kutlu davadan vazgeçiremeyeceğini üstüne basa basa söyler. Arap hükümetlerinin yapılan bu zulmü sadece kınamakla geçiştirdiğini ifade eden et-Temîmî, bu durumdan sıkıldıklarını ve artık silahla mücadelenin gerekli olduğunu haykırır. Ayrıca ‘*Eirûnâ Velew Şibren Aleyhi Li’l Aksâ*’ (Bir karışlık yol da olsa Kudüs’e/Mescid-i Aksâ’ya ulaşmak için bu imkânı verin bize) dizesinde ‘*Utanaç Duvarı*’na da temas etmektedir. Şöyle ki; İsrail, güya kendi güvenliğinin tehdit altında olduğu iddiasıyla 2002’de Ariel Şaron döneminde duvar inşası kararı almıştır. Yani Filistinli intihar bombacılarına karşı önlem olarak inşa edilmiştir. İsrail, duvarı, ‘*Güvenlik Çiti*’, ‘*Anti-terörist Çit*’, ‘*Ayırım Çiti*’ gibi isimlerle anıyor. Filistinliler ise duvara ‘*Jidar al-fasl al-’unsuri*’ yani ‘*Irksal Ayırım Duvarı*’ diyor.⁹² et-Temîmî, şiirin devamında şöyle der.⁹³

فليس الجوع يُرهبنا

⁹² Tümkor, s. 232; Mithat Fabian Sözmén, ‘‘21.yüzyılın utanaç duvarı’’, *Evreysel*, 20 EKİM 2013.

⁹³ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74353>.

أَلَا مَرَحِي لَهُ مَرَحِي
بِكَفِّ مِنْ عَتِيقِ التَّمْرِ نَدْفَعُهُ
وَنَكْبَحُ شَرَّهُ كَبْحَا
أَعِيرُونَا وَكُفُّوا عَنَّا
بَغِيضِ النَّصْحِ بِالتَّسْلِيمِ
نَمُتُّ ذَلِكَ النَّصْحَ
أَعِيرُونَا وَلَوْ شِبْرًا
نَمُرُّ عَلَيْهِ لِالأَقْصَى
أَتَنْتَظِرُونَ أَنْ يُمَحِّي
وُجُودَ الْمَسْجِدِ الأَقْصَى
وَأَنْ تُمَحِّي أَعِيرُونَا مَدَافِعَكُمْ
وَعَلُّوا الشَّجَبَ وَاسْتَحْيُوا
سَائِمَنَا الشَّجَبَ وَالرَّدْخَ

Açlık bizi korkutacak değil!

Yaşasın! Yaçasın açlık!

Bir avuç eski hurmayla açlığımızı gideriyoruz

Yeri geldiğinde açlığın şerrini durdurmayı da biliriz!

Siz verin bize topunuzu ve teslim olma adına yararsız nasihatlerinizi de kesin!

Biz bu tür nasihatleri yok hükmünde sayarız!

Bir karış yer de olsa verin bize ki; ulaşalım Mescid-i Aksa'ya (Bırakın bizi)

Mescid-i Aksa'nın yeryüzünden silinmesini mi bekliyor sunuz?!

(Ve bu toprakların asıl sahipleri olan) bizlerin yok olmasını mı?!

Siz verin bize bakalım topunuzu tüfenginizi!

Vazgeçin artık 'KINIMAK' kelimesini kullanmaktan, utanın biraz!

Bıktık artık bu kelimeden ve uzun süren bu stratejiden!

et-Temîmî, şimdi gelecek dizelerinin farklı bölümlerinde duygusuz İslam ve Arap toplumuna en ağır bir dille figan etmeye başlar. Ayrıca çoğu insanın hafızalarından bir an olsun silinmeyen Filistinli masum çocuk Muhammed Cemal ed-Durre'nin yaşadığı ve bunun neticesinde şehit düştüğü o hazin tabloyu resmetmektedir. Babasının arkasına sığındığı sırada siyonist saldırganlar tarafından özellikle hedef alınarak öldürülen Muhammed Cemal ed-Durre'nin babası Cemal ed-Durre, işgalci askerlere arkasında çocuk olduğu uyarısını yapınca işgalci askerler âdeta bir av yakalamışçasına silahlarına daha bir iştihakla ve hararetle sarılarak üzerine ateş ettiklerini belirtmektedir. İşte şair, bu ve buna benzer acıklı olaylar karşısında âdeta bir heykel gibi hareketsiz kalan Müslüman toplumuna şöyle seslenir:⁹⁴

أَخِي فِي اللَّهِ أَخْبِرْنِي مَتَى تَغْضَبُ؟
أَخِي فِي اللَّهِ أَخْبِرْنِي مَتَى تَغْضَبُ؟
إِذَا أَنْتُهُكَّتْ مَحَارِمُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
إِذَا قُتِلَتْ شَهَامَتُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
إِذَا نُسِفَتْ مَعَالِمُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
إِذَا قَامَتْ قِيَامَتُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
أَخِي فِي اللَّهِ أَخْبِرْنِي مَتَى تَغْضَبُ؟
إِذَا نُهِبَتْ مَوَارِدُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
إِذَا نُكِبَتْ مَعَاهِدُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
إِذَا هُدِمَتْ مَسَاجِدُنَا وَلَمْ تَغْضَبْ
وِظَلَّ الْمَسْجِدَ الْأَقْصَى يَغْضَبُ

⁹⁴ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74353>.

ظَلَّتْ قُدْسُنَا تَغْصِبُ وَلَمْ تَغْضِبْ
أَلَمْ يُهْزِزْكَ مَنْظَرُ طِفْلةٍ مَالَتْ
مَوَاضِعُ جِسْمِهَا الْحُفْرُ
وَلَا أَبْكَاكِ ذَاكَ الطِّفْلُ فِي هَلَعٍ
بِظَهْرِ أَبِيهِ يَسْتَتِرُ
فَمَا رَجُمُوا إِسْتِغَاثَتَهُ
وَلَا اكْتَرْتُمُوهَا وَلَا شَعِرُوا
فَخَرُّ لَوَجْهِهِ مَيْتًا
وَخَرُّ أَبْوَاهِهِ يَحْتَضِرُ

Kardeşim! Allah aşkına söyle; ne zaman öfkeleneceksin?!

Kardeşim! Allah aşkına söyle; ne zaman öfkeleneceksin?!

Mahremimiz çiğnenirken öfkelenmedin,

Çevikliğimiz yok edilirken öfkelenmedin,

Tarihî esrlerimiz yerle bir edildi yine öfkelenmedin,

Kıyametimiz koptu ve sen yine öfkelenmedin,

Kardeşim! Allah aşkına söyle; ne zaman öfkeleneceksin?!

Tüm kaynaklarımız imha edildi öfkelenmedin,

Enstitülerimiz saptırıldı öfkelenmedin,

Mescidlerimiz yıkıldı öfkelenmedin,

Mescid-i Aksa öfkelenmekte ama sen öfkelenmedin,

Kudüs öfkelenmekte ama sen öfkelenmedin.

Vücudunun çoğu yerlerinde çukurların (yaraların) olduğu

O kız çocuğunun manzarası seni hiç mi sarımadı!

Korku içinde babasının arkasına saklanan

Çocuğun acı tablosu seni hiç mi ağlatmadı!

Bu çocuğun babasının inleyişine merhamet etmediler,

Önemsemediler, umursamadılar,

*Ve sonunda çocuk yüz üstü yere düşerek şehit oldu,
Babası ise bu korkunç manzarayı seyrededekaldi!*

Şiirin son dizelerinin farklı beyitlerinde şair tarafından yapılan eleştiri zirveye ulaşmaktadır. Sert bir üslup kullanan şair, Müslümanların sadece kimliklerinde “*Dini İslamdır*” yazdığını ve bunun öteye gitmediğini vurgular:⁹⁵

فَصَارِحِي بِمَا نَحَلِ
لِأَيَّةِ أُمَّةٍ تُنْسَبُ!؟
إِذَا لَمْ يُحْيِ فِيكَ
الشَّأْرَ مَا نَلْقَى
فَلَا تَتَّعَبِ
فَلَسْتَ لَنَا وَلَا مِنَّا
وَلَسْتَ لِعَالَمِ
الْإِنْسَانِ مَنْسُوباً
فَعِشْ أَرْبَ وَمُتْ أَرْبَ
أَلَسْتَ تُتَابِعُ الْأَخْبَارَ؟
حَيِّ أَنْتِ! أُمَّ
يَشْتَدُّ فِي أَعْمَاقِكَ الْمَرَضُ

*Utanmadan açık açık söyle,
Sen hangi ümmettensin?
Eğer içinde bulunduğumuz intikama
Bir katkı yapmadıysan,
Yorulma!
Bizim için birşey yapmıyorsan keyfine bak!*

⁹⁵ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74353>.

*Sen bizden değilsin,
Herhangi bir insanlık âlemine de mensup değilsin!
Tavşan olarak yaşadın yine tavşan olarak öl!
Haberleri takip etmiyor musun?!
Sen canlı mısın?!
Yoksa yüreğin mi hasta!*

Şairin sondan dördüncü mısraında hayvan figürlerinden tavşanı seçerek İslam ve Arap toplumunu ürkek ve korkaklığını vurgulamaktadır. Zira tavşanın ürkek ve korkak olduğu herkes tarafından bilinmektedir.

İsrail aleyhine yazdığı birçok siyasî ve direniş şiirleriyle bilinen Suriyeli ünlü şair Nizâr Kabânî “*el-Gâdibûn*” (Öfkeliler) adlı şiirinin farklı mısralarında Gazzeli öğrencilere, üzerinde yaşadıkları toprakları, atalarının kaybettiği, geri almak için de her hangi bir çaba içinde bulunmadıkları itirafında bulunur. Bu toprakların tekrar özgürlüğüne kavuşmasının kendilerine bağlı olduğunu vurgulayarak onlardan bu kutlu direnişi sürdürmelerini ister:⁹⁶

يَا تَلَامِيذَ غَزَّةَ
عَلَّمُونَا بَعْضَ مَا عِنْدَكُمْ
فَنَحْنُ نَسِينَا عَلَّمُونَا
كَيْفَ الْحِجَارَةُ تَعْدُو
بَيْنَ أَيْدِي الْأَطْفَالِ
مَاسًا ثَمِينًا
يَا تَلَامِيذَ غَزَّةَ
لَا تُبَالُوا بِإِذَاعَاتِنَا
وَلَا تَسْمَعُونَا

⁹⁶ Salih 'Tur, *Nizâr Kabbânî Hayatı, Sanatı Ve Şiirleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 265.

إضربوا إضربوا
بكل قواكم
وأخزمو أمركم
ولا تسألونا

Ey Gazzeli Öğrenciler!

Bize öğretin bildiğinizin bir kısmını

Biz unuttuk, öğretin bize çocukların elleri arasındaki taşı

Nasıl değerli bir elmasa dönüştüğümü!

Ey Gazzeli öğrenciler!

Bizim bu basına pek aldırmayın (kuru laflardan başka bir şey değil!)

Dinlemeyin bizi

Vurun, vurun...

Tüm gücünüzle vurun!

Kararlı olun,

Dinlemeyin bizi.

Bu temayla ilgili bir başka örnekte ünlü Filistinli direniş şairi Muhammed Siyam (ö. 1991)'in "Va'du Balfur" (Balfour Sözü) adlı önemli kasidesidir. Şair, şiirin girişine, 2 Kasım 1917'de İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un İsrail Devleti kurulması amacıyla yayınladığı deklarasyona şiddetli bir tepki gösterip bunun asla kabul edilmeyeceğini ifade ederek başlar. Şöyle ki; 1916'da İngiltere ile Fransa arasında yapılan ve Ortadoğu'nun paylaşılmasını öngören gizli Sykes-Picot Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Filistin, İngiltere'ye verilmiştir. İngiltere, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını öngören Balfour Deklarasyonu'nu (1917) yayınlamıştır. Bakan, bu bildirme ile Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını destekleyeceğini bildirmiştir.⁹⁷ O tarihten itibaren Filistin halkı ilk başlarda kendi öz vatanından sürgün edilmeye başlar. Direnen ise ya işkenceye tabi tutuluyor ya da hunharca öldürülüyordu. Kimilerinin ise evleri talan ediliyordu ve yıllarca çadırlarda yaşamak zorunda bırakılıyordu. Artık o çadırlar

⁹⁷ Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul, Acar Matbaacılık, 2003, s. 162.

Filistinlilerin sembolü haline gelmişti. Bu çadırlar, öyle ki Filistin halkının yoksulluğunu, zorlu tabiat şartlarıyla mücadelesini ve çaresizliğini dile getiriyordu. Şair, şiirin ilk mısralarında ifadelerine şöyle yer verir:⁹⁸

من نَحَيْمَتِي تَلِكِ الَّتِي صَمَدَتِ عَلَى مَرِّ السَّنِينِ
كَالْمَارِدِ الْجِبَارِ فِي وَجْهِ الْحَوَادِثِ أَجْمَعِينَ
وَبَنِيَّ فِيهَا كُلِّ يَوْمٍ يَزْأُرُونَ مُرَدِّدِينَ
سَنَعُودُ يَا وَطَنِي وَلَوْ - إِنْ شَاءَ رَبُّكَ - بَعْدَ حِينٍ
مِنْهَا سَأَكْتُبُ قِصَّتِي بِصَرَاحَةٍ لِلْعَالَمِينَ
فَأَنَا ابْنُ شَعْبٍ لَنْ يَكِلَ مِنْ الْجِهَادِ وَلَنْ يَلِينِ
وَلَسَوْفَ يَشْغُلُهَا لَظَى حَتَّى يَعُودَ إِلَى الْعَرِينِ
أَمَّا الْيَهُودُ فَلَيْسَ فِي وَطَنِي مَكَانٌ لِلْيَهُودِ
وَلْيُعْطِيهِمْ بَلْفُورٌ مِنْ إِنْجَلْتَرَا بَدَلَ الْوَعُودِ
وَبذَكَرِ بَلْفُورَ أَقُولُ لِكُلِّ ذِي كَرَمٍ وَجُودِ
أَنَا مَا رَأَيْتُ كَمَثَلِ بَلْفُورٍ صَفِيْقًا فِي الْوُجُودِ

*Şu benim çadırım ki; yıllardır dimdik ayakta,
Bütün tabiat olaylarına rağmen kuvvetli ve yıkılamayan asi gibi!
Çocuklarım her gün çadırda inliyorlar
Rabbinin izniyle ey vatanım bir gün döneceğim elbet
Çadırımda hikâyemi tüm dünyaya haykırarak anlatacağım
Ben vatan evladyım!
Vatan evladı asla cihattan korkmaz ve usanmaz
Bir zaman sonra alevli bir direniş tutuşacak ve
Aslanlar (çocuklarım), yuvasına (Kudüs'e) dönene kadar dolaşacaktır.
Yahudilere gelince, onların bu topraklarda bir yeri yoktur.*

⁹⁸ Minâ Se'id er-Runtîsî, Şi'ru Muhammed Siyam Beyne'l İhlasi'd Dinî ve'l İltizami'l Vatânî, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İslam Üniversitesi (Câmietu'l İslâmiyye) Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü, Gazze, 2009-2010, s. 117.

Vatan ki İngiliz Balfour'un söz verdiği vatan!

Balfour'un sözüne tüm içtenliğimle söylüyorum:

'Bu âlemde Balfour gibi kötü birini daha görmedim'

Şair, daha sonraki mısralarda bütün ümidini bağladığı bu günün çocuklarına, yarının gençlerine seslenir. Onlara uyanmaları gerektiğini ve ülkenin aydınlığa ihtiyacı olduğunu anlatır. Bir toprak parçasının vatan olabilmesi, ancak onu yurt edinen halkın orayla tam anlamıyla özdeşleşmesiyle, onu korumak uğruna her şeyini verecek bir fedakârlık şuuruna sahip olmasıyla mümkün olacağı düsturunu aşılabilir ve direnişe çağırır. Özellikle Arap dünyasının tepkisiz kalmasını sitemkâr bir şekilde eleştirir ve Kudüs fatihi Selahaddin-i Eyyûbî'nin ortaya çıkmasıyla tekrar buralara huzur ve güvenin hâkim kılınacağını şu ifadeleriyle dile getirir:⁹⁹

يا أُمَّةَ الْعَرَبِ إِرْجِعِي لِلَّهِ وَاتَّبِعِي سَبِيلَهُ
يا مسلمون إلى الجهاد بقوة يا مسلمون
فالمسجد الأقصى المبارك يَسْتَعِيثُ أَتَّسْمَعُونَ
والناس كلُّ الناس في أوطاننا يتصايحون
قم يا صلاح الدين إنَّ بنى العُرُوبَةِ نائمون
قم فالصَلِيبِيُّونَ عادوا كالأفاعى يَنْهَشُونَ

Ey Arap ümmeti! Allah için dönün (Allah'a dönün) O'nun yolunu tutun.

Ey Müslümanlar! Tüm gücümüzle haydi cihada,

Kutsal Mescid-i Aksa imdat diyor. Neredesiniz!?

İnsanlar, tüm insanlar vatanımızda haykırıyor.

Kalk ey Selahaddin! Arapoğulları uyuyor.

Kalk! Siyonistler geri geldiler, kobralar gibi ısırıyorlar.

Filistin direniş şairlerinin öncülerinden sayılan Tefik Zeyyad (ö. 1994) da yazdığı direniş şiirleriyle adından çokça söz ettiren bir şairdir. "Hunâ Bâkân" (Bizler Buralarda Kalıcıyız) adlı ünlü şiiri, 1948'de İsrail'in kuruluşu sırasında yerli

⁹⁹ er-Runtisi, s.118.

Filistin Arap halkını yerinden yurdundan edildiği ve Filistinlilerinin topraklarına, anayurtlarına bağlılığını ve bütün despotluğa karşı köklerinden ayrılmayacağını ifade eden bir direnme şiiridir.

Zeyyad'ın söz konusu şiirinde dikkate değer mesaj, seçtiği iğneleyici kelimelerle bir meydan okuyuştur. Başkaldırı özelliği taşıyan "Hunâ Bâkûn" şiiri, Filistinlilerin millî duygularını etkileyen ve onları bir çağlayan gibi sokaklara döken direniş şiir türüdür. Önemli bir yere sahip olan bu şiir âdetâ "Marş" niteliği taşımaktadır. Zeyyad, bu uzun şiirinin bazı bölümlerinde hislerini şöyle ifade eder:¹⁰⁰

كأنا عشرون مُسْتَجِيلًا
في اللِّدِّ , والرَّمْلَةِ , والجَلِيلِ
هنا .. على صدوركُم , باقونَ كالجِدَارِ
وفي خُلُوقِكُم كَقِطْعَةِ الرُّجَاجِ , كالصُّبَارِ
وفي عُيُونِكُم زَوْبَعَةً مِنْ نَارِ
هنا .. على صُدُورِكُم , باقونَ كالجِدَارِ
نَجْوَعُ , نَعْرِي , نَتَحَدَّى , نَنْشُدُ الأشْعَارَ
ونَمَلُّ الشُّوَارِعَ العَضَابَ بالمظَاهِرَاتِ

Sanki bizlerin, Lidd'da, Ramle'da ve Celil'de¹⁰¹

Yirmi(bin) olmamız imkânsız!

Buradayız! Göğüslerinizin üzerinde bir duvar (kale) gibi duracağız.

Gırtlığımızı saplanmış bir cam parçası ve

Dikenli zambak olup (Şah damarınızı keseceğiz)

Gözlerinizde bir ateş, bir alev fırtınası gibi olacağız.

Buradayız...

Göğüslerinizin üzerinde bir duvar(kale) gibi duracağız.

Acıkacağız, giysisiz kalacağız belki de;

¹⁰⁰ Sa'dî Ebû Şâvir, *Tetavvuru'l İtticahi'l Vataniyy Fi's Şi'ri'l Filistini'l Muâsire*, Ürdün, Daru'l Faris, 2003, s.80.

¹⁰¹ Lidd, Ramle ve Celil, Filistin'in şehirleridir.

Fakat meydan okuyup şiirler söyleyeceğiz.

Gösterilerle öfkeli caddeleri hınca hınç dolduracağız!

Şiirde en önemli ifade ve yoruma açık kısım “İşrûne” (Yirmi) ifadesinin nasıl bir anlam çağrıştırdığıdır. Kimileri çokluğu ifade etmek için kullanıldığını söylerler. Buna şöyle bir itiraz gelebilir: Şair neden “Selâsûne” (Otuz) veya “Sittûne” (Altmış) değil de “İşrûne” (Yirmi) ifadesini kullanmıştır. Böyle bir itirazın da söz konusu olabileceği yadsınamaz bir gerçektir ki bu iddianın haklılık payı da yoktur denemez. Bununla beraber en sağlıklı görüşün İsrail güçleri tarafından darp edilen ve defalarca hapse atılan “Filistinli Yirmi Edip ve Şair” grubunu ifade ettiği görüşüdür. Söz konusu şairler şunlardır: Mahmûd Derviş, Tevfik Zeyyad, Semih el-Kasım, Nayif Selim, Fevzî el-Esmer, Salim Cıbran, Fehd Ebu Hadra, Ahmed Hüseyin, Raşid Hüseyin, İsâm Abbasî, Ataullah Mensur, İbrahim Müeyyed, Zeki Selim Derviş, Cemal K’avâr, Ebu İyas ve Ahmed Yunus.¹⁰²

Tevfik Zeyyad’la aynı duyguları paylaşan Suriyeli şair Kabbânî, “el-Feth” (Fetih) adlı şiirinin bazı bölümlerinde Filistin Kurtuluş Örgütü’nün başarı göstereceğine inanır ve İsrail’e gözdağı verir. Böylece İsrail’e karşı direnme ve savaşma azminde olan Arap savaşçıları yüreklendirme yoluna gider:¹⁰³

مَهْمَا هُم تَأَخَّرُوا
فِيهِمْ يَأْتُونُ
فِي حَبَّةِ الخَنْطَةِ
أَوْ فِي حَبَّةِ الزَيْتُونِ
يَأْتُونَ فِي الأشجارِ
وَالرِّيَّاحِ وَالْعُصُونِ
يَأْتُونَ فِي كَلَامِنَا

¹⁰² Burada dört şairin adı zikredilmemiştir. Bunun sebebi yirmi şairin alındığı kaynaktaki dört şairin adlarının zikredilmeyişidir.

¹⁰³ Kabbânî, Nizar, *el-Amalu's Siyasiyyetu'l Kamiletu*, Beyrut-Lübnan, Menşurat-ı Nizar Kabbânî, Cilt. III, 1999, s. 141.

يأتون فسى أصواتنا
يأتون فسى دُمُوعِ أُمَّهَاتِنَا
فِي أَعْيُنِ الْغَالِينَ مِنْ أَمَوَاتِنَا
مَهْمَا هُمْ تَأَخَّرُوا
فِيهِمْ يَأْتُونَ
مِنْ دَرْبِ رَامِ اللَّهِ
أَوْ مِنْ جَبَلِ الزَّيْتُونِ
يَأْتُونَ مِثْلَ الْمَنِّ وَالسَّلْسُوىِ
مِنْ السَّمَاءِ
وَمِنْ دَمِي الْأَطْفَالِ
مِنْ أَسَاوِرِ النِّسَاءِ
مَنْ حَزَنَّا الْجَمِيلِ يُنْتِشُونَ
أَشْجَارَ كِبْرِيَاءِ
مِنْ شُقُوقِ الصَّخْرِ يُولَدُونَ
بِإِقَاعَةِ أَنْبِيَاءِ
لَيْسَ لَهُمْ هُوِيَّةٌ وَلَيْسَ أَسْمَاءُ
لَكِنِّهِمْ يَأْتُونَ

*Her ne kadar gecikseler de
Geleceklerdir onlar
Buğday tanesinde,
Veya zeytin tanesinde
Gelecekler onlar, ağaçlarda,*

Rüzgârlarda ve dallarda
Sözlerimizde,
Seslerimizde gelecekler
Annelerimizin gözyaşlarında
Ölülerimizden çok değerli olanların
Gözlerinde gelecekler.
Her ne kadar gecikseler de geleceklerdir onlar
Cebelu'z-Zeytûn ya da
Ramallâh'tan gelecekler.
Menne ve Selva gibi gökyüzünden,
Çocukların oyuncaklarından,
Kadınların bileziklerinden gelecekler
Güzel hüznümüzden,
Gurur abidesi olarak bitecekler
Kayaların arasından bir demet peygamber olarak doğacaklar.
Ne adları ve ne de hüviyetleri var
Ancak onlar gelecekler.¹⁰⁴

Kabbânî, "Menşûrâtun Fidâiyyetun Alâ Cudrâni İsrail" (Bir Kadın Gerillanın İsrail'in Duvarlarına Yazdığı Yazılar) adlı şiirinde bu bağlamda şu tehditleri sıralar:¹⁰⁵

نَخْرُجُ كَالجَنِّ لَكُمْ
مِنْ قَصَبِ الْغَابَاتِ
مِنْ رِزْمِ السَّبْرِ
مِنْ مَقَاعِدِ الْبَاصَاتِ
مِنْ غُلْبِ الدَّخَانِ
مِنْ صَفَائِحِ الْبَنْزِينِ

¹⁰⁴ Tur, s. 235.

¹⁰⁵ Kabbânî, s. 172-173.

مِنَ وِرْقِ الْمَصْحَفِ نَأْتِيكُمْ
مِنَ السُّطُورِ وَالْآيَاتِ
لَنْ تُفْلِتُوا مِن يَدِنَا
فَنَحْنُ مَبْثُوثُونَ فِي الرِّيحِ
وَفِي الْمَاءِ وَفِي النَّبَاتِ
وَنَحْنُ مَعْجُونُونَ
بِالْأَلْوَانِ وَالْأَصْوَاتِ

*Cin gibi önünüze çıkarız
Ormanların kamışlarından
Posta kutularından,
Otobüs koltuklarından
Sigara paketlerinden,
Benzin depolarından
Kur'an'ın yapraklarından,
Ayat ve satırlardan çıkarız karşınıza
Kurtulamayacaksınız elimizden.
Çünkü rüzgâra, suya ve bitkilere karışmışız bizler
Renk ve seslerle yoğrulmuşuz bizler.¹⁰⁶*

Filistin direniş şairlerinin öncülerinden sayılan Mahmûd Dervîş (ö. 2008) de aynı diğer direniş şairleri gibi kendisini Filistin davasına adayan ünlü şairlerdendir. Dervîş'in, belki de dünyada en ünlü şiirlerinden kabul edilen "Kimlik Kartı" şiiri, İsrail güçleri tarafından vatanlarından mahrum edilen yüz binlerce Filistinlinin kültürel ve politik direnişinin bir sembolüdür.

Dervîş'in köyünün de içinde bulunduğu pek çok Filistinlinin evleri Siyonist İsrail tarafından yakılıp yıkıldı. Filistin halkı, kendi topraklarında yaşayamaz oldular. Vatanından, yurdundan sürgün edildiler. Çoğu artık bir kimliğe dahi sahip

¹⁰⁶ Tur, s. 235. (Çeviri Salih Tur'a aittir.)

değillerdi. Dervîş kendisinin, ailesinin ve bütün Filistinlilerin maruz kaldığı bu trajik durumu, yani kimlik kaybını, kendi vatanında ama vatansız bir mülteci olarak yaşamayı “*Bitâkatu’l-Huviyye*” (Kimlik Kartı) adlı şiirinde dünyaya ve Arap âlemine haykırır. Mısralarında işgal edilmiş topraklardaki Siyonist baskı ve zulmünün ortadan kaldırılmasını ve vatan toprağının yeniden elde edilip oraya yerleşmeyi vurgular. Şiir, gösterilerde atılan sloganları hatırlatan bir seslenişle başlar.¹⁰⁷

سَجَّلْ أَنَا عَرَبِي
وَرَقْمُ بَطَاقَتِي خَمْسُونَ أَلْفًا
وَأَطْفَالِي ثَمَانِيَةٌ
وَتَسْعُهُمْ سِيَّاتِي بَعْدَ صَيْفٍ
فَهَلْ تَغْضَبُ

Kaydet!

Ben bir Arap'ım

Kimlik numaram elli bin,

Çocuklarımın sayısı sekiz

Dokuzuncusu da yolda, yaz sonunda burada!

Kızıyor musun, (Zoruna mı gidiyor?)

Mahmûd Dervîş, emir kipiyle İsraili memurun gözlerinin içine baka baka, kendisinin ve Filistin halkının her zaman ve her yerde var olduğunu, bundan sonra da var olacağını ve varlıklarını her zaman devam edeceğini ifade ederken kökenlerinin çok eskiye dayandığını ve Filistin topraklarının asıl sahiplerinin kendileri olduğunu vurgular. “*Kızıyor musun, (Zoruna mı gitti)?*” cümlesiyle âdeta “*Ey İsrail! Sen istesen de istemesen de biz Filistinliler bir ölsek de bin doğarız ve bin diriliriz; Filistinliler şehit düşseler de bitmezler*” diyerek ironiyle karışık bir meydan okur ve İsraili memurun yüzüne bunu haykırır.

¹⁰⁷ Mahmud Dervîş, *Divanu'l A'mali'l Kâmileti*, Lübnan, Duru Riyâdi'r Reys Li'n Neşr, 2005. Cilt, 1. s. 80-83; Mîşâl Halil Cuhâ, *eş-Şi'ru'l Arabiyyu'l Hadis Min Ahmed Şevkî İlä Mahmûd Dervîş*, 1. Baskı, Beyrût, Daru'l Avde-Daru's Sekafe, 1999, s. 484-485.

Şiirinin son kısmında ise vatani için gerektiği vakit kükreyen bir aslana dönebileceğini ifade eden şair, bir çeşit meydan okumayla, milli şiirimiz İstiklal Marşı'nın üçüncü kıtasını andırmaktadır:¹⁰⁸

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

Derviş şiire söyle devam eder:¹⁰⁹

فَأَذُنُ
سَجَّلَ بِرَأْسِ الصَّفْحَةِ الْأُولَى
أَنَا لَا أَكْرَهُ النَّاسَ
وَلَا أَسْطُو عَلَى أَحَدٍ
وَلَكِنِّي إِذَا مَا جَعْتُ
أَكَلُ لَحْمَ مَغْتَصِبِي
حِذَارَ حِذَارَ مِنْ جُوعِي
وَمِنْ غَضَبِي

*Madem öyle!
Kaydet!
Kaydet ilk sayfanın ta en başına.
Nefret etmem insanlardan,
Hiç kimseye saldırmam!
Ama aç kalınca,
Toprağımı gasp edeni çiğ çiğ yerim!*

¹⁰⁸ Nurullah Çetin, “İstiklâl Marşı’mızın Tarihi, Edebî, Dini ve Kültürel Kaynakları”, *Bilim ve Akın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S. 121, 2010, s. 7; “İstiklal Marşı” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2001, Cilt XXIII, s. 355.

¹⁰⁹ Derviş, s. 80-83; Cuha, s. 484-485.

Kolla kendini, kork benim açlığımдан

Kork benim öfkemden!

Kolla kendini!

Hem yukarıda aktardığımız istiklal marşının üçüncü dördlüğü hem de Derviş'in şiirdeki bu bölümü, bize aynı duyguları hissettiriyor. Şöyle ki; Ben, yaratıldığım günden beri hür yaşamış bir milletim. Hangi çılgın, hangi gözü dönmüş, beni zincirlere vuracakmış, benim vatanımı gasp edecekmiş, hayret ederim. Çünkü ben şimdiye kadar hiç esir olmadım. Bağımlı yaşamadım. İstiklâlimi elimden almaya kalkışanlar olursa, milletçe coşar, onları çığ çığ yer ve kükreyen bir aslan olurum.

Bu bağlamda bir başka şiir de Filistinli ünlü şair Eymen el-Lubdî (d. 1962)'nin "*Seccil Ene'l Kudsu*" (Kaydet! Ben Kudüs'üm) adlı şiiridir. Şiir, işgal edilmiş topraklarda Siyonist baskı ve zulmünün ortadan kaldırılmasını ve vatan toprağının yeniden elde edilip tekrar özgürlüğüne kavuşturulmasını vurgulayan önemli direniş şiirlerinden biridir. Ayrıca şiir, Mahmûd Derviş'in "*Kimlik Kartı*" adlı şiirini andıran; "*Kaydet*" ifadesiyle gösterilerde atılan bir slogana benzeyen ve insanların milli duygularını kabartan etkili direniş şiirlerindedir. Şiirin ilk dizelerinde Kudüs adına konuşan şair, Kudüs'ü dünyanın merkezine koyarak dinî ve kültürel boyutunu ön plâna çıkarır:¹¹⁰

سَجَّلُ أَنَا الْقُدْسُ
أَنَا أَرْضُ النُّبُوءَاتِ
أَنَا زَهْرُ الْمَدَارَاتِ
أَنَا دُرُّرُ الْمَدَائِنِ
وَالْقُلُوبِ الْعَضْبَةِ الْحَيَّةِ
أَنَا لِلْمَجْدِ عِنَاوَانُ
وَأَهْدَابِي عَرَبِيَّةُ

¹¹⁰ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=7276>.

أنا دَرْبُ البُطُولَاتِ
أنا بابُ الحضاراتِ
وأشرقُ في جبينِ الشمسِ
أَعْنِيَّةَ سَمَويَّةً
وَأَعْلُو فوقَ هامِ الكَوْنِ
مَلْحَمَةً فِدائِيَّةً
أنا القُدْسُ

Kaydet! Ben, Kudüs'üm

Ben, peygamberlerin toprağıym

Ben, dünyanın merkezi olan çiçeğıym

Ben, şehirlerin incisiyim

Diri ve öfkeli kalplerin incisiyim.

Ben, şerefin tâ adresiyim,

Benim kirpiklerim (aslım) Arap!

Ben, medeniyetlerin kapısıyım,

Semavî bir şarkı gibi,

Kâinatın üzerinde yükseliyorum

Bir fedâî destanı gibi,

Ben, Kudüs'üm.

Şair, ikinci bölümde Kudüs şehrinin tarihsel yönüne değinerek Kudüs'te yaşananları resmeder ve işgallerde üstün kahramanlıklar gösteren Filistinli kadınları ön plâna çıkarır. Bir annenin savaşta şehit düşen çocuğuna feryad-ı figan etmesinin aksine bu durumu bir sevinç ve bir gurur sayarak gurur duyan fedakârlığını ifade eder. Fedakâr kadının bu tutumu, bu kutsal mücadelenin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Vatanın, bir anne için hayatta en önemli varlık olan çocuktan bile daha değerli olabileceğinin önemini belirtir:¹¹¹

¹¹¹ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=7276>.

سَجِّلْ أَنَا الْقُدْسُ
أنا الأَنْسوارُ مُشْرِعَةٌ
أنا لِلْغاصِبِ النيرانُ مُحْرِقَةٌ
أنا التاريخُ والأَمْجادُ والحاضرُ
أنا الأَسوارُ أنشودةٌ:
'أنا عَرَبِيَّةٌ حُرَّةٌ
أنا أُسْطُورَةُ الثَّورَةِ
أنا الْإِنْسَانُ
أنا الأَخْـزَانُ
لكنْ لِيَسْ تَقْتُلْنِي
أنا فِى كَفِّ طِفْلِ
خاضَ مَلْحَمَةً لِيَلْغِي
أنا فِى رَجْعِ زُعْرُودَةٍ
لَأُمَّ قَدِمْتُ شَهِدَاءَ
وَأَنْدَفَعْتُ إِلَى اللَّهْبِ
أنا الْقُدْسُ

Kaydet! Ben, Kudüs'üm

Ben, su yolu ışığıyım,

Ben, işgalci için yakıcı bir ateşim,

Ben, tarih, şeref ve geçmişten şu ana kadar var olanım,

Ben, nağmeler dizen surlarım (ve şöyle söylüyorum):

'Ben, özgür bir Arap'ım,

Ben, devrimin efsanesiyim,

*Ben, insanım,
Ben, hüznün tâ kendisiyim,
Ama bu hüznler beni hiçbir zaman yıkamaz!
Ben, bana ulaşmak için savaş meydanına dalan
Bir çocuğun avuçlarındayım!
Ben, şehitler sunan ve sonra alevlerin içine koşan,
Fedakâr bir annenin zılgıt yankılarıyım,
Ben, Kudüs'üm...'*

Şair, bu şiirin son dizelerinde ise tüm Filistinli kahramanların verdikleri bu kutlu direnişi överek bu hususta onları yüreklendirir. Onlardan yıllar önce topraklarından göç etmek zorunda bırakılan Filistinlilerin anayurtlarına "geri dönüş" destanını yazmalarını isteyerek şöyle der:¹¹²

سَجَّلْ أَنَا الْقُدْسُ
أَنَا فِى عَتَمَةِ اللَّيْلِ
قِنَادِيلُ لِأَوْلَادِي
وَأَطْبَعُ فَوْقَ وَجَنَاتِ الْفِدَا قُبْلَةً
وَأَحْمَلُ بَيْنَ أَضْلَاعِي لَهُمْ عُثْوَةً
تَعَالَوْا يَا أَحِبَّائِي
فَإِنِّي قَدْ أَقَمْتُ الْيَوْمَ أَعْيَادِي
تَعَالَوْا مِثْلَمَا الرِّعْدُ
تَعَالَوْا مِثْلَمَا الْبِرْكَانُ
تَعَالَوْا مِثْلَمَا الطُّوفَانُ
تَعَالَوْا نَزْرَعُ الْوَرْدَةَ

¹¹² <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=7276>.

تعالوا نَصْنَعُ العودَةَ

أنا القدسُ

*Kaydet! Ben, Kudüs'üm,
Ben, gecenin karanlığında
Çocuklarım için birer kandilim,
Fedayicilerin yanakları üzerine bir öpücük konduruyorum.
Ve onlar için yüreğimde bir türkü taşıyorum:
'Ey dostlarım! Gelin buraya,
Bugün burada bayramımı kutluyorum,
Gök gürültüsü gibi gelin,
Volkan gibi gelin,
Tufan gibi gelin!
Gelin de gül (barış) dikelim buraya,
Gelin "geri dönüşü" sağlayalım,
Ben, Kudüs'üm'*

Filistinli şairler, şiirlerinde geri dönüşü simgeleyen "el-Miftah" (Anahtar) sözcüğünü de sık sık kullanmaktadırlar. Arkık bu kavram Filistinli mültecilerin simgesi olmuştur. Zira binlerce Filistinli, topraklarını terketmeye mecbur bırakıldıklarında evlerinin kapılarını kapatarak evlerinin anahtarlarını beraberinde götürmüşlerdir. Bir gün vatanlarına "geri dönüş" yapacakları umundadırlar. Bu bağlamda Filistinli şair Muîn Bisîsû (ö. 1984), "Şemşûn ve Delile" adlı şiirinde bir annenin oğluna, evin anahtarı konusunda öğütlerde bulunduğunu duygusal bir şekilde işler. Ayrıca şiirde "anahtar" simgesinin kutsallığına vurgu yapar:¹¹³

إن كان اِحتفظَ أبوك

بِمِفْتَاحِ فِي يَدِهِ

لِمَ لَا تَحْمِلُهُ أَنْتَ

¹¹³ Cihâd Süleyman el-Mısri, *Remziyyetu Mefâtihi'l Avdeti Fî Edebiyyâti'l Mer'eti'l Filistinîyyeti'l Lâcieti ve İn'ikasihâ Fî Amali'l Mubdi'ine'l Filistîniyyine*, 1. Baskı, Filistin, Merkezi Bedîl, 2011, s. 24.

لِمَ لَا تَرْفَعُهُ كَالرَّايَةِ
وَتَقَاتِلَ مِنْ أَجْلِ النَّافِذَةِ
وَمِنْ أَجْلِ الْبَابِ
وَلِمَ لَا تَشْحَدُهُ بِالْخَنْجَرِ
وَتَطْعَنُ وَجْهَ عَدُوِّكَ

*Baban, elindeki anahtarı korumuştun,
Sen neden onu taşımadın!?
Neden onu bayrak gibi dalgalandırmadın!?
Penceren için savaş!
Kapın için savaş!
Neden hançerle beraber anahtarı bilemedin!?
Bu ikisiyle düşmanın yüzüne neden vurmadın!?*

Yine bu temayla ilgili yazılmış bir başka şiir, Fashî şair Hasan el-Emrânî (d. 1949)'nin kaleme aldığı "Tehtebiu't Tıyûr Likey Temûte" (Kuşlar Ölmek İçin Yuvalarında saklanıyor) adlı şiiridir. el-Emrânî, şiirinde "anahtar" simgesinin önemine vurgu yaparak bu kavramın Filistinlilerin düşlerinde büyüyen bir sembol olduğunu ifade eder. Ayrıca şair, Filistinlilerin evlerine er ya da geç geri dönüş yapacaklarını vurgular. İsrail'e bu konuda tehditler savurur:¹¹⁴

يَتَأَمَّلُ الْمِفْتَاحَ وَهُوَ مَعْلُوقٌ
كَتَوَهُجِ الْمِصْبَاحِ
يَحْلُمُ بِالْإِيَابِ، يُحَاصِرُنَا الْحُزْنَ
لَنْ تُطْفِئُوا الْأَمَلَ الْمُخَبَّأَ
فِي الْجُفُونِ سَنَاءَ
لَكُمْ الْأَذَى، وَلَنَا اخْتِمَالُ

¹¹⁴ el-Mısırî, s. 24-25.

لَكُمْ الرِّدَى، وَلَنَا اشْتِعال

...

وَنُعَانِقُ الأَقْصَى وَإِنْ طَالَ الزَّمَانُ بِنَا

كُنْ نُنْسَ وَطَنَنَا

(Filistinli Mülteci) duvarda asılı olan anahtarı düşünüyor,

Lambanın pırlıtsı gibi,

Geri dönüşünü düşünüyor, hüznü bizi kaplıyor,

Ey İsrail! Gözlerimizde pırıldayan gizli hayallerimizi asla tüketemezsiniz,

Size zorbalık; bize de katlanma/sabır yakışır,

Siz helak olmaya; biz de direnmeye layığız,

...

Uzun bir zaman sonra da olsa Aksâ'yı kucaklayacağız (Bunu böyle bilesin)

Vatanımızı asla unutmayacağız!

Filistin direniş şiirlerinin en önemli yapıtlarından olan “*el-Kudsü Gadab*” (Kudüs Öfkedir) şiiri, Abdulgani et-Temîmî'nin kaleme aldığı en etkili direniş şiirlerinden biridir. Şiir, Siyonizme karşı Kudüs'e kin, nefret gibi öfkeyi simgeleyen sıfatların verilmesiyle ve belki de “*Ey İsrail dinle!*” dercesine meydan okumayla başlar. Şiirin ilk dizeleri şöyledir:¹¹⁵

الْقُدْسُ غَضَبُ الْقُدْسِ لَهَبٌ

الْقُدْسُ الْقُدْسُ الْقُدْسُ غَضَبٌ

الْقُدْسُ الْقُدْسُ الْقُدْسُ لَهَبٌ

الْقُدْسُ عَلَى الْكُفَّارِ دَمَارٌ

تَسْحَقُهُمْ سَحَقًا تَقْدِفُهُمْ

تَحْلِفَ الْأَسْوَارُ

¹¹⁵ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74343>.

القدسُ على الغازينِ مدينةٌ نازِ
وعزيمةٌ شَعْبٍ لم يَأْلَفْ إلا الإصرارُ

Kudüs, öfkedir, Kudüs alevdir.

Kudüs, Kudüs, Kudüs öfke,

Kudüs, Kudüs, Kudüs alevdir.

Kudüs kâfirlerin sonudur,

Kudüs, onları ezecektir,

Ve onları surların arkasına fırlatacaktır.

Kudüs, işgalcilere karşı ateş şehridir,

Halkın iradesidir, bu halk iradesinden asla vazgeçmez!

Şiirin çoğu bölümlerinde Kudüs ismi tekrar edilmiştir. Bu, şiirde veya düz yazıda anlamı pekiştirmek için ya da bir konudaki kararlılığı dile getirmek için başvurulan bir yöntemdir. Ayrıca söz öbeklerinin tekrarlanması, beyit içerisindeki uyumu ve dengeyi ortaya koyarken şiire anlamdan önce estetik görünümü kazandırmakta ve ses güzelliği katmaktadır. Yine şiirde müzikal nağmeyi elde etmek için tekrar sanatına başvurulmuştur.¹¹⁶

Bir sonraki mısralarda söz bizzat Kudüs'e verilmiştir. Başından geçenleri anlatan Kudüs, nihayetinde kendisinin kâfirlere mezar; bu oyundan da galip olacağını aktarır:¹¹⁷

القدسُ تقولُ القدسُ تقولُ
لا تسألني عما يجري
كيف القاتلُ يقتلُ فـجـري؟
فـجـري فـجـري
كيف السارقُ يسرقُ بـدري؟
بـدري بـدري

¹¹⁶ Salih Tur, *Çağdaş Arap Şiirinde Tekrîr Sanatı*, EKEV Akademik Dergisi, S.33, 2007, s. 5-6.

¹¹⁷ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74343>.

القدس تُسَطِّرُ تَارِيحاً سَطْرًا سَطْرًا
تَخْطُبُ شَرًّا شَرًّا شَرًّا
القدس تقول القدس تقول
لو نَقْضُونِي حَجْرًا حَجْرًا
لو سَرَقُونِي قَمْرًا قَمْرًا
سَأْظِلُّ بِلَيْشِ الْغَاصِبِ مَقْبَرَةً
وَيَمُوتُ طَرِيدًا مُنْتَحِرًا

*Kudüs diyor, Kudüs diyor ki;
Sormayın bana olanları,
Katilin, sabahımı(umutlarımı) nasıl mahvettiğini sormayın,
Sabahımı, sabahımı...
Sormayın hırsızın hayallerimi nasıl çaldığını,
Hayallerimi, hayallerimi...
Kudüs, başından geçenleri tek tek yazıyor!
Kudüs, ateşten kıvılcımlar saçar!
Eğer umutlarımı yıksalar,
Ve hayallerimi çalsalar,
İşgalci orduya mezar olacağım,
Onlar ya intihar edecek ya da sürgünde ölecekler!*

Sözlerine devam eden Kudüs, önceki kuşaklara değil de bağrında yaşayan ve kendileriyle gurur duyduğu genç nesillere seslenir. Çünkü bu topraklar önceki kuşağın ellerinden kayıp gitti. Ama genç nesillerin bedeli ne olursa olsun bu toprakları Siyonizm ve uşaklarına bırakmayacaklarını ifade ederek şöyle der:¹¹⁸

سَيَظِلُّ دُمُوعُ الْيَتِيمِ تُعَطِّرُ مِنْدِيلِي
سَيَظِلُّ دَمُ الْأَطْفَالِ الزَّيْتِ لِقِنْدِيلِي

¹¹⁸ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74343>.

وحجارُهم تبقى فخري ترفعُ قَدري
ستظلُّ على الكفارِ طيورَ أباييل
من جيلٍ تَمْضِي إلى جيلٍ
مِن دجلةٍ تهْدُرُ للنيلِ

*Yetimin gözyaşları mendilimi parfümlendirecek,
Çocukların kanı kandilimin yakıtı olacak,
Onların taşları, övünç kaynağım; kadrimi yücelten olacak.
Ve onların taşları kâfirlerin üzerine yağan ebabil kuşları olacak,
Bu durum nesilden nesile böyle devam edecek,
Dicle'den Nil'e kadar bu öfke yağacak...*

Şair, meydan okuyarak söze devam etmektedir. Çalınan hayallerin ve yıkılan umutların bir bedelinin olduğunu Siyonizme hatırlatmaktadır. Yine şair, işgalcilerle hesaplaşırken aynı zamanda, onların bu kutsal topraklarda hiçbir haklarının olmadığını dinî kavramlar kullanarak şöyle ifade etmektedir:¹¹⁹

هــذـي أَرْضـي
لا شـيءَ لـهم لا شـيءَ لـهم
السارقُ سَـوْفَ يُقَامُ عَلَيْهِ الحُدُّ
فُصِّـصُوا يَدَهُ الـيَمْنَى وَارْمُوا تِلْكَ الـيَدَ
لا شـيءَ لـهم
لا شـيءَ لـهـذا السَّرَطَانِ الممتدِّ
ليست هـذـي القـطـعـانُ جموعاً من بشرٍ

*Bu topraklar benim...
Onların hiçbir şeyi yok, hiçbir şeyi...
Hırsıza had cezası uygulanacak.*

¹¹⁹ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74343>.

Kesin onun/onların sağ elini ve atın gitsin.

Onların hiçbir şeyi yok.

Yayılmış olan kanserin hiçbir yeri yok bu topraklarda.

İnsan görünen hayvan sürüleri değil (mi) bunlar!?

Sözü tekrar Kudüs alır. Bir sonraki beyitlerde Arap toplumunu pasif tutumlarından dolayı ağır bir dille eleştirir ve onlara sitem eder. Yine bu insanlardan mürekkep toplumla bir alıp-veremediği vardır. Ayrıca, “nasıl bir hayat yaşamalıyız?” ve “Kudüs’süz bu hayatın anlamı nedir?” veya “nasıl olur da bu kutsal toprakları Siyonizmin pençelerine bırakabiliriz?” sorularıyla bütünleşen sitemkâr bir üslupla tüm Arap dünyasına seslenir:¹²⁰

القدسُ تقولُ تقولُ
أين العربُ؟ عربُ أُنتم؟
لستم عرباً
لا رأساً تحيَّونَ ولا ذنباً
الجيشُ الغاصبُ في صلفِ
قتلِ نهبِ هدمِ اغتصابِ
أرضِ الإسراءِ غدتِ سلباً
من منكم سلّ سلاحاً أو غضباً
جئتُ أنتم مستوردةً
لستم مِنِّي، لستم مِنِّي
أنتم عُرباً

Kudüs diyor, Kudüs diyor ki;

Nerede bu Araplar, siz Arap mısınız?

Siz Arap değilsiniz.

¹²⁰ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74343>.

*En üst ve en alt tabakaya kadar birer ölüstünüz!
Gaspçı ordu gurur içinde,
Öldürdü, çaldı, yıktı gasp etti! (ya siz ne yaptınız!)
İsra toprakları zulüm yeri oldu.
Sizden kim silahını çekebilir veya öfkelenebilir ki!
Siz ithal edilmiş (gerçek Arap olmayan) cesetler yığtınız!
Benden değilsiniz, benden değilsiniz.
Sizler yabancılarsınız!*

Kudüs, yukarıdaki mısralarda Arap toplumunu eleştirdikten sonra son beyitlerinde Siyonizme tekrar seslenir. Sert bir üslupla onlara meydan okur. Kendi kişisel istek ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmedikleri, davranışlarını başkalarının düşünce ve istekleri doğrultusunda şekillendirdikleri gerçeğini Siyonist İsrail'in yüzüne haykırır. Bu tutumlarından dolayı onları ABD ile Avrupa'nın çıkarlarına bölgede hizmet eden kukla bir toplum olarak görür. Şiire şu ifadelerine şöyle devam eder:¹²¹

القدسُ تقولُ تقولُ
يا سارقَ شمعِ الدّارِ
يا مُطفئِ فيها الأنوارِ
لا تقطفُ في الأهازِ
لا تلمسُ في الأحجارِ
مائي سُمِّ حَجري لُغمُ
يا نجساً يا رجسَةً عازِ
لن تملكُ في القدسِ طريقاً
لن تظفرَ فيها بغبارِ، أوريحَ غبارِ

¹²¹ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=74343>.

يا ذَنْبَ اسْتِعْمَارِ مَرْجُومٍ
يا نَعْلَ اسْتِغْمَازِ

*Kudüs diyor, Kudüs diyor ki;
Ey ev(imin) kandilini (hayallerimi) çalan!
Ey evimdeki nurları söndüren!
Sakın basma çiçeklerime,
Sakın dokunma taşlarıma!
Suyum zehirli,
Taşlarım ise bir mayın!
Ey kirlenmiş, ey arsız pislik!
Kudüs 'te bir yola dahi sahip olamayacaksın,
Burada bir toza; belki de aldığımız havaya bile hükmedemeyeceksin!
Ey lanet olası emperyalizmin uşağı!
Ey emperyalizmin ayakkabısı!*

Semih el-Kasım, "A'lenuhâ" (Bildireceğim) adlı şiirinde İsrail'in Filistin halkına yaşattığı bütün kötülükleri son nefesine kadar dünyaya anlatacağını ve bu doğrultuda Filistinli halkı direnişe çağıracağını ifade eder. Zira Filistin halkının özgürlüğü ve vatanlarına tekrar kavuşup rahat bir yaşam sürdürmeleri, işgale karşı kararlı bir direnişle mümkündü, bunu çok iyi biliyordu direnişin şairi ve haykırıyordu dünyanın ikiyüzlü suratına!¹²²

مَادَامَتْ لِي أَرْضُ
مَا دَامَتْ لِي زَيْتُونَةٌ
لَيْمُونَةٌ
بُتْرُوشَجِيرَةٌ صَبَّارُ
مَا دَامَتْ لِي ذِكْرِي
مَكْتَبَةٌ صُغْرِي

¹²² Semih, el-Kasım, *Divanu Semih Kasım*, Beyrut, Daru'l Avdeti, 1987, s. 478.

صُورَةٌ جَدُّ مَرْحُومٍ وَجِدَارٍ
مَا دَامَتْ فِي بَلَدِي
كَلِمَاتٌ غَرِيبَةٌ
وَأَغْنَانِ شَعْبِيَّةٌ
مَادَامَتْ لِي مَخْطُوطَةٌ أَشْعَارٍ
وَحِكَايَةٌ عَن تَرَةِ الْعَبْسِيِّ
مَا دَامَتْ لِي عَيْنَايَ
مَا دَامَتْ لِي شَفْتَايَ
وَيَدَايَ
مَا دَامَتْ لِي نَفْسِي
أَعْلَنَهَا فِي وَجْهِ الْأَعْدَاءِ
أَعْلَنَهَا حَرْبًا شَعْوَاءِ
بِاسْمِ الْأَحْرَارِ الشُّرَفَاءِ

*Bana bir parça toprak kalana kadar,
Bir tek zeytin (ağacı),
Bir tek limon (portakal ağacı),
Bir kuyu ve frenk incir ağacı,
Bana bir tek hatıra kalana kadar,
Ufak bir kitaplık,
Rahmetli dedemin resmi ve
Bir de duvar kalana kadar,
Ülkemde kaldığı müddetçe
Garip kelimeler,
Halk türküleri,
Yazılmış şiirler kalana kadar*

Antareh el-Abs kıssası

Bu gözlerim,

Bu dudaklarım,

Bu ellerim kalana kadar,

Bu can bu tende kalana kadar

Haykıracağım bunu düşmanların suratına

Haykıracağım kapsamlı savaşımı

Özgür ve onurlu (insanlar) adına.

Yukarıdaki şiirde adı geçen kişi cahiliye döneminin en meşhur şairlerinden olan Antere bin Şeddad el-Absî'dir. Şair, el-Absî'nin meşhur kahramanlık hikâyesine değinmektedir. Antere'nin hayatı etrafında teşekkül etmiş bir Arap kahramanlık hikâyesini dile getirir. Ayrıca kahramanlıklarıyla ün salan üç kişiden biri olan el-Absî, Abs kabilesinin şairi olmasının yanı sıra, kahraman, cesur ve zulme asla boyun eğmeyen savaşçı biridir. Şairin bununla vermek istediği husus Antere gibi kendisinin de şiir yazmakla beraber kahramanca savaşağıdır.¹²³

Filistinli şairlerin, şiirlerinde işlenen diğer bir konu Oslo Görüşmesi'dir. Yapılan bu görüşmeye Filistinli şairlerin çoğu karşı çıkmıştır. Hatta Suriyeli ünlü şair Nizâr Kabbânî, "*Tarîkun Vâhidun*" (Tek Yol) adlı şiirinde, bu tür görüşmelerin bir tiyatrodan ibaret olduğunu dolayısıyla kaybedilen toprakların antlaşmalarla değil silahla tekrar alınacağı söyler.¹²⁴ Zira bu görüşmede Kudüs'ün statüsü, son aşamaya bırakılmıştır. Daha sonra Kudüs, bir bütün olarak İsrail Devleti'nin kontrolü altında kalmıştır. Tabi bu durum Filistinli şairler tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan bir hadisedir. Örneğin Filistinli şair Ebû'n Nasr el-Temîmî, "*Kubbetu'n-Nûr*" (Nurlu Kubbe) adlı şiirinin son dizelerinde Kudüs'ün İsrail'in değil Filistin'in başkenti olduğunu vurgulayarak aksi takdirde barışın mümkün olmayacağını ifade eder.¹²⁵

ولا سلام بغير القدس نلّمحُه

مّن حاد عن ذا فمغموسٌ بإشراك

¹²³ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I*, 3. Baskı, Kayseri, Fenomen Yayınları, 2014, s. 217-218.

¹²⁴ Kabbânî, s. 330.

¹²⁵ Ledadveh, s. 60.

*Kudüs olmadan bir barışın olmayacağını söylüyoruz,
Kim bundan cayarsa şirke lekelenmiş gibidir.*

Bu bağlamda Oslo'ya tepki gösteren bir diğer şair de Filistinli şair Abdulkerîm el-Asûlî (d. 1949)'dir. el-Asûlî, bir şiirinde barış görüşmesine alaylı bir üslupla yaklaşmaktadır. Şiirde düşüncelerinin tam aksini söyleyerek alaylama üslubunu kullanmaktadır:¹²⁶

قَالَوَا لَنَا:

أَوْسَلُوا مَنَاجِمُ مِنْ ذَهَبٍ

وَجَنَانٌ وَأَعْدَةٌ

وَكِرْمَاتٌ عَنَبٍ

...

أَوْسَلُوا قَنَادِيلُ بِدَرْبِ الْحَائِرِينَ

وَفَطَائِرِ الْخُلُوفِ لِكُلِّ الْجَائِعِينَ

Bize dediler ki;

Oslo, altından yıldızlardır!

Vadedilmiş cennetlerdir!

Üzüm salkımlarıdır!

...

Oslo, yolunu kaybetmişlerin kandilidir!

Bütün acıkmışların çörek tatlısıdır!

Barış görüşmelerine tepki gösteren Filistinli şairlerin yanı sıra, diğer Arap şairleri de görüşmeyi ağır bir dille eleştirmişlerdir. Bu şairler arasında en ön saflarda yerini alan, Nizâr Kabbânî'dir. Kabbânî, Oslo'da varılan antlaşmanın adil olmadığını vurgulayarak bu antlaşmanın bağlayıcı olmadığını ifade eder. Ülkenin tüm şehirlerinde yaşayan şavaşıları direnişe davet eder:¹²⁷

¹²⁶ Muhammed Hüseyin Mahmud Sâlihâtî, *İtticâhâtü's Şi'ri'l Filistîni Be'de Oslo*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, CâmîiatU'l İslâmiyye Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü, Gazze, 2009, s. 97.

¹²⁷ Kabbânî, s. 330.

يَا أَيُّهَا الثُّوَارُ
فِي الْقُدْسِ، فِي الْخَلِيلِ
فِي بَيْسَانَ، فِي الْأَغْوَارِ
فِي بَيْتِ لَحْمٍ
حَيْثُ كُنْتُمْ أَيُّهَا الْأَحْرَارُ
تَقَدَّمُوا تَقَدَّمُوا

*Ey devrimciler!
Kudüs'te, Halil'de
Beysân'da, Eġvâr'da
Beytu'l-Lahm'da...
Nerede olursanız ey özgürlük (savaşçılar!)
İlerleyin, ilerleyin!*

Kabbânî, şiirini son dizelerinde adil ve kalıcı barışın her zaman güç ve kuvvetten geçtiği gerçeğini vurgular. Silahla alınan toprakların yine silah zoruyla geri alınacağı kanısına varır. Silahlanmanın tek yol olduğu fikrini şöyle dile getirir:¹²⁸

فَقِصَّةُ السَّلَامِ مَسْرُوحِيَّةِ
وَالْعَدْلُ مَسْرُوحِيَّةِ
إِلَى فِلَسْطِينَ طَرِيقٌ وَاحِدٌ
يَمُرُّ مِنْ فَوْهَةِ بَنْدَقِيَّةِ

*Barış süreci bir tiyatrodur.
Adalet bir tiyatro...
Filistin'e tek bir yol gider,
O da tüfek namlusundan geçer!*

¹²⁸ Kabbanî, s. 330.

Yukarıda ifade edildiği gibi Filistinli ve diğer Arap şairleri, barış görüşmelerine karşı çıkmışlar ve tepkilerini dile getirmişlerdir. Ancak bazı Filistinli şairler ise barış görüşmelerine âdeta alkış tutmuşlardır. Filistinli halkın rahat yaşaması için görüşmelerin kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlar ve bu durumun Filistinlilerin lehine olduğunu söylemişlerdir. Bu şairlerden birisi Filistinli şair Habîb Şuveyrî (1976)'dir. ‘*el-Îşu Fî Zilli’s Selâm*’ (Barışın Gölgesinde Yaşam) adlı şiirinde barış sürecinin huzur getireceğini ifade eder:¹²⁹

العَيْشُ فِي ظِلِّ السَّلَامِ
بَيْنَ الْأَزْهَرِ وَالْوُرُودِ
وَالْكُوْنُ مُزْدَهَّرٌ سَعِيدِ
لَا ظُلْمَ فِيهِ وَلَا خِصَامِ
بَلْ فِيهِ إِشْرَاقُ الْخُلُودِ

*Barış şemsiyesi altında yaşamak...
Çiçekler ve güller arasında yaşamak gibi!
Kâinat parlak ve mutlu,
Orada ne bir zulüm ne de bir düşmanlık var,
Bilâkis ebedî bir pırıltı var.*

Direnîş içinde direnmeyi öğrenen ve öğreten şiirleriyle 2014 yılında aramızdan ayrılan ve Filistin direnişinin devrimci şairlerinin başında gelen Semih el-Kasım, özellikle cihat ve milli mücadele ruhunu canlandıran şiirleriyle sadece Filistinlilerin değil belki de haksızlığa uğrayan bütün Müslümanların tercümanı olmuştur.

İsrail Devleti'nin kuruluşu ve Filistin'de yaşananlar ortadadır. Yahudilerin, Filistin'e yönelik yerleşme, yurt ve bağımsız ülke kurma operasyonları Temmuz 1882'lerde resmen başlamıştır. Bu operasyonlar, ilk olarak Batılı Yahudi zenginleri tarafından başlamıştır. Siyonizmin lideri Theodor Herzl (ö. 1904), amacına ulaşmak için tam beş defa İstanbul'u ziyaret etmiştir. Bu süreçte ciddi paralar vererek toprak almak isteyen Theodor Herzl ve beraberindekilere karşı Abdülhamit Han

¹²⁹ Sâlihâtü, s. 96.

Hazretlerinin verdiği şu net söz meşhurdur: “Şehit kanyla alınan topraklar parayla satılmaz”.¹³⁰

Şair, ne pahasına olursa olsun bir karış toprağın dahi Yahudilere ait olmadığını ifade ederek, zamanında Yahudilere karşı Abdülhamit Han Hazretlerinin verdiği o tarihî söze gönderme yapar. Asla vatan için pazarlık yapmayacağını da ifade eden şair, her şeyini kaybetmeyi; ama bir karış toprak dahi vermeyeceğini buna bedel ölmeyi bile göze alacağını şu ifadeleriyle haykırır:¹³¹

رُبَّمَا أَفْقِدُ مَا شِئْتُ - مَعَاشِي
رَبَّمَا أَعْرَضُ لِلْبَيْعِ ثِيَابِي وَفِرَاشِي
رَبَّمَا أَعْمَلُ حَجَارًا.. وَعَتَلًا.. وَكَنَاسَ شَوَارِعَ
رَبَّمَا أُبْحَثُ، فِي رُوثِ الْمَوَاشِي، عَن جُوبِ
رَبَّمَا أَحْمَدُ.. عِرْيَانَا.. وَجَائِعِ
يَا عَدُوَّ الشَّمْسِ.. لَكِن.. لِنَ أَسَاوِمَ
وَإِلَى آخِرِ نَبْضِ فِي عُرُوقِي.. سَأَقَاوِمَ
رَبَّمَا تَسْلُبُنِي آخَرَ شَبْرٍ مِّنْ تَرَابِي
رَبَّمَا تُطْعِمُ لِلْسَّجْنِ شَبَابِي
رَبَّمَا تَسْطُو عَلَيَّ مِيرَاثَ جَدِّي
مِنَ أَثَاثٍ.. وَأَوَانٍ.. وَخَوَابِ
رَبَّمَا تُحْرِقُ أَشْعَارِي وَكُتُبِي
رَبَّمَا تُطْعِمُ لِحْمِي لِلْكَالَابِ
رَبَّمَا تُبْقِي عَلَيَّ قَرِينَا كَابُوسَ رَعْبِ

¹³⁰ Turan, s. 213.

¹³¹ el-Kasim, s. 447.

يا عدو الشمس.. لكن.. لن أساوم
والى آخر نَبْضٍ في عُروقي.. سأقاوم
... سأقاوم سأقاوم سأقاوم

*Belki -dilersen- maaşımı yitirebilirim,
Belki satarım giysilerimi, yatağımı yorganımı,
Belki de taş ocaklarında çalışacağım,
Belki de hamallık, çöpçülük yapacağım,
Belki de ahurlarda buğday tanesi arayacağım,
Belki de çıplak kalacağım, aç kalacağım.
Ancak hiçbir zaman pazarlığa seninle oturmayacağım,
Ey güneşin düşmanı! Kanımın son damlasına kadar direneceğim...
Belki sen, bürgün şu bir karış toprağımı da alacaksın,
Belki de gençliğimi zindana atacaksın,
Belki de atalarımın mirasını gasp edeceksin,
Belki de hepsini; ev eşyama, kaplarımı, küplerimi yağmalayacaksın,
Belki de kitaplarımı, şiirlerimi yakacaksın,
Belki de vücudumu köpeklere yedireceksin,
Belki de ölüm saçan korkuluğu köyümüze dikeceksin,
Ama hiçbir zaman seninle pazarlığa oturmayacağım,
Ey güneşin düşmanı! Kanımın son damlasına kadar direneceğim.
Direneceğim, direneceğim, direneceğim..!*

Şairin İsrail'e hitaben "Ey güneşin düşmanı" demesi şu manayı içerebilir: Güneş en büyük ısı ve ışık kaynağıdır. Güneş olmazsa dünyada yaşam da olmaz. Güneş bitkilerin ve diğer canlıların hayatta olmalarını sağlayan en önemli kaynaktan biridir ve dünyadaki canlılar, yaşamlarını sürdürebilmeleri için güneşe ihtiyaç duyarlar. Buna bağlı olarak şair, Filistin'i güneşe benzetmiştir. İsrail'i ise bu hayatın en önemli kaynağı olan güneşi yani Filistin'i yok etmeye çalışan bir düşmana benzetmiştir. Yani şair, umutların, hayallerin ve hayatın tümünün Siyonist İsraili güçler tarafından tüketilmeye ve yok edilmeye çalışıldığını ifade etmeye çalışmıştır.

Filistinli çocukların bağımsızlık için başlattığı *intifada*¹³² hareketine şairleriyle destek veren şairlerden Nizâr Kabbânî, “*Atfâlu’l-Hicâreh*” (Taş Atan Çocuklar) adlı yapıtında direniş için her türlü mücadeleyi veren Filistinli çocukları övmenin yanı sıra, kendilerini ise bu mücadeleyi hakkıyla yerine getiremedikleri için eleştirir. İşgale karşı uyuşuk davranan Arap toplumunu “*Kutup Ayısına*” benzeten şair, bir yandan şiire ironi katarken, diğer yandan bu ifadesiyle eleştirinin etkisini en üst seviyeye çıkarır:¹³³

بِهِرُوا الدنـيـا
وما فى يديهم إلا الحجارة
وأضأوا كالفناديل
وجأوا كالبشارة
قأومأوا
إنفجأروا
وأستشأهأوا
وبقأنا ديبأ قأطبأة
صأفأت أجسأهأ ضأأ الحرارة
قأأأوا عنا إلى أن قأأوا
وأألسأنا فى مقأهأنا

¹³² İntifada (okunuşu: intifadah), sözlük anlamı silkinmek, ayağa kalkmak, başkaldırmak demektir. Filistinlilerin İsrail işgaline karşı başlattıkları direnişin adı olarak kullanılır. Birinci İntifada, İsrail’in, Aralık 1987’den 1993 Oslo Anlaşmasının imzalanmasına kadar süren süreçtir. Bu İntifada, İsrail’in Filistin topraklarını ele geçirmeye başlamasıyla başlamıştır. İkinci İntifada ise Eylül 2000’den 2005 yılına kadar süren ayaklanmadır. Oslo Savaşı olarak da bilinir. Eski İsrail Başbakanı Ariel Şaron’un 2000 yılında Mescid-i Aksa’yı basmasıdır. Bunun neticesinde binlerce Filistinli ve İsrailli ölmüştür. Akabinde ikinci İntifada başlamıştır. (Daha Geniş Bilgi İçin Bkz.: Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, İstanbul, Acar Matbaacılık, 2003, s. 202-237; “Filistin” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Yayın ve Matbaacılık Ticaret İşletmesi, İstanbul, 1996, Cilt XIII, s. 101.)

¹³³ Tur, s.263.

كِبْصَاقِ الْمَحَارَّةِ

*Dünyayı büyülediler
Ellerindeki taştan başka bir şey değildi
Kandiller gibi aydınlattılar
Bir müjdecî gibi geldiler
Direndiler...
Patladılar...
Şehit düştüler...
Biz ise kutup ayıları gibi kaldık
Bedenleri sıcağa karşı dayanıklı
Şehit düşene kadar bizi yerimize savaştılar
Biz ise istirdye salyası gibi,
Kahvehanelerimizde oturduk.¹³⁴*

Kabbânî, hem kendisini hem de Arap toplumunu Filistin’de yaşanan vahşete sessiz kaldıkları için ‘*kış ukusuna yatan kutup ayısına*’ benzeterek Arap toplumunu ağır bir dille eleştirmiş ve bunun yanında da kırıcı bir öz eleştiriyi de yapmıştır. Yine Kabbânî, kendisini ve Arap toplumunu istirdyeye benzetmiştir. Bilindiği üzere İstirdyeler, midyeler gibi buldukları yerde sabit kalırlar. Ayakları ve kafaları yoktur ve yer değiştiremezler. Arap toplumunu kılını bile kıpırdatmayan tüm olanlara sessiz kalan ve öylece bekleyen zavallı (!) kimselere benzeterek Arap toplumuna olan sitemini ve eleştirisini en sert şekilde yinelemiştir.

Filistin’in kadın şairlerin en ünlülerinden sayılan Fedvâ Tûkan¹³⁵ (ö. 2003), şiirlerinde Filistinlilerin direnişini, karamsarlığını, hüznünü işler. İşgalden dolayı Filistin halkı, yoksunluğu, acıyı ve ölümü çok iyi tanıyorlardı. Bu felaketlere

¹³⁴ Tur, s. 235. (Çeviri Salih Tur’a aittir.)

¹³⁵ Fedvâ Tûkan 1917 senesinde Nablus’ta köklü bir politik ve ekonomik itibarı olan zengin Arap bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Annesinin dedesi Türk’tür. İlkokul eğitimini Nablus’ta tamamlamıştır. Nablus’ta kız çocukları için Nablus’un batısındaki el-Medresetu’l-Fâtîmiyye ve doğusundaki el-Medresetu’l-Aişîyye dışında başka okul yoktur. Evine yakın olmasından ötürü ailesi el-Medresetu’l-Fâtîmiyye’yi tercih etmiş ve ilkokul eğitimini 1923-1928 yılları arasında tamamlamıştır. Öncelikle dilini geliştirme amacıyla Kudüs’te İngilizce kurslarına katılmış ve daha sonra Nablus’ta bulunan en-Necâh Üniversitesinin Mütevellih Heyetine üye olmuştur. (Bkz.: İlnur Emekli, Modern Filistin Şiirinde Fedvâ Tûkan ve Şiirlerinden Seçmeler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.)

rağmen yaşadıkları bütün bu olumsuzluklar onları yıldırılmıyordu. Bunun farkındaydı şair. Filistinli savaşçılarını yüreklendirme yoluna gidiyordu:¹³⁶

وَلَنْ يَرْتَدَّ فِينَا الْمَدُّ
وَالْعَلْيَانُ وَالْغَضْبُ
وَلَنْ يَنْدَاخَ فِي الْمِيدَانِ
فَوْقَ جِبَاهِنَا التَّعَبُ
وَلَنْ نَرْتَاخَ وَلَنْ نَرْتَاخَ
حَتَّى نَطْرُدَ الْأَشْبَاحَ
وَالْغُرَبَانَ وَالظُّلْمَةَ

İçimize yumuşama, galeyana ve hiddetle asla geri dönmeyecek,

Savaş meydanlarında alınlarımıza yorgunluk asla çökmeyecek,

Asla dinlenmeyeceğiz, asla dinlenmeyeceğiz.

Hayaletleri, kargaları ve karanlıkları topraklarımızdan kovuncaya kadar dinlenmeyeceğiz.

¹³⁶ Fedvâ Tûkan, *Dîvânu Fedvâ Tûkan*, 1. Baskı, Beyrut, Daru'l Avde, 2000, s. 516-517.

3. 2. Dinî Şiirler

Kudüs, üç semavî din olan İslâmiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik için önemli bir yere sahip kritik bir coğrafyadır. İslâm medeniyetinin izlerini taşımış ve yıllar içerisinde birçok olaya sahne olmuştur. Peygamberlerin bir arada namaz kıldığı, miraç mucizesinin gerçekleştiği kutsal bir yer olan Kudüs, üç semavî dinin de gözbebeği sayılan bir rüya kent konumundadır. Öyle ki “*Kimler geldi, kimler geçti*” söyleminin en anlamlı olduğu yerdir. Kudüs’ün özellikle de Harem-i Şerif alanının, İslâm dininde önemli oluşu, miraç olayının bu kutsal mekânda gerçekleşmiş olmasına bağlanmıştır. Zira Mescid-i Aksâ, Müslümanların ilk kıblesi ve harem mescitlerinin üçüncüsüdür. Kubbetü’s Sahrâ’nın İslâm açısından en büyük önemi ise, kutsal taşı (Hacer-i Muallak) barındırmasında yatıyor. Hz. İbrahim’in, oğlunu kurban etmeye hazırlandığı bu kayaya, daha sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) basmış ve göğe yükselmiştir. Ancak geçmişten günümüze kadar adına şiirler yazılan ve uğrunda savaşılıp şehitler verilen kutsal mekân Kudüs, ne yazık ki bugün gözyaşlarının hâkim olduğu coğrafyaya dönmüştür.

Kentin dinsel yönü, şairlerin şiirlerine konu olmuştur. Dinî önemi nedeniyle Kudüs’le ilgili şiirler kaleme alan Filistinli şairler, bu hususu Miraç hadisesinin aynı mekânda gerçekleşmesine bağlamışlardır. Şu da ifade edilmelidir ki, her ne kadar Kudüs hakkında kaleme alınan şiirler farklı kategorilere ayrılrsa da dinî, tarihî ve benzeri bölümlerin direniş şiirleriyle alakalı olmadığı tezini kabul etmek mümkün değildir. Çünkü Kudüs hakkında hiçbir şiir yazılmamıştır ki -çoğunda- direnişle alakalı bir mana sezilmiş olmasın. Yani Filistin modern şiirinde İsrail işgalleri nedeniyle ister toplumsal konuları işyelen şiirler olsun ister sevgi veya dinî şiirleri işleyen şiirler olsun az da olsa direnişi simgeleyen manalar vardır.

Lübnanlı ünlü şair Vedî’ el-Bustanî, “*el-Filistîniyât*” adlı yapıtının “*Tahiyyat’ul İlm*” (İlmin Selâmı) adlı şiirinde, Yüce Allah’ın insanları doğru yola iletmeleri üzere görevlendirdiği peygamberlerin birçoğunun bu şehirde yaşadığını veya en azından hayatlarının bir bölümünü bu şehirde geçirmiş olduklarını ifade ederek dinî önemini ön plâna çıkarır. Bu dinsel ilişkinin ise Kudüs’ü diğer şehirlerden farklı kılmakta olduğunu vurgular. Ayrıca ülkenin hiçbir surette bir bedel karşılığında Siyonistlere ya da herhangi birine satılamayacağını vurgulayarak buna kalkışanın ise pişman olacağını ifade eder:¹³⁷

¹³⁷ Avdu’l Habbas, s. 30.

أَرْضٌ تَوَطَّنَهَا عَيْسَى وَشَرَّفَهَا وَمَاتَ مُوسَى نَازِرًا أُمَّهَا
أَرْضَ مُحَمَّدٍ وَافِيَ بَيْتَ مَقْدِسِهَا وَمِنْ عِلَاقِهِ إِلَى السَّمَاءِ سَمَاءً
فَقَدَّسُوهَا وَلَا تَبْغُوا بِهَا ثَمَنًا بِنَحْسِ فَبَائِعِهَا شَارِبًا بِهَا التَّدْمَاءَ

Kudüs'ü, İsa peygamber vatan edindi ve şereflendirdi, Musa peygamber Kudüs yolunda Kudüs halkına bakarken o yolda vefat etti.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Beytü'l Makdis'e gitti ve oradan semanın rabbine yükseldi.

Ey Filistin halkı! Kudüs'ü yüceltin, onu kıymetsiz bir bedel karşılığında satmayın ve (bunu iyi bilin ki) Kudüs'ü satan sonunda pişman olur.

Aynı şekilde bu konuyla ilgili başka bir şiirde Filistinli şair Muhammed el-Adnanî, "el-Adnâniyyât" isimli ünlü divanının "el-İsrâ" (İsrâ) adlı kasidesidir. Bu kasidesinde Filistin'in, dolayısıyla Kudüs'ün kutsallığını Hz. Muhammed (s.a.v.)'in isrâ hadise ile ilişkilendirir. Şiirinin bütününe yansıyan, şehrin kutsallığı ve din ile olan alakasıdır:¹³⁸

أَسْرَى إِلَى الْأَقْصَى دُجْحِي مِنْ مَكَّةَ جَسَدُ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَالْحَوْبَاءُ
وَسَمَا بِهِ نَحْوَ السَّمَاوَاتِ الْعُلَى رَبُّ نَدَاهُ مَالَهُ أَحْصَاءُ
وَالْمَسْجِدَ الْأَقْصَى الْمُبَارَكِ حَوْلَهُ هَزَّتْهُ عِزَّةُ أَحْمَدَ الْقَعْسَاءُ
وَتَمَايَلَتْ جَنَابَاتُهُ فَخِرًا بِمَنْ تَهْفُو لِمُوسَى إِسْمُهُ الْأَحْنَاءُ
وَالصَّخْرَةَ الصَّمَاءُ هَدَّهَا الرُّضَى وَمَشَتْ لِمُقَدِّمِهَا بِهَا السَّرَاءُ
مَا أَنْتَ يَا وَطَنِي سِوَى أَنْشُودَةٍ فِي كَهْفِ أَضْلَاعِي لَهَا أَصْدَاءُ
يَا مَوْطَنِي أَسْرَى إِلَيْكَ مُصْطَفَى فَتَوَجَّجْتُ شَرَفًا بِهِ الْآلَاءُ

Abdullah'ın oğlu (Muhammed aleyhi selam) ruh ve cesetle gece vakti Mekke'den Aksâ'ya gitti.

¹³⁸ Avdu'l Habbas, s. 31.

Oradan yüce semalara yükseldi de Rabbi o'na sayısız nimetler verildiğini nida etti.

Etrafı mübarek kılınan Mescid-i Aksa'yı, Ahmed aleyhi selamın yüce izzeti titretti.

Mescid-i Aksa, Hz. Muhammed efendimizin yüce ismi ile heyecanlanıp musiki eşliğinde bir sağa bir sola sallandı.

Rıza-ı ilahi, Sağır kayayı (Kubbetu's Sahra) bir çocuk gibi sallıyor, önünden gizemlerle dolu sırlarla yürüyordu.

Ey vatanım! Sen yüreğimde yankılanan bir marş gibisin.

Ey vatanım! Mustafa efendimiz sende israyı gerçekleştirdi, onunla pek çok nimetlerle şereflendin.

Bir başka şiirde Filistinli şair Ebû'n Nasr et-Temîmî, “*Risaletün İle'l Kudsi*” (Kudüs’e Bir Mektup) adlı şiirinde Kudüs’ü evrende en güzel şehir olarak niteler. Ayrıca şehrin kutsallığını Kur’an-ı Kerim’de ifade edildiği üzere Yüce Allah’ın İsrâ 1. ayetinde ifade ettiği ayete bağlar. Bütün medeniyetlerin ona sığındığını yani onunla bir anlam kazandığını ifade eden şair, Kudüs’ün cennetten bir parça olduğunu söyleyerek şehre manevî ve kutsal bir değer atfeder.¹³⁹

أُخاطبُ الْقُدْسَ مَعَ اسْمِي تَحْيَايَ
وَأَرْسُمُ الشُّوقَ مِنْ أَرْكَى جِرَاحَاتِي
أُمَّ الْمَدَائِنِ لَا أَبْعُدُ عَنْ أَلْقِي
تَأْوِي إِلَيْكَ مُنِيفَاتُ الْحَضَارَاتِ
أَيَا مَنَارَةَ إِشْعَاعِ بَعَالِمِنَا
وَمَنْكَ قَدْ أَشْرَقَتْ كُلُّ الْمَنَارَاتِ
مَهْوَى الْقُلُوبِ وَكَمْ رَامَتْكَ أَفْعِدَةٌ
تَسْعَى إِلَيْكَ فَرَادَى أَوْ زَرَافَاتِ

¹³⁹ Ledadveh, s. 97.

هذى هي القدس يا سعداً لساكنها
كأنها قِطْعَةٌ من روض جنات
جوهرة الكون في طيب وفي شرفٍ
وزادها شرفاً ذكراً بآيات

*En yüce selamlarımla Kudüs'e sesleniyorum,
En masum yaralarımınla aşkı resmediyorum,
Ey şehirlerin anası! Işıltıdan uzak değilsin,
Bütün yüce medeniyetler sana sığmıyor,
Ey âlemi pırıltısıyla aydımlatan ışık!
Tüm minareler senden alıyor ışıltısını,
Ey kalplerin arzuladığı yer! Nice yürekler sende atıyor!
İnsanlar tek tek ve gruplar halinde sana koşuyor,
İşte bu, Kudüs'tür. Ne mutlu orada yaşayanlara!
Sanki cennetten değerli bir parça gibi,
Güzellikte ve yücelikte evrenin incisi gibi,
Allah'ın ayetleriyle yüceliği daha da artıyor.*

Bu bağlamda yazılan şiirlerin çoğu ya isrâ hadisesine ya da birçok peygamberin buralarda doğmuş olmalarına; en azından buralarda az bir süre de olsa yaşamış olmalarına bağlanmıştır. Filistinli ünlü şair Fedvâ Tûkan (ö. 2003) gibi bazı kadın şairler ise Kudüs'ün kutsallığına farklı bir pencereden bakarak Hz. İsa ile ilişkilendirir. Şair, '*İle's Seyyidi'l Mesih Fî İdi Mîlâdihî*' (Efendimiz Hz. İsa'a Doğum Dönünde bir Armağan) adlı şiirinde Hz. İsa'yı ön plâna çıkarır. Ancak Kudüs'te, İsa peygamberin, doğumundan bu yana hiç aksamadan yıldönümünün kutlandığını; fakat işgal nedeniyle bu yıl gerçekleşmediğini üzümlere ifade eder. Bu nedenle de Kudüs'ün her tarafını acı bir hüznün ve kederin kapladığını vurgular. Ayrıca özellikle Hristiyan dinine mensup insanların üzüldüklerini ve bunun neticesinde karalar bağladığını ifade eder. Tûkan söz konusu şiirinde çanların sustuğunu belirterek duygularına şöyle yer verir:¹⁴⁰

¹⁴⁰ Tûkan, s. 499-500.

يا سيدُ يا مجدَ الأكوان
في عيدِكَ تُصَلِّبُ هذا العامَ
أفراحُ القُدسِ
صَمَمَتَتْ في عيدِكَ
يا سيدُ كلُّ الجراسِ
مِنَ أَلْفِي عامٍ لم تصمت
في عيدِكَ إلا هذا العام
فقبابُ الجراسِ حدادُ
وسوادُ مُلْتَفٌ بسوادِ

Ey efendim! Ey kâinatın yücesi!

Bu yıl doğum gününde festivaller olmadı.

Ey efendim! Yıl dönümünde çanlar sustu bu yıl.

İki bin yıldır susmamıştı şu çanlar,

Ama bu yıl böyle olmadı ey efendim.

Çan kubbeleri yas tuttu,

Siyahlara büründü ve karalar bağladı.

3. 3. Kente Duyulan Sevgi ve Aşk Şiirleri

Filistinli şair ve yazarlar, Kudüs hakkında yüzlerce söz söylemiş, duygusal yazılar kaleme almışlardır. Hayranlık duyulan bir şehir olmuştur her zaman. Kudüs'ü, insanda güzellik ve uyum düşüncesi uyandıran ve manevî atmosferin yayıldığı kutsal bir mekân olarak gösteren şairler olduğu gibi; gözyaşının dinmediği, açlık ve sefaletin ölümcül boyutlara ulaştığı bir çatışma alanı olarak gören şairler de vardır. Filistinli şairlerin şiirlerinde Kudüs, özgürlüğün hiç uğramadığı ve gözyaşının hiç dinmediği hazin bir yer olarak görünür. Yine bu şiirlerde insanî değerlerin yok edildiği, inançlarından dolayı Filistin halkının alt sınıf muamelesi gördüğü bir mekân olarak işlenmiştir. Bununla birlikte şairler, şiirlerini Kudüs ile süslemişlerdir. Çünkü şairlerin kaleminde Kudüs, bir tarih, bir kültür ve ilâhî bir vatan toprağıdır. O kadar özlem duyulur ki bu peygamber şehrine belki gerçek nedeni nedir bilinmez ama bilinen bir gerçek var ki o da; kalbin bir farklı atıyor olmasıdır bu şehirde, insanın ayrı bir hava teneffüs ediyor olmasıdır bu mekânda, hüznün bile bir başkadır Kudüs'te. Çoğu insanın yaşamak istediği ve kolay kolay vazgeçemediği bir yerdir. Sıkıntısı, derdi ve acıları o kadar çok olmasına rağmen insan yine de vazgeçemiyor Kudüs'ten. Kudüs Filistin halkının bir sevdasıdır, hem de kara bir sevda! Uzaktayken hasretiyle yanıp tutuştuğumuz, içinde yaşarken hep acı çekip ağladığımız, asırlardır adına şiirler yazılmış güzel sevgilidir. Bu aşkın sarsıntısı hücrelere kadar hissediliyor. Her Müslüman'ın gönlünde bir Kudüs hasreti yatıyor âdeta.

Birçok şairin Kudüs'e olan sevgisi, bir acının, derin bir yaranın ve trajedinin sonucudur. Zira şehir özellikle İsrail Devleti'nin kurulmasından bu yana tam anlamıyla özgürlüğüne kavuşamamıştır. Bu husus ise şairleri ya direniş adı altında şiirler yazmaya ya da hüznün temalı duygusal şiirler kaleme almaya itmiştir. Örneğin Suriyeli ünlü şair Nizar Kabbânî'nin kaleme aldığı "Kudüs" (Kudüs) adlı şiirine yüklediği misyon bu bağlamda mısralardan kolayca anlaşılır. Çünkü bu şiirinde hem Kudüs'e bir özlem söz konusudur hem de Arap dünyasında dikta rejimlerin yıllarca süregelen baskılara cevap niteliğindedir:¹⁴¹

بكيث حتى انتهت الدموع

صليت حتى ذابت الشموع

¹⁴¹ Kabbani, s.161.

رَكَعْتُ حَتَّى مَلَنِ الرَّكْعُوعُ
سَأَلْتُ عَنْ مُحَمَّدٍ فَمَكَ
وَعَنْ يَسُوعَ
يَا قَدْسُ يَا مَدِينَةَ تَفُوحِ أَنْبِيَاءِ
يَا أَقْصَرَ الدَّرُوبِ
بَيْنَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ

Ağladım gözyaşlarım tükeninceye kadar.

Namaz kıldım mumlar eriyinceye kadar.

Yorgun düşene kadar rükûda kaldım.

Muhammed'i sordum sende

Ve (Yesû')İsa'yi.

Ey Kudüs! Ey nebilerin kokusunu yayan şehir!

Arz ve sema arasındaki kısa geçit.

Kabbânî, yukarıdaki mısraların ardından şiirin ilerleyen bölümlerinde şehrin kutsal kimliğini öne çıkararak onun işgal altında olmasından dolayı duyduğu üzüntüsünü dile getirir. Yine ana yurtlarından edinmiş olan Filistinlilerin, yeni neslin vereceği savaşın sonunda vatanlarına mutlaka döneceklerine olan inancını vurgular:¹⁴²

يَا قَدْسُ، يَا مَدِينَةَ الْأَحْزَانِ
يَا دَمْعَةً كَبِيرَةً تَجُولُ فِي الْأَجْفَانِ
مَنْ يُوقِفُ الْحِجَارَةَ يَا بَلَدِي
مَنْ يُوقِفُ الْعُدْوَانَ يَا بَلَدِي
عَلَيْكَ، يَا لَوْلَاةَ الْأَدْيَانِ

¹⁴² Kabbânî, s.163.

مَنْ يَغْسِلُ الدِّمَاءَ عَنْ حِجَارَةِ الْجِدْرَانِ
مَنْ يُنْقِذُ الْإِنْجِيلَ مِنْ يَنْقَذُ الْقُرْآنَ
مَنْ يَنْقِذُ الْمَسِيحَ مِمَّنْ قَتَلُوا الْمَسِيحَ
مَنْ يَنْقِذُ الْإِنْسَانَ
يَا قُدْسُ.. يَا مَدِينَتِي
يَا قُدْسُ يَا حَبِيبَتِي
غَدًا.. غَدًا.. سَيَزْهَرُ اللَّيْمُونُ
وتَفْرُحُ السَّنَابِلُ الْخَضِرَاءُ وَالزَّيْتُونُ
وتَضْحَكُ الْعَيْوَنُ
وترجعُ الحَمَائِمُ الْمَهَاجِرَةَ
إِلَى السَّقُوفِ الطَّاهِرَةِ
ويرجعُ الْأَطْفَالُ يَلْعَبُونَ
ويَلْتَقِي الْآبَاءُ وَالْبَنُونَ
يا بلدي يا بلدَ السَّلَامِ وَالزَّيْتُونِ

Ey Kudüs! Ey hüzünlerin şehri!

Ey göz kapaklarında dolaşan kocaman gözyaşı!

Ey Ülkem! Bu taşları,

Bu düşmanları kim durduracak?

Ey dinlerin incisi! Duvar taşlarındaki kanı kim yıkayacak?

Kur'an ve İncil'i kim kurtaracak?

Kim kurtaracak Mesih'i, Mesih'i öldürenlerden?

Kim insanı (ve insanlığı) kurtaracak?

Ey Kudüs! Ey benim şehrim!

Ey Kudüs! Ey sevgilim!

Yarım... Evet, yarım limon ağaçları çiçek açacak
Başaklar, yeşiller (ağaç manzaraları) ve zeytin ferahlık verecek
Gözler gülecek...
Göçmen güvercinler geri dönecek,
Temiz çatılara.
Çocuklar tekrar dönecek ve beraberce oynayacaklar
Babalar ve oğullar kucaklaşacaklar.
Ey Ülkem! Ey barış yurdu! Ve Ey zeytin ülkesi!¹⁴³

Yukarıda da kısmen üzerinde durduğumuz gibi Kudüs, birçok şairin şiirlerine konu olmuştur. Kimi kubbesine âşık olmuş; kimi mescidine hayran kalmıştır. Kimiyse ona o kadar âşık olmuş ki onu ya bir kadına benzetmiş, ya da telli duvaklı güzel bir geline. Evet, bir başka şiirde Filistinli şair Halil Remmane tarafından kaleme alınan ve sevgili “*mahbûb*” (Sevgili) olarak nitelediği Kudüs’e; şefkatle, aşkla, sevgiyle bakar; onu güzel ve telli duvaklı bir geline benzetir. Ne kadar güzel cümlelerle anlatıyor şair Kudüs’e olan aşkını. Bu kadar şaire, yazara ilham kaynağı olan tabii ki Kudüs’ün bu göz kamaştırıcı kutsal ve manevî güzelliğidir. Söz konusu şiir şöyledir:¹⁴⁴

أحبك حيا أحبكِ مَيِّتاً
أحبك حتى ولو مُتُّ فيك
أحبكِ رغماً فَيُودِ السنين
فأنت بقلبي وقلبي سجين
فأنت بقلبي وقلبي سجين
أراك بعينِ هَوَاك
غدا سَتَزْفِينِ لَذَاكَ المزين
أراك عَروساً ونعم العروسُ

Ey Kudüs! Seni yaşarken de ölürken de seviyorum, seviyorum seni yılların kısıtlamasına rağmen.

Sende yok olana; ölene kadar seviyorum, sen kalbimdesin; kalbim ise mahpus!

Kalbimle ve aşk gözüyle seni görüyorum, evet, sen kalbimdesin fakat kalbim mahpus!

¹⁴³ (Çeviri Salih Tur’a aittir.)

¹⁴⁴ Ledadveh, s, 88.

Gözümde sen bir gelinsin ey Kudüs! Gelinlerin en güzelisin, yarın zıfaf edeceksin bu nedenle süslen!

Kudüs'ü geline benzeten şair, onun süslenmesini istemekle özgürlüğüne kavuşacağını vurgulamak istemektedir.

Filistinli bir diğer şair Halid Said (d. 1959), bir şiirinde Kudüs'e olan sevgisini öne çıkarır ve deyim yerindeyse “İyi günde de kötü günde de yine sen, yine sen ey Kudüs” dercesine şehre olan bağlılığını şu mısramda şöyle dile getirir:¹⁴⁵

يا قدس, أنت ملاذنا ومراحنا كلَّ البلدِ سواك لا تكفيننا
نحن العطاشُ ونَبْعُ حُبِّكَ ماؤنا كلَّ المياهِ سواك لا تروينا
مَنْ رامَ صَرْفَ شُعورنا عِن قُدسنا هو كارَةٌ لِمِسْكَ يَطْلُبُ طينا

Ey Kudüs! Sen (dardayken) sığınağım, (mutluyken) refah kaynağımısın, sensiz bütün ülkeler anlamsız!

Biz susamışız, aşk kaynağın suyumuzdur, sensiz bütün sular gideremez sususluğumuzu.

Kim ki sana olan duygularımızdan vazgeçmemizi isterse, o, sanki misk kokusunu beğenmemiş ve bir çamur istemiş bigidir.

Aynı duyguları Filistinli şair Fevzi el-Bekrî (d. 1946) yaşamaktadır. “Ziyâretün Bilâ Rutûş” adlı şiirinde Kudüs'e “Sevgilim” diye seslenir. Kentin işgalden dolayı ağladığını ifade eden şair, bu acı tablonun hala devam ettiğini üzümlere vurgular:¹⁴⁶

الْقُدْسُ يَا حَبِيبِي
الْقُدْسُ لَمْ تَزَلْ
تَضِيعُ فِي الزَّحَامِ

¹⁴⁵ Lededveh, s. 26.

¹⁴⁶ Fevzi el-Bekrî, *Su'ûkun Mine'l Kudusi'l Kedîmeti*, Filistin, Tab'atu'l Verekiyyetu'l Ulâ, 1982. s. 38.

تَمُوتُ أَلْفَ مَرَّةٍ فِي الْعَامِ

تَعِيشُ أَلْفَ مَرَّةٍ فِي الْعَامِ

Ey Kudüs! Ey benim sevgilim!

Kudüs (sen ki) mahşeri karabalıkta,

Hala ıstıraplar içindesin (günlük meşgalelerimiz bize Kudüs sorununu unutturdu)

Yılım bir seferinde bin defa ölüyorsun,

Bir seferinde bin defa yaşıyorsun.

Bir başka şiirde Ürdünlü ünlü şair Yusuf el-Âzm (ö. 2007), Kudüs'e olan sevgisini özenle seçtiği dinsel ifadelerle belirtmekte ve dinî yönüne vurgu yapmaktadır.¹⁴⁷

يا قدسُ يا محرابُ يا منبرُ يا نورُ يا إيمانُ يا عنبرُ

يا قدسُ يا محرابُ يا مسجدُ يا دُرَّةَ الأكوانِ يا فرقُدُ

Ey Kudüs, ey mihrap ve ey minber; ey nur, ey iman ey amber,

Ey Kudüs, ey mihrap ey mescit, ey kâinatın incisi ve ey kutup yıldızı!

¹⁴⁷ en-Neâmi, s. 189.

3. 4. Tarihsel Şiirler

Bir halkın hayatını etkileyen, hayatında derin izler bırakan tarihî olaylar ve bu olayların başrolünde bulunan kahramanlar vardır. Bu olaylarda öne çıkan kahramanlar her zaman halkın en önemli figürleri konumunda olmuşlardır. Çeşitli fetihlerde gösterdikleri kahramanlıklarla ve kendi halkı için savaşan, bu uğurda can veren yiğitlerin mücadeleleriyle övünen şairler, kaleme aldıkları kasidelerle onların savaş meydanlarında verdikleri üstün mücadeleyi dile getirmişlerdir.

Arap Edebiyatında epik şiir de diyebileceğimiz kahramanlık ve destansı şiirler, özellikle Filistinli şairlerin şiirlerine konu olmuştur. Bu tarihî şiirler, kahraman savaşçıların meziyetlerini konu edinmesi bakımından övgüyle; savaşta ölenlerin yiğitlik ve erdemlerinin dile getirilmesi bakımından mersiyeyle iç içe olduğu gibi düşmanın yerilmesi bakımından da hiciv sanatıyla ilişkisi olan şiir türüdür.

Bilindiği üzere Kudüs, tarih boyunca defalarca işgal edilmiş bir süre sonra da gerek Hz. Ömer tarafından gerek Selahaddîn-i Eyyübî tarafından gerekse bir başka Müslüman komutan tarafından tekrar fethedilip İslâmî kimlik kazanmıştır. Özellikle İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesinden bu yana Filistin halkı pek çok zulme reva görülmüştür. Bu husus ise kimi şairleri direniş, sevgi, dinî temalı şiirler yazmaya sevk etmiştir. Bazı şairler ise tarihte, bu kutsal topraklara huzur getiren önemli şahsiyetleri ön plâna çıkararak onlara duydukları özlemi dile getirmek adına şiirler kaleme almışlardır. Örneğin Filistinli şair Adnân en-Nahvî (ö. 2015), “*Ömer b. el- Hattâb Yedhulu el-Kudse*” (Ömer bin Hattâb Kudüs'e Giriyor) adlı şiirinde Hz. Ömer, Ebû Ubeyde ve diğer sahabeleri överek Kudüs'ün onlara ne kadar ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir:¹⁴⁸

عمرُ بنُ الخطابِ لؤلؤُ الفتحِ وعقدٌ من الوفاءِ نَضِيدُ
يا لفتحِ أبو عبيدةٍ فيه جوهرُ الصدقِ والأمينِ الفريدُ
ورجالٌ من الصحابةِ أبرارُ ودُرٌّ في عقده منضودُ
يا حنينَ الاقصى إلى عمرِ ألفاً روقٍ! يا لهفةِ اللقاء! هل يعودُ
رقتِ الصخرةِ الشحريفةِ لما أقبلتِ طلعةً و أشرق عيْدُ

¹⁴⁸ Ledadvch, a.g.e. s. 120.

فَجَلَّاهَا! ولم يزل من هواها عبقُّ يَمَلاً الزمانَ وعود

Hattab'ın oğlu Ömer fethin incisidir, dizgi olan vefanın gerdanlığıdır.

Ey fethin diğerk kahramanı Ebu Ubeyde! Sen, o dizgide doğruluk ve tek güvenilir olan cevhersin.

(Kudüs kahramanları) Sahabeler dürüst, dindar ve iyilik sahibi kimselerdir ve onlar dizili gerdanın halkalarıdır.

Ey Ömer'e özlem duyan Aksâ! Ey onla karşılaşmayı arzulayan! Acaba Ömer dönecek mi?

Mukaddes Sahra göz kırptı Ömer'in çehresi belirince ve bayram olunca.

Ve Sahra'ya tecelli etti! Hâlâ onun sevgisi taze ve bütün zamani kapsayan güzel bir kokusu sardı onu.

Şair, şiirinde üç tarihî şahsiyete yer vermiştir: Hz. Ömer, Ebu Ubeyde ve Kudüs'te savaşıyan diğerk sahabeler. Hz. Ömer'i, sıra sıra dizili ve inciden yapılmış bir gerdanın tam ortasında bulunan büyük mücevhere benzeten şair, sahabeleri de bu gerdanlıkta birbirlerine sıralı bir şekilde girmiş ve sınıksıkı birbirine kenetlenmiş diğerk küçük incilere benzeterek onları övmüştür. Ayrıca şair, Kudüs'ün işgalcilerden kurtarılması için Hz. Ömer ve ordusuna özlem duyduğunu dile getirir.

Yine şair, ikinci mısramda peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in Ebû Ubeyde bin Cerrah hakkında söylediğı söze de işaret etmekle onun İslâm dinindeki güvenilirliğini ön plâna çıkarmaktadır. Söz konusu hadiste Hz. Enes'in anlatığına göre Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*"Her ümmetin bir emini vardır. Bizim eminimiz, ey ümmet, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah'tır."*¹⁴⁹

Emevîler döneminde, Abdümelik bin Mervân (646/705) tarafından yapılan ve altm süslemelerle dönemin en görkemli tarihî yapılarından sayılan Kubbetü's Sahrâ, bugün İsrail işgalinden âdete inlemektedir. Bu hususu şiirinden dile getiren Filistinli şair Fevzî el-Bekrî, İbn-i Mervân'ın emriyle yapılan o muhteşem yapının işgalcilerin kuşatması altında olduğunu belirterek İbn-i Mervân'ın uykudan uyanmasını ister. Ayrıca diğerk Müslümanların bu haksızlığa sessiz kalmalarını ağır

¹⁴⁹ *Buhari, Fezailu'l Ashab 21, Megazi 72; Müslim, Fezailu'l Ashab 53, 54.*

bir dille eleştirir. Özellikle 1969 yılında İsrail tarafından Mescid-i Aksâ'nı yakılması şairi derinden etkiler:¹⁵⁰

يا عبد الملك استيقظ
فالقُدسُ تنوءُ بصخرتها
والحرُمُ القدسي ينام على زلزال
يا عبد الملك استيقظ
لأن تفرح بشموخ القبة
إن دام الحال على هذا الحال

Ey Abdülmelik b. Mervan! Uyan!

Kudüs, Sahra ile inlemekte.

Mukaddes topraklar bu sarsıntıya karşı uyumakta!

Ey Abdülmelik uyan!

Şu kubbe asla eski ihtişamına kavuşamaz,

Bu durum böyle sürdükçe.

Kuruluşundan itibaren Kudüs'te farklı ırk, dil ve dine mensup insanlar iç içe ve belli bir düzen içerisinde yaşamışlardır. Kudüs halkı Müslümanlarla birlikte, diğer semavî dinlerin mensupları olan Hristiyan ve Yahudilerden oluşmaktaydı ve bunlar arasında zenci olsun beyaz ırka mensup olsun; Avrupalı, Afrikalı, Kıpçak, Boşnak vs. farklı ırklardan oluşan milletlerden olsun tümünü bağrına basıyordu. Mısır asıllı Filistinli Şair Temîm el-Bergûsî "Fi'l Kudsi" (Kudüs'te) adlı uzun şiirinde Kudüs'ün Tarihini ön plâna çıkararak farklı dil, din ve ırka sahip insanların beraberce Kudüs'te yaşadıkları samimiyeti gözler önüne sermektedir:¹⁵¹

فى القدس تنتظم القبور
كأنهنَّ سطورُ تاريخِ المدينة

¹⁵⁰ el-Bekrî, s. 21.

¹⁵¹ Sâlim, s. 431.

والكتابُ ترابُها
الكلُّ مَرُوا مِن هنا
فيها الزُّنْجُ والإفْرِنجُ والقَفْجاقُ
والصِّقْلَابُ والبُشْناقُ
والتَّاتارُ والأَتْرَاقُ
أهلُ اللهِ والهؤلاءُ
والفقراءُ والمُؤَلَّكُ
والفُجَّارُ والتُّسَّاقُ

Kudüs'te kabirler düzenli bir şekildedir

Sanki kentin tarihi satırlarında nakşedilmiş gibi

Ve kitabı onun toprağıdır.

Her kesimden insan bu diyardan geçmiştir;

Burada zencisi, Avrupalısı,

Afrikalısı, Çerkez olanı, Boşnak'ı,

Tatarı, Türk'ü,

Allah'ın adamları, fani olanı;

Fakiri zengini hünkâr olanı,

Köle olanı, günahkârı,

Dindar olanı hepsi içi içe yaşamaktadırlar.

Aynı duyguları Filistinli şair Muîn Bisîsû'nun 'er-Resâsetu'l Ülä' (Birinci Mermi) adlı şiirinde görmek mümkündür. Söz konusu şiirinde, Kudüs fâtihi Selahaddîn-i Eyyûbî'nin, emri altındaki askerleri komuta ederek kahramanca savaştığını ve bunun neticesinde şehit düştüğünü ifade eder. Ayrıca Filistin'de örs üzerinde demir dövme mesleğinin varlığının hâla korunduğuna da değinir. Zira bu dövülen maddeler, savaş malzemelerinin yapımında kullanılmaktadır. Bu da Filistin'de savaş ortamının varlığına işaret etmektedir:¹⁵²

¹⁵² Ledadvch, s. 116.

ما زال هُنَالِكَ فوقَ السُّنْدَانِ
حَدِيدٌ يُطْرَقُ
خُـوْدَاتٌ، حِدَوَاتٌ
أَوْسَمَةٌ وَنِيَاشِيْنُ
ما زالَ هُنَالِكَ فى الثَّلَاجَةِ
لَحْمٌ صلاحِ الدِّينِ

Filistin’de örs üzerinde,

Demir,

Miğferler, at nalları,

(General) rozetleri,

Ve madalyalar hâlâ dövülmektedir.

Burada (şehitlerin etlerinin-kanlarının-hala taze olduğu) buzdolabı var,

Şehit(lerin reisi) büyük komutan Selahaddîn-i Eyyûbî’nin eti(kanı) var.

Şairin son mısraında vermek istediği mesaj şudur: Bu toprakları kahramanca savaşarak şehitler vermek suretiyle alan başta Selahaddîn-i Eyyûbî olmak üzere onun kutlu ordusunun izleri hâla bu kutsal mekânlarda sürmektedir.

Yine bu bağlamda Filistinli ünlü şair Halîl Rumane, “*Revâfidu Sâiretün*” (Kuvvetli Devrimciler) adlı şiirinde İsrail’in Mescid-i Aksâ’ya saldırısı sırasında yaşadıklarını gözler önüne sermektedir. Şiirinde namaz kılanların gözlerini kırpmadan mermilere göğüs gerdiğini ve kendi topraklarını ne pahasına olursa olsun müdâfaa ettiklerini belirten şair, bunun sonucunda yaralanan halkın yardımına koşarak bizzat kendisinin de tedavi sürecinde bulunduğunu ifade etmektedir. Yaşanan manzara karşısında gözlerine inanamayan şair, tarihte meydana gelen savaşları ve bu savaşlarda kahramanca savaşan yiğitleri hayal ederek âdeta İslâm tarihinde yaşanmış parlak ve ihtişamlı günlere dönüş yapmaktadır. Söz konusu şiirin ilk mısraları:¹⁵³

¹⁵³ Ladehve, s.131.

أَحْقِيقَةُ مَا شَاهَدْتُ عَيْنِي وَمَا رَوَتِ الطِّيَورُ
قَدْ خَلَّتْ نَفْسِي فِي زَمَانِ الْفَتْحِ فِي تِلْكَ الْعَصُورِ
تَاللَّهِ قَدْ جَبُنَ الرِّصَاصُ أَمَامَ إِصْرَارِ جَسُورِ
فَالْمَوْتُ أَضْحَى مُطَلِّبًا وَإِلَيْهِ تَنْدَفِعُ الصُّدُورُ
أَرَأَيْتَ كَيْفَ تَكُونُ مَلْحَمَةُ الْعَقِيدَةِ وَالْجَذُورِ
أَرَأَيْتَ كَيْفَ تَحْوَلُ التَّكْبِيرُ بَرَكَانًا يَثُورِ
لِلَّهِ دَرٌّ سَوَاعِدُ لَأَنْتَ لَهَا أَقْسَى الصَّخُورِ
لَمْ يُشْنِهَا بَطْشُ اللَّئَامِ وَلَا الْجِرَاحُ وَلَا الْكَسُورُ

Gözlerimin gördükleri ve kuşların anlattıkları doğru mu gerçekten?

(Bir ara) fetih zamanlarına; o asırlara daldım!

Allah'a yemin ederim ki, mermiler şu cesur yüreklilerden korkmuştur.

Ölüm daha da arzulu, göğüsler ölüme doğru ilerlemekte!

Din ve vatan savaşının nasıl olduğuna tanık oldun mu?

Tekbirlerin nasıl patlayan bir volkana dönütüğüne tanık oldun mu?

Allah'ın yeryüzünde inci kolları (has adamları) vardır ki en sert kayaları bile bükmeğe güçleri yeter.

Bu bileği ne alçakların kuvveti ne herhangi bir yara ne de bir kırık eziz bükebilir!

3. 5. Toplumsal şiirler

Toplumsal şiirler, halkı ve halkın sorunlarını, bazı sosyal yaşantılarını ve diğer uluslarla olan içtimâi ilişkilerini işleyen şiir türüdür. Bu tür şiirlerde genel olarak güncel temalar işlenir, toplumsal duyarlılık konusunda mesajlar verilir ve kimi yanlış tutumlar konusunda da uyarılar yapılır. Bununla beraber karşılama törenleri düzenlenerek şiirler söylenir ve konferanslarda kimi şahsiyetler methedilir. Ayrıca özel kişilerin anısına şiir festivalleri tertiplenir.

Filistinli şairler olsun diğer Arap şairlerinden olsun Kudüs'ü, farklı temalar altında şiirlerine konu etmişlerdir. Söz konusu temalar arasında toplumsal şiirlerin de ele alındığı görülmektedir. Kudüs'te konferanslar, veda ve karşılama törenleri; ayrıca bu konferanslara katılan şahsiyetlerin methedilmesi şairlerin şiirlerinde işlenmiştir. Bununla beraber içtimâi hayatta kimi yanlış tutumlar bazı şairler tarafından eleştirilmiştir. Örneğin Filistinli ünlü şair İskender el-Hûrî el-Bîtecânî, "Gâniyâtu'l Kudüs" (Kudüs'ün Şarkıcı Kadınları) adlı şiirinde, Kudüs kadınlarının sosyal hayattaki yanlış tutumlarını eleştirir. Şair, Avrupalı kadınların giydikleri ve moda dedikleri enteresan kıyafetlerin Kudüslü kadınlar tarafından taklit edilmek suretiyle giyilmesini yanlış kabul eder ve bu tür hareketlerin İslâm dininde yerildiğini ifade eder:¹⁵⁴

يَتَخَطَّرْنَ فِي الشَّوَارِعِ تَيْهَا بَحْلِيٍّ مِنْ أَسَاوِرَ وَعُقُودِ
يَتَلَفَّنَ تَارَةً بِإِزْدِرَاءِ وَيُثَقِّقُهُنَّ تَارَةً كَالْوَلِيدِ
مِنْ بَنَاتِ الْيَهُودِ جُنْنَ إِلَيْنَا مِنْ أُرُوبَاءَ بِكُلِّ رَيٍّْ جَدِيدِ

Kudüs'ün kadınları, gerdanlıkları ve bilezikleri ile Kudüs caddelerinde kibirli bir şekilde yürüyorlar.

Kimi defa sağa-sola bakıp insanları küçümsüyorlar, bazen de çocuklar gibi kahkaha atıp dikkatleri üzerine çekiyorlar.

Yeni moda dedikleri, Yahudi kızları (tarafından yapılan) ve Avrupa'dan gelen kıyafetleri giyiyorlar.

Şair, diğer mısraında söz konusu kadınları uyarmakta ve toplumda örnek ve model gösterilecek şahsiyetler olmaları gerektiğini onlara telkin etmektedir.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Avdu'l Habbâs, s. 54.

¹⁵⁵ Avdu'l Habbâs, s. 54.

إِخْذِرِي الزَّيَّ هَدَّيِي الطِّفْلَ كَوْنِي مَثَلَ النَّبْلِ وَالتَّقِي لِلْوَلِيدِ

Ey Kudüs kadını! Modadan sakın, çocukları (İslam terbiyesiyle) eğit, çocuklara asalet ve takva sahibi bir örnek kadın ol.

Bu türün en dikkat çeken şiirlerinden biri de Yemenli ünlü şair Ali Abdurrahman Cahhaf (ö. 2016)'ın “*Ya Ehi Fi'l Kudsi*” (Ey Kudüs'teki Kardeşim!) adlı şiirdir. Şiirin geneline bakıldığında, Arap toplumuna ağır eleştirilerin yöneltildiği görülmektedir. Kimi yerlerde zulme karşı koyamamanın verdiği üzüntü de şiirde kendini hissettirmektedir. Ayrıca Arap dünyasının işgale sessiz kalması şiirde işlenmiş ve bu nedenle bir özür dilemenin ileri sürüldüğü vurgulanmaktadır. Fakat bununla birlikte zaferin er ya da geç Müslümanların dolayısıyla Filistinlilerin olacağı müjdesi verilmiştir. Şiirde dikkat çeken bir başka husus da şairin Arap dünyasına karşı kullandığı ironik üslubudur. Şiir, Kudüs'te savaştan bir kahramana yazılmış bir mektup şeklindedir.

Şair, ilk mısralarında Filistin'de yaşanan trajediye sadece dua ederek karşı çıktığını ifade eder ve bu zayıf tepkinin kendisinde derin acılar oluşturduğunu dile getirerek duygularına şu ifadelerle başlar:¹⁵⁶

يا أحيي في القدس
ندعو لك بالتوفيق
نستجدي لك النصر
ولكن ما بأيدينا سوى ذلك شيء
ماتت النخوة في أعماقنا
ماتت القوّة في أجسادنا
لم يعد في الحي حي
كل من حاول أن يصحو من الموت

¹⁵⁶ <http://ali-jahaf.blogspot.com.tr/2014/07/blog-post.html>.

إِحْتَوَى صَحْوَتَهُ لَيْلٌ وَغِيٌّ
كُلُّ مَنْ حَاوَلَ أَنْ يُجْنِيَ جِبَالَ الْقَهْرِ
أَحْنَى عَزْمَهُ كَبَّتْ وَطْئِي

*Ey Kudüs'teki kardeşim!
Sana Allah'tan başarı dileriz,
Senin için yardım temenni ederiz.
Ancak bunu dışında senin için yapacağımız bir şey yok.
Kalplerimizde yardım (sevgisi) ölmüş,
Kuvvetimiz de ölmüş.
Sokakta (mücadele edecek) bir canlı kalmadı,
Her kim gafletten uyandıysa,
Delalet ve karanlık onun uyanışına engel oldu,
Ve her kim kahr dağımı eğmeye çalıştıysa,
Azmi (gücü) kırılıp sindirildi!*

Şair, ilerleyen mısralarında Avrupa politikasını izleyen kimi Arap yöneticilerini Filistinde yaşanan haksızlığa göz yumdukları ve sessiz kaldıkları gerekçesiyle ağır bir dille eleştirir. Buna rağmen yine de kıyıma uğrayan Filistinli kardeşlerinden özür dileyerek Arap toplumuna ve bu toplumlara yöneten yöneticilere karşı eleştiri oklarını yöneltir.¹⁵⁷

يَا أَحْيِي فِي الْقُدْسِ
سَاجِدًا فَلَا تَمْلِكُ غَيْرَ الْإِعْتِدَارِ
لَا تُلْمِنَا أَنْتَ فِي نَارِ
وَمَنْ حَوْلَكَ فِي نَارٍ وَعَارِ
إِنْ نَبِزْ قَالُوا تَطَرَّفْنَا
وَعَرَّفْنَا الْمَسَارِ

¹⁵⁷ <http://ali-jahaf.blogspot.com.tr/2014/07/blog-post.html>.

أَوْ سَكَّنَا كُنْتَ فِي الْأَكْبَادِ

مَا عَشْنَا لَهَيْبَا وَاسْتِعَارَ

Ey Kudüs'teki kardeşim!

Affet bizi, elimizden özür dilemekten başka bir şey gelmiyor.

Sen ateş içindesin (lütfen) kınama bizi,

Senin etrafındakiler¹⁵⁸ ise hem ateş içindeler hem de yüz karasılar.

Ne zaman ki (sizin için) dirensen,

(sözde yöneticiler) derler ki; güya biz aşırı gidenleriz!

Ve bunlar yolumuza engeller koyuyorlar.

Ya da bizi susturuyorlar! Sen kalbimizdesin,

Alev ve ateşlerde yaşadığımız müddetçe!

Yukarıdaki mısralarda görüldüğü gibi, özür dileme ve sitem etme amacının güdüldüğü beyitlere oldukça sık rastlanır. Ancak; şiirin ilerleyen bölümlerinde şairin üslubunun daha da sertleştiğini görülür. Filistin ve komşu Arap ülkeleri işgal edilmek suretiyle topraklarının parçalandığı ve yaşayan halkın zulme uğratıldığı gerçeğinin bilinmesine rağmen Arap yöneticileri başta olmak üzere zengin körfez ülkeleri Arapların, hem kendi tatil bölgelerinde hem de Avrupa'daki ihtişamlı tatillerinde lüks bir hayat sürdürmeleri şairin daha da öfkelenmesine neden olmuştur:¹⁵⁹

يَا أَخِي فِي الْقُدْسِ

أُنْبَارُكَ تَأْتِينَا عَلَى الشَّاشَةِ

لَكِنْ لَمْ نَعُدَّ تَهْوَى الصَّخْبِ

لَمْ يَعُدَّ الْإِسْلَامُ دِينَنَا

وَلَمْ نَعُدَّ عَرَبَ

تَبَدَّلَتْ حَيَاتُنَا

¹⁵⁸ Filistin'in komşuları Mısır, Ürdün, Suriye gibi Arap ülkelerden bahsediyor.

¹⁵⁹ <http://ali-jahaf.blogspot.com.tr/2014/07/blog-post.html>.

أَلْعَابُنَا ذَهَبٌ, لِبَاسُنَا ذَهَبٌ
كَاسَاتُنَا ذَهَبٌ
وَفِي الصُّبْحِ
تَزِيدِي أَحَدِيَّةً مِنَ الذَّهَبِ
وَكُلُّ مَا فِيْنَا ذَهَبٌ

Ey Kudüs 'teki kardeşim!

Seninle ilgili haberler televizyon ekranlarından bize ulaşıyor.

Fakat artık istemiyoruz gürültü patırtı!

(Sanki) İslam dinimiz değil,

Ve bizler Arap değiliz.

Hayatımız değişti,

Oyuncaklarımız altından,

Elbiselerimiz altından,

Kâselerimiz altından!

Ve her sabah altından ayakkabı giyiyoruz!

Ve bizde olan herşey altından!

Şair, alayla karışık nüktenin ağır bastığı şimdiki mısralarının kiminde üstü kapalı, birkaçında da açıktan açığa zengin ve vurdumduymaz Arapları ironik bir dille eleştirmektedir. Yine onları seçtiği sert manalı cümlelerle kınama yoluna gitmektedir ve eleştiride şiddetin dozu gitgide arttırmaktadır.¹⁶⁰

مَا أَجْمَلَ السَّهْرَاتُ فِي سِوَيْسِرَا
وَالرَّقْصُ فِي بَارِيسَ
وَالْإِنْغَامُ فِي إِسْبَانِيَا
مَا أَرُوْعَ الْبَحْوْرَ بِالْعُوْدَةِ فِي الشِّتَاءِ
وَمَا أَلَذَّ الْجَنْسُ فِي التَّرْوِيحِ

¹⁶⁰ <http://ali-jahaf.blogspot.com.tr/2014/07/blog-post.html>.

والحمام بالكُلاَئياً

İsviçre'de gece hayatı ne kadar da güzel!

Paris'de dans disko ne kadar da hoş!

İspanya'da şarkılar ne de harika!

Kışın dönerken (üzerinizden) saçılan o buhur tütsüsü ne de mis kokulu!

Norveç'te zina etmek pek lezzetli!

Kolonyayla banyo yapmak da o kadar güzel!

Şair, sıradaki mısralarında alaylama uslubunun şiddetini daha da arttığını bizlere hissettirir. Ancak, yine de bu durumun kendisini ve etrafındaki duyarlı Müslümanları rahatsız ettiğini ifade eder:¹⁶¹

يا إخواني فـى القدس

هل تحسُّون العُزفَ بالجيتار والبَيَانُو؟

بِدُونِهِ لا نَصْرَ لِلأَحْرارِ حَيْثُ كانوا

بِدُونِهِ سَوْفَ تَظَلُّونَ المدى .. تعانوا!

إذنْ فلا ضَيْرَ بَأَنْ تهانوا

يا إخواني أحنُّ بآزكم

تُزَعِّجُنا صُبْحَ مَساءٍ

افسدتُموا متعتنا

أفلقُتُموا راحتنا

Ey Kudüs'teki kardeşlerim!

Piyano ve gitarı güzel çalabiliyor musunuz!?

Bunlar olmadan özgürlük elde edemezsiniz ha!

Bunlar olmadan hep böyle haksızlığa uğrayarak kalırsınız!

(Evet, ey Arap milleti!) Öyleyse ihanete uğramanızda bir sakınca yok!

¹⁶¹ <http://ali-jahaf.blogspot.com.tr/2014/07/blog-post.html>.

(Ey savaşan duyarlı) Arap kardeşlerim! Haberleriniz,

Bizi sabah akşam üzüntüye boğuyor.

Sevincimizi kursaklarımızda bırakıyor,

Huzurumuzu bozuyor.

şair, son mısralarında Filistin'de direnenleri teselli etme yoluna gidiyor ve zaferin er ya da geç geleceğini müjdeliyor:¹⁶²

يا إخواني في القدس
ليس من متابع أخباركم في همّة
غير بقاء المسلمين
وهمم جُموع عَزَل
بين طريد أو سجين
يقاتلون مثلكم
ضدّ الوحوش المُلجدين
ألّف أول منهم مُكبر
لدى اليسار واليمين
قد نقضوا أيديهم
من نصرّة المُتمركسين
ونفضوا أيديهم
من نصرّة المُتأمركين
فلتصبروا لا بد يأتي النصر
لكن بعد حين

¹⁶² <http://ali-jahaf.blogspot.com.tr/2014/07/blog-post.html>.

*Ey Kudüs'teki kardeşim!
Samimi Müslümanlardan başka,
Sizden gelen haberleri kâle alan yok!
Onlar ise savunmasız bir grup insan,
Ya sürgündeler ya hapiste!
Sizler gibi onlarda direniyorlar,
Allah tanımayan vahşi kişilere karşı!
Bu Müslümanlardan bir söz hep reddedilmiştir,
Sağcı ve solcu yöneticiler tarafından!
Yardımlarını çektiler Marksist yöneticiler!
Yine yardımlarını çektiler Amerikan sempatzanı yöneticiler!
Sabredin!
Zafer kesin gelecek,
Fakat bir süre sonra...*

Bir başka şiirde Filistinli şair Ali er-Rîmâvî (ö. 1919), Lübnanlı roman yazarı ve tarihçi Corci Zeydan'ın (ö. 1914) Kudüs'ü ziyareti sırasında kendisi için bir karşılama töreninin düzenlendiğini ifade eder ve o esnada onu ve engin ilmini metheder:¹⁶³

خَطَرْتُ فَقُلْتُ قَضِيْبُ بَانٍ
وَبَدَّتْ فَقُلْتُ الْبَدْرُ بَانَ
بِكَ رَحَبَ الْبَيْتِ الْمَقْدَسِ
بِاسْمِ الْمَلْتَانِ
أَنْتَ الْمَعْرِزُ لِدَوْلَةِ الْعِلْمِ
الصَّحِيْحُ وَلَا مُدَانِ

*Aklıma geldi de şöyle dedim: 'Sen koca bir fidan gibisin,'
Belirdi(n) de şöyle dedim: 'Ay ortaya çıktı.'
Beyt'ül Makdis*

¹⁶³ Avdu'l Habbâs, s. 52.

*Ve iki millet (İslam ve Hristiyanlık),
Gülümseyerek seni karşılıyor.
Sen ki; gerçek ilmin destekleyen bir bilgesin,
Mahkûm değilsin.*

Kudüs'ün üç semavî dine ev sahipliği yapması, dolayısıyla Müslüman olsun Hristiyan olsun ve yahut Yahudi olsun, her milletten insanı kucaklıyor olması, orayı ziyaret eden ve farklı dine mensup olan şahsiyetlerde de kendini göstermektedir. Nitekim Corci Zeydan¹⁶⁴, Hristiyan dinine mensup olması şairin nezdinde pek sorun teşkil etmemektedir. Öyle görülüyor ki şairin iki milletten kastı, kendisinin de mensubu olduğu İslam dini ve Zeydan'ın benimsemiş olduğu Hristiyanlık dinidir.

Bir başka şiirde modern Arap edebiyatının öncülerinden sayılan Lübnanlı şair Halil Mutran¹⁶⁵ (ö. 1949), “*Tehiyyetün Li'l-Kudüsi's-Şerif*” (Övgüler Şerefli Kudüs Şehrine Aittir) adlı şiirinde Kudüs'e olan sevgisini dile getirir ve içtimâî hayatta üç semavî dinin bu topraklarda kalplerinin tek yürek olarak attığını ifade eder. Kutsal mekânların kol kola girdiği bir atmosferden bahseder. Ayrıca bu topraklarda yatan muhtelif şahsiyetlerin kalplerinin tekrar bir arada buluşacağını ve bu hususun ise beraberliği simgelediğini dile getirir¹⁶⁶

سلامٌ على القدس الشريفِ ومن به
على جامع الأضدادِ في إرثِ حُبِّه
على البلد الطُّهرِ الذي تحت تَرْبِه
قلوبٌ عَدَّتْ جِبَاهُها بعض تَرْبِه

Farklı inanca sahip kişilerin aynı mirasa olan sevgilerinden dolayı

¹⁶⁴ Corci Zeydan veya Girgi Zaidan, Lübnanlı roman yazarı ve tarihçidir. 1861'de Beyrut'ta, Ortodoks mezhebine mensup fakir bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini doğduğu topraklarda tamamladıktan sonra, Beyrut'ta Amerikan Koleji'nde tıp eğitimine başlamıştır; ancak eğitimini tamamlayamamıştır. Daha sonra Kahire'ye yerleşmiştir. Geride bıraktığı eserler genç kuşaklara yol gösterici olmuştur. Tarihî konularda yaklaşık otuz roman kaleme almıştır. Gazetecilik de yapan Zeydan, el-Hilâl gazetesinin kurucusudur. (Bkz.: Hannâ el-Fâhûrî, 'Tarîhu'l Edebi'l Arabiyyi, 12. Baskı, Lübnan, Li'l Metebeti'l Bulisiyyeti, 1987, s. 1105.)

¹⁶⁵ Halil bin Abduh Mutran, 1872 yılının Temmuz ayında Lübnan'ın Ba'lebek şehrinde dünyaya gelmiştir. Mutran, ilk ve ortaöğrenimini Ba'lebek ilinin Zahle semtinde bulunan Doğu Medrese'sinde tamamlamıştır. Daha sonra babası o'nu Beyrut'a göndermiştir. Burada Katolik Patrik okuluna yazılmış ve bu okulda İbrahim Yazıcı (ö. 1906) ve küçük kardeşi Halil Yazıcı (ö. 1889)'dan dersler almıştır. (Bkz.: Hannâ el-Fâhûrî, s. 1017.)

¹⁶⁶ Halil Mutran, *Divanu Halil Mutran*, Mısır, Daru'l Meârif, Cilt 3, 1949, s. 99.

*Selam olsun yüce Kudüs'e ve orada yaşayanlara,
Selam olsun o tertemiz beldeye ki;
Toprağının altında farklı (milletlere ait) kalpler yatıyor,
Ve o kalplerin sevgi tomurcukları definden sonra bitiyor.*

Filistinli kadın şairlerin önemli simalarından Liyâne Bedr (d. 1950), İsrail'in Kudüs işgalinden sonra kenti Yahudileştirme sürecini "Alâ Hâcizi'l Kudsi" (Kudüs Engeli Üzerine) adlı şiirinde özet niteliğinde aktarmaktadır. İşgalden sonra Kudüs'ün bütün cadde ve sokaklarının yahudileştirildiğini ifade eden şair, doğup büyüdüğü Kudüs'e girmek için kendisinden dahi sakal bırakmasını (!) siyah şapka ve palto giymesi gerektiğini; aksi takdirde buralara asla giremeyeceğinin kendisine söylendiğini şiirinde dile getirir.

Bilindiği üzere günümüzde giyim kuşam konusunda sınıflara ayrılan Yahudiler, başlarına takke benzeri örümlü kipa (kipat serugot) taktıkları için "örgülü takkeliler" olarak da isimlendirilirler. Bazıları ise genellikle siyah kipa (takke) ve şapka giyerler. Milliyetçi Yahudiler modern kıyafetleriyle siyah giyinen diğer Yahudilerden kendilerini ayırt ederler. Yani Kudüs'de dolaşan biri buraların Yahudi Caddeleri olduğunu sanar; reklam panolarında İbranî yazıları, Yahudi tarzı kıyafetleri ve bu dine ait kültürleri görerek buraların Müslümanların değil bu millete ait olduğunu zanneder. Çünkü işgalden sonra hızlı bir şekilde Kudüs Yahudileştirilmiştir ve hala bu girişim devam etmektedir. Bu yanlış uygulamaya temas eden şair, duygularına şöyle yer verir:¹⁶⁷

مَطْلُوبٌ مِّنِّي
أَنْ أَرْحَى لَحِيَةً طَوِيلَةً
وَأَدْلَى بِسَوَالِفِي
كَيْ أَسْتَطِيعَ دُخُولَ الْقُدْسِ
الَّتِي وُلِدْتُ تَحْتَ بُرْجِهَا
رِجَالٌ بِقُبَعَاتٍ سُودٍ وَمَعَاطِفَ

¹⁶⁷ Ledadveh, s. 34.

يَحْتَلُونَ بَيْوتَ جِيرَانِي

*Kudüs'e girebilmem için
Benden uzun sakal bırakmam!
Kimliğimi (geçmişimi) söylemem isteniyor.
Ben ki, Kudüs'ün burçları altında doğdum (fakat)
Siyah şapkalı ve paltolu insanlar,
Kudüs'te komşumun evlerini işgal ediyor.*

3. 6. Ulusal Şiirler

Milliyetçilik olgusu, 19. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış ve Fransız devriminin ardından bütün Avrupa'ya yayılarak etnik bir yapı çerçevesinde kutuplaşmaya doğru gitmiştir. Arap milliyetçiliği ise özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra gelişmeye başlamıştır. Bu tarihte yaşanan olaylar sebebiyle Filistin, Arap milliyetçiliğinin gündemi olmaya başlamış ve Arap halkının en temel meselesi haline gelmiştir. Çünkü 1967 yılı Filistin için Arap milliyetçiliğinin dönüm noktası olmuştur.¹⁶⁸ Buna bağlı olarak milliyetçilik ruhunun Filistin topraklarında canlanmasının ve yoğunlaşmasının en önemli sebebi siyasî ve dinî faktörlerdir. İsrail'in bu kutsal mekânları zorla işgal etmesi ve bununla beraber hem Araplardan hem de Arap olmayan Müslüman dünyasından ne bir tepki ne de her hangi bir girişimin söz konusu olması bu akımın Arap dünyasında hızla yayılmasına neden olmuştur. Araplar ve İslâm dünyası bu haksızlık karşısında bir dik duruş sergilememişlerdir. Sadece eseflerini bildirmişlerdir. En son olarak umudu Arap birliğine bağlayan başta Arap şairleri olmak üzere Filistin şairler, bu zulmün bitmesinin ancak Arapların birleşmesiyle mümkün olacağı kanısına varmışlardır. Genelde Arap şairler özel olarak da Filistinli ve Ürdünlü şairler, Arap milletlerini Filistin'in kurtuluşu ve özgürleşmesi için beraberliğe çağırılmışlar; mevcut kutsal yerlerin korunması gerektiğini ve bu korumanın ise artık Arapların birliğiyle mümkün olacağını vurgulamışlardır. Yine söz konusu şairler, Arap milletini Siyonizm'e karşı savaşmaya ve onlara karşı cihat ilan etmeye çağıran şiirlerin yanı sıra, Arap Milletinin pasif davranmaları sonucu onları âdeta yerden yere vuran kelimelerle ağır bir dille eleştiren şiirler de kaleme almışlardır. Ayrıca Filistinli şairler, Arap liderlerini Filistin sorununa karşı sadakatsizlikle suçlamışlar ve bu doğrultuda onların aleyhine şiirler yazmışlardır.

1948 yılında İsrail'in bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmesi tarih kaynaklarında "*Nekbe*" (Büyük Felâket) adıyla anılmaktadır. Bir diğer ifadeyle Filistinliler için "*Nekbe*", İsrail Devleti'nin kuruluşunun yıl dönümünü ifade eder. Şöyle ki; 14 Mayıs 1948'deki bu süreçte 700 binden fazla Filistinli mülteci ölmüş, 13 binden fazla Filistinli de öldürülmüştür. Bugün (2016) 5 milyondan fazla Filistinli ise vatanlarından uzakta, mülteci kamplarında yaşamaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Çağatay Okutan, "Arap Milliyetçiliği", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, S. 2, 2012, s. 160-168-169; Turan, 254.

¹⁶⁹ Turan, s. 177.

1967'de İsrail ile Arap komşuları Mısır, Ürdün, Suriye arasında başlayan ve 6 gün süren; Arap-İsrail Savaşı, Üçüncü Arap-İsrail Savaşı, Altı Günün Savaşı veya Haziran Savaşı gibi farklı isimlerle adlandırılan hazin bir savaş meydana gelmiştir. Söz konusu savaşta başta Kudüs olmak üzere Mısır'dan Sina Yarımadası'nı, Suriye'den Golan Tepeleri'ni ve Filistin'in Gazze Şeridi'ni ilhak eden Siyonizm, buraların artık kendine ait toprak parçaları olduğunu dünyaya duyurmuştur ve bu ise tarih kaynaklarında 'Nekse' (Yenilgi-Toprak Kaybı) diye geçmektedir.¹⁷⁰ Bu hadiseye atıfta bulunan ve Arap birliğinin yenilmesini hazmedemeyen Filistinli şair Hasan el-Buheyrî (ö. 1998), "İgdab" (Öfkelen) adlı şiirinde bu işgalin kabul edilemeyeceğini ve Arap milletinin tekrar savaşması gerektiğini ifade eder. Ayrıca seçtiği emir kipi ifadelerle Arapların yüreğinde uyumaya yüz tutmuş cihat ruhunu tekrar canlandırmayı hedefler:¹⁷¹

إِعْضَبْ وَفَجَّرْ فِي حَنَايَا الصَّدْرِ بُرْكَانَ الْغَضَبِ
إِعْضَبْ وَخُضْ سَاخَ الْقِتَالِ وَأَنْتَ أَمْضَى مِنْ لَهْبِ
إِعْضَبْ وَقُلْ قَدْرِي عَلَى صَحَفَاتِ أَيَّامِي كَتَبِ
حَقِّي وَ أَفْرَاحُ الْحَيَاةِ وَكُلْ أَمْجَادِ الْحَقِّ
فِي الْقُدْسِ فِي أَرْضِ الْحَبِيبَةِ فِي فِلَسْطِينَ الْعَرَبِ

Öfkelen! Sevgili kalplerde bir volkan gibi patla,

Öfkelen! Savaş meydanına dal! (Bil ki sen) Ateşten daha etkilisin.

(Yine) Öfkelen! De ki; 'Kaderim yaşadığım ve yaşayacağım günlerde yazılmış zaten.'

(Ve devam et): 'Hakkım, Said- Şakî oluşum ve ömrüm yazılmış,

Kudüs'te, Sevgilinin toprağında ve Arap Filistin'de...

Haziran yenilgisinin ardından şairler, kapıldıkları öfke karşısında sevgiyi âdete unutmışlardır. Onlar için artık öfke duymak ve duyduğu öfkeyi şiirlerine yansıtmak olmazsa olmaz bir hâl almıştır. Fakat tüm bu öfkelenmelere rağmen bir de bu yenilginin perde arkası vardır. Yani Haziran 67 Savaşında Arapları hezimete

¹⁷⁰ Turan, s. 192.

¹⁷¹ Avdu'l Habbas, s. 61; Ledadveh, s. 130.

götüren nedenleri sorgulanması gerekiyordu. Suriyeli ünlü şair Nizâr Kabbânî, bu yenilginin faktörlerini bir özeleştirici niteliğinde “*Hevâmiş Alâ Defteri'n-Nekse*” (Felaket defteri üzerine notlar) adlı şiirinde birer bire sıralamıştır. Şaire göre bu yenilgi sürpriz değildir. Zira yenilgi faktörleri arasında en dikkat çeken unsur Arapların uygar dünyaya ayak uyduramayışları ve buna bağlı olarak da “*câhili*” niteliklerden sıyrılamayışlarıdır.¹⁷²

أَنْعَى لَكُمْ، يَا أَصْدِقَائِي، اللُّغَةَ الْقَدِيمَةَ
وَالكُتُبَ الْقَدِيمَةَ أَنْعَى لَكُمْ
كَلَامَنَا الْمُثْقُوبَ، كَالأَخْذِيَّةِ الْقَدِيمَةَ
وَمفرداتِ العِهْرِ، وَالهِجَاءِ، وَالشَّتِيمَةَ
أَنْعَى لَكُمْ.. أَنْعَى لَكُمْ
نَهَايَةَ الفِكْرِ الَّذِي قَادَ إِلَى الهَزِيمَةِ
إِذَا خَسَرْنَا الحَرْبَ لَا غَرَابَةَ لِأَنَّنا نَدْخُلُهَا
بِكُلِّ مَا يَمْلِكُ الشَّرْقِيُّ مِنْ مَوَاهِبِ الخِطَابَةِ
بِالعُنْتَرِيَّاتِ التَّتِي مَا قَتَلَتْ ذِبَابَهُ
لِأَنَّنا نَدْخُلُهَا بِمَنْطِقِ الطَّبَلَةِ وَالرَّيَابَةِ
السُّرِّ فِي مَأْسَاتِنَا صَرَاحِنَا أَضْحَمُّ مِنْ أَصْوَاتِنَا
وَسَيْفُنَا أَطُولُ مِنْ قَامَاتِنَا خِلَاصَةُ القَضِيَّةِ
تَوْجُرُ فِي عِبَارَةٍ لَقَدْ لَبَسْنَا قَشْرَةَ الحِضَارَةِ
وَالرُّوحَ جَاهِلِيَّةً

Arkadaşlar! Figan ediyorum size,

Eski dile ve eski kitaplara.

Figan ediyorum size!

¹⁷² Kabbanî, s 71.

*Eski ayakkabılar gibi delinmiş sözlerimize,
Aşağılık, hiciv ve küfür kelimelerine
Figan ediyorum size, Figan ediyorum size
Yenilgiye götüren düşüncenin sonuna,
Şaşmamak gerekir savaşı kaybedersek
Çünkü savaşa
Doğulunun sahip olduğu tüm hitabet yeteneğiyle,
Bir sinek öldürmeyen Antariyelerle¹⁷³ giriyoruz
Çünkü davul ve rababa¹⁷⁴ mantığıyla giriyoruz
İçler acısı bir duruma düşmemizin sırrı
Sesimizden daha güür olan çığlıklarımızda
Boylarımızdan daha uzun kılıçlarımızda
Tek bir ifadeyle özetlenebilir meselenin özü
Biz medeniyetin sadece kabuğunu giydik
Câhili kaldı ruhumuz¹⁷⁵*

1950 yılına gelindiğinde Filistin ve Kudüs meselisi, Arap dünyasını tamimiyle meşgul etmeye başlamıştı. Yazarlar, edebiyatçılar ve özellikle de şairler, yaşanan bu trajedi karşısında sessizliklerini koruyan Arap dünyasını şiddetle eleştirmekte ve bununla beraber onların tüm dikkatlerini Emperyalizm'in kötü emellerinin üzerine çekmekteydiler. Bu konuda önemli şiiirler ele alan Suriyeli ünlü şair Ömer Ebû Rîşe (ö.1990), "Ümmetü" (Ey Ulusum) adlı şiiirinin ilk mısra ve daha sonra gelen mısralarında şöyle der:¹⁷⁶

أُمَّتِي هَلْ لَكَ بَيْنَ الْأُمَمِ مِنْبِرٌ لِلسَّيْفِ أَوْ لِلقَلَمِ
الإِسْرَائِيلِ تَعَلُّو رَايَةً فِي حِمَى الْمَهْدِ وَظِلِّ الْحَرَمِ؟
كَيْفَ أَعْضَيْتَ عَلَى الذَّلِّ وَلَمْ تَنْفُضِي عَنكَ غَبَاؤَ التُّهَمِ؟
أَوْ مَا كُنْتَ إِذَا الْبَغْيِ إِعْتَدَى مَوْجَةً مِنْ لَهَبِ أَوْ دَمِ؟

¹⁷³ Cáhiliye şairlerinden olan 'Antara b. Şeddâd'a atıfta bulunmaktadır.

¹⁷⁴ Bedevî toplumlarının kullandığı ilkel bir müzik aleti.

¹⁷⁵ Tur, s. 222-223. (Çeviri Salih Tur'a aittir.)

¹⁷⁶ Tur, *Fedvâ Tokân ve Mahmûd Derviş'in Şiiirlerinde Direniş*, s. 158.

إِسْمَعِي نوحَ الخزانى واطربي وانظري دم اليتامى وابسمي

*Ey Ulusum! Kalem veya kılıç için milletlerarasında var mı bir minberin?
İsraililerin bayrakları anavatanda yükseliyor, kaldı bir Harem-i şerif
Zilleti (işgali) nasıl kabul ettin ve töhmet tozundan da nasıl silkinmedin!
Zalim saldırdığında ne bir ateş yumağı ne de kan gölü oldun
Hazinlerin çığlıklarını dinle ve oyna, yetimlere bak ve gülümse.¹⁷⁷*

Bilindiği gibi Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri ve bu topraklarda Siyonist bir devlet kurmaları İngilizlerin yardımının yanı sıra, bazı Arap devlet adamlarının ihaneti de bu devletin kurulmasında büyük bir rol oynamıştır. Ayrıca Tarihe biraz göz attığımız vakit Hicâz Kralı Hüseyin'in oğlu ve daha sonra Irak Kralı olan I. Faysal, babasının adına Ocak 1919'da Yahudilerin Filistin üzerinde iddia ettikleri hakları tanıdıklarını ve Yahudilerin Filistin'e göçmelerini onaylayan bir anlaşmayı Siyonist Teşkilatı Başkanı Weizmann'la imzaladıklarını rahatlıkla görebiliriz.¹⁷⁸ Bu bağlamda Nizâr Kabbânî, 1967 Arap-İsrail savaşından önce "el-Hubb ve'l-Pitrol" (Aşk ve Petrol) adlı şiirini yazar. Bu şiirde Filistin sorununa duyarsız kalan, Arap ulusunun millî serveti niteliğindeki petrolün gelirleriyle İngiltere, Fransa gibi birçok Avrupa ülkelerinde zevk ve sefa süren körfez Arap ülkelerinin yöneticilerini trajikomik bir tarzda eleştirir.¹⁷⁹

تَمَرَّغْ يَا أَمِيرَ النُّفُطِ فَوْقَ وَحَوْلِ لَدَاتِكَ
كَيْمَسْحَةٍ تَمَرَّغْ فِي ضَلَالَاتِكَ
لَكَ البَتْرُولُ فَأَعَصِرْهُ عَلَى قَدَمِي خَلِيلَاتِكَ
كُهُـوفِ اللَّيْلِ فِي بَارِيَسِ
قَدْ قَتَلْتَ مُرُوءَاتِكَ

¹⁷⁷ Tur, s. 112-113. (Çeviri Salih Tur'a aittir.)

¹⁷⁸ Tur, *Nizâr Kabbânî'nin şiirlerinde Filistin*, s. 13.

¹⁷⁹ Kabbânî, s. 66.

على أَقْدَامِ مَوْسَىٰ هُنَاكَ دَفَنْتَ ثَارَاتِكَ
فَبِعْتِ الْقُدْسَ بِعَتَ اللَّهُ بِعَتَ رِمَادَ أَمْوَاتِكَ
كَأَنَّ حِرَابَ إِسْرَائِيلَ لَمْ تَجْهَضْ شَقِيقَاتِكَ
وَلَمْ تَهْدَمْ مَنَازِلَنَا وَلَمْ تَحْرِقْ مَصَاحِفَنَا
وَلَا رَايَاتَهَا ارْتَفَعَتْ عَلَىٰ أَشْلَاءِ رَايَاتِكَ
كَأَنَّ جَمِيعَ مَنْ صَلَبُوا
عَلَىٰ الْأَشْجَارِ فِي يَافَا وَفِي حَيْفَا
وَبَثْرِ السَّبْعِ .. لَيْسُوا مِنْ سَلَالَتِكَ
تَغُوصُ الْقُدْسُ فِي دَمِهَا
وَأَنْتِ صَرِيحُ شَهْوَاتِكَ
تَنَامُ كَأَنَّهَا الْمَأْسَاءُ لَيْسَتْ بَعْضُ مَأْسَاتِكَ
مَتَىٰ تَفْقَهُمْ؟
مَتَىٰ يَسْتَيْقِظُ الْإِنْسَانُ فِي ذَاتِكَ؟

Ey petrolün prensi!

Debelen zevklerinin çamurunda

Çapkınlıklarınla debelen bir silgi gibi

Petrol senindir,

Sık onu sevgililerin ayakları üzerine

Paris'teki kırmızı geceler,

İnsafını öldürdü senin.

Orada, bir fahişenin ayaklarına gömdiün servetini

*Kudüs'ü, Tanrı'ya ve
Ölülerinin küllerini sattın.
Sanki İsrail'in mızrakları,
Kız kardeşlerinin karnındaki çocukları düşürmemiş miydi?
Evlerimizi yıkmamıştı sanki mukaddes kitaplarımızı yakmamıştı!
Sanki Bi'ru's-Seba''da, Yâfâ'da ve Hayfâ'da,
İdam edilenler senin sülalenden değildi!
Kudüs kan revan içinde,
Oysa sen şehvetinin esirisin.
Uyuyorsun, yaşanan trajedi sanki senin trajedin değil.
Ne zaman anlayacaksın?
Ne zaman senin zatında (ruhunda) uyanacak insan?¹⁸⁰*

Hayatının büyük bir bölümünü Ürdün'de geçiren Filistinli şair Me'mûn Cerrar (d. 1949), diğer Arap şairleri gibi o da Arap milletini şiddetle eleştirmekte ve Filistin-İsrail arasında yapılan sözde barış görüşmelerine arka çıkan Arap toplumunu ağır bir şekilde kınamakta ve onları ihanetle suçlamaktadır. Şair, Arap toplumunun uyuşukluğunu ve tembelliğini şiirinde ele alarak eleştirir. Ayrıca hangi ırk olursa olsun kendi değerlerini ve yaşadığı toprakları bedeli ne olursa olsun koruduğunu ifade ederken bu vasfın neden Arap milletinde olmadığından yakınıdır.¹⁸¹

كُلِّ الشُّعُوبِ إِذَا سِيَمَتْ أَدِيَّ
نَهَضَتْ تَرْدُ عَنْ أَرْضِهَا عَدْوَانَ مَغْتَصِبِ
فَمَا لَنَا نَرْتَضِي أَنْ يُسْتَبَاحَ جَمِي
مَسْرَى الرَّسُولِ وَلَا تَهْتَرُ مِنْ غَضَبِ
وَمَا لَنَا نَرْتَجِي سَلْمًا يُزَيِّنُهُ
مَنْ رَاحَ يَشْرِي تَرَابَ الْقُدْسِ بِالذَّهَبِ

Her millet kendisine bir zarar gelince,

¹⁸⁰ Tur, s. 167. (Çeviri Salih Tur'a aittir.)

¹⁸¹ Avdu'l Habbâs, s. 62.

Kalkınır ve toprağını gasp eden düşmana karşı direnir.

Ey Araplar! Ne oluyor bizlere,

Resulün miraca yükseldiği yerleri mubah kılmalarına razı oluyoruz.

Ey Araplar! Bizlere ne oluyor Kudüs topraklarını altın karşılığında satın alıyoruz!

Bize ne oluyor barış ile süslenmiş umutlara bel bağlıyoruz!

22 Mart 1945'te kurulan, merkezi Kahire'de olan ve yirmi iki üyeden oluşan Arap Birliği, Arap ülkeleri arasında ekonomik, kültürel, siyasî ve sosyal ilişkileri düzenlemek amacıyla kurulan bir birliktir. Araplar arasında yaşanan siyasî krizlerin çözümü için bir araya gelen üst düzey yetkililer bu sorunların nasıl giderileceği konusunda kendi aralarında fikir alış-verişi yapmaktadırlar ve bu sorunları maddeler halinde metne dökmektedirler. İşte Lübnanlı şair Vedî' el-Bustânî, "Filistîniyyât" adlı divanında kaleme aldığı bir şiirinde örgütü trajikomik bir tarzda eleştirmektedir:¹⁸²

أجامعة! وما للقدس فيها سوى الذئيل المعلق بالبنود

وما معنى العُروبة في جماها وفي قلب الحمى وطن اليهود

Arap Birliği mi! Kudüs sorununu, metnin en alt kuyruğuna almaktan başka Kudüs'le ilgili hiç bir şey dile getirilmiyor.

Araplığın manası nedir? Filistin'in kalbinde Yahudi vatani!

Filistinli direniş şairi Muhammed Siyâm, "Hamâsiyyâtu'l Mukâveme" (Direniş Hamaseti) adlı yapıtında kendi tarihini yücelterek bu topraklarda nice şehit verdiklerini hatırlatır Arap milletine. Onların direniş azmini arttırma yoluna giderek bu uğurda onları cesaretlendirmeye çalışır:¹⁸³

نحن الأباة لنا فى القدس ملحمة

وفى فلسطين أرواح وأبدان

تاريخنا بدم الأبطال مُزدهر

¹⁸² Avdu'l Habbâs, s. 44.

¹⁸³ er-Runtîsî, s. 134.

وَمِن صُّمُودِ أُسَارَى الشَّعْبِ مِزْدَانُ
فَاهْدُوا لِكُلِّ شَهِيدٍ أَلْفَ مَرْحَبَةٍ
مَهْمَا بَرِيحِ الصَّبَا تَهْتَرُ أَعْصَانُ

Biz atalarız!

Kudüs'te pek çok savaşlarımız,

Filistin'de ruh ve bedenlerimiz vardır.

Tarihimiz, kahraman şehitlerin kanlarıyla sulanıp çiçek açmıştır.

Ve esir halkın sabrı ile süslenmiştir.

Öyleyse her bir şehidin ruhuna binlerce kez selam durun!

Sabah yeli esince dallar sarsılır.

3. 7. Vatan Şiirler

Vatan, milleti meydana getiren değerler yumağıdır. Vatan demek, bir ulusun evi; yurdu demektir. Vatan kavramını dar bir manada değerlendirmek ve salt bir toprak parçası olarak görmek doğru değildir. Vatan, bir ulusun tamamının barındığı ve sığındığı bir ocaktır aynı zamanda. Yurt, vatan topraklarının altında yatan şehitlerin hatıralarıyla kutsallığını kazanmıştır. Zira insanoğlunun fitratında, vatan aşkı ve sevgisi gizlidir. Ayrıca vatanını seven insanların, kendi ülkelerine bağlılıkları sebebiyle her şeylerini seve seve fadâ edebilecekleri kutsal değerleri vardır. Bu değerlerin başında din, dil, şeref, namus gibi inanç değerleri gelmektedir. Vatanını sevmek kadar onu, bedeli ne olursa olsun korumak da önemlidir. Çünkü tarih boyunca uluslar, üzerinde yaşadıkları vatan toprağı uğrunda canla başla mücadele etmiş ve bu yolda şehitler vermişlerdir. Bu hususu en güzel şekilde anlatan ve yazdığı vatanseverlik şiirleriyle Türk edebiyatına damga vurmuş yazar, şair Mithat Cemal Kuntay (ö. 1956), “*On Beş Yılı Karşılarken*” adlı ünlü yapıtının son mısramında şöyle dile getirir:¹⁸⁴

*Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır;
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır!*

Yakılmış ve yıkılmış, vatanlarından uzakta, bir başka ülkede sefâlet duygusunu hisseden Filistinli halk, çaresizliğin pençelerinde çırpınarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Filistin, vatan şiirlerinde en önemli rumuz, sevenin ulaşmak istediğı ama ulaşamadığı bir sevgili olmuştur. Zira yurtlarından edinen Filistin halkı, işgalci güçler nedeniyle vatanlarına dönemiyordu; dönenler ise kendi öz vatanında yabancılar gibi muamele görüyordu. Bunun da ötesinde bazıları Siyonist hapishanelerinde esir ediliyor ve bunun neticesinde kimileri katledilebiliyordu. Özellikle Filistin halkının tercümanları olan şairler, kendi ana vatanlarından sürgüne mecbur bırakılmışlar ve bunun sonucunda farklı ülkelerde vatanlarına olan özlemlerini yazdıkları şiirlerinde dile getirmişlerdir. Vatanlarından ayrı kalışları şairlere acı veriyordu zaten; bir de kendi toprakları üzerinde Avrupa ülkelerinin de desteğini alan İsrail’in, bir devlet kurma girişimi şairlerin özlemini daha da arttırmış ve onları tedirgin etmişti. Beraberinde bu husus, şairlerin Emperyalizm ve

¹⁸⁴ <https://www.antoloji.com/on-bes-yili-karsilarken-siiri/>.

Siyonizm'e karşı aşırı öfke duymalarına sebep olmuştur. Bu bağlamda direniş şairleri bölümünde kısmen üzerinde durduğumuz Balfour bildirisi konusu, şairlerin önemli meselesi olmuştur. Zira İngiliz eski Dış İşleri Bakanı Arthur James Balfour (ö. 1930)'un yayımladığı deklarasyon, Emperyalizmin kötü emellerini açık bir şekilde ortaya koyan bir ihanet bildirisidir. Söz konusu bildiri, İsrail'e Filistin toprakları üzerinde vatan kurma hakkı tanıyordu. Bu durum ise başta Filistinli şairler olmak üzere tüm Filistinli ve Müslüman kesimin sert tepki vermelerine neden oldu. Hedef tahtasında İsrail'den çok İngiltere vardı. Öyle ki şairler ve Filistin halkı, özel olarak Balfour'a genel mana da ise İngiltere'ye sözlü saldırılarda bulunuyorlardı. Kimi saldırılar fiili boyutlara bile çıkıyordu. Buna örnek olarak Filistin baş müftüsü ve Filistin Ulusal Hareketi'nin kurucusu olan el-Hâcc Emîn el-Hüseynî (1974)'nin Balfour'la yaşadığı anısı zikredilmektedir. Şöyle ki; Vedi' el-Bustânî'nin zikrettiğine göre Balfour, Mescid-i Aksâ'yı ziyaret etmeye gelmiştir. O sırada el-Hâcc Emîn el-Hüseynî Mescid-i Aksâ'nın kapısını Balfour'un suratına kapamış ve içeri girmesini engellemeye çalışmıştır. Daha sonra o'na *'Muzillu'n Nesârâ'*¹⁸⁵ (Hristiyanların yüz karası) diyerek hakarete bulunmuş ve yayımladığı uğursuz bildiriye hiciv dolu sözlerle cevap vermiştir.¹⁸⁶

1917'li yıllarda Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinin ardından kendi hâkimiyeti altında bulunan Filistin, İngiliz işgaline maruz kalır. 1920'li yıllarda ise *'İşgal Edilmiş Ülkeler Genel İdaresi'* adındaki askeri yönetim bir süre sonra ilga edilir ve bunun yerine sivil bir idare kurulur.¹⁸⁷ Daha sonra Lord Marshal Blamer adında bir İngiliz, İngiltere yönetimi tarafından Filistin idarecisi olarak Filistin'e atanır. Bu şahıs Kudüs'e girdikten kısa bir süre sonra resmi bir bildiri yayımlar. Söz konusu bildiri şöyledir:¹⁸⁸

"Bu günden itibaren Kudüs halkına bir esenlik vardır. Bundan böyle savaş yerine barış hâkim olacaktır! Ey Filistin halkı, Kudüs özgürleştiği için(!)şükür secdesi ve hamd adına hep beraber camilere kiliselere sinagoglara gidin."

¹⁸⁵ Avdu'l Habbas, s. 35.

¹⁸⁶ Avdu'l Habbas, s. 20.

¹⁸⁷ Benli, s. 168.

¹⁸⁸ Avdu'l Habbas, s. 20.

Bildiriden de anlaşıldığı üzere Blamer, Kudüs'ün özgürlüğüne kavuşmuş olmasının arkasında yatan en önemli sebebin ilan edilen bu bildiri olduğunu savunur. Tabii bu akıl tutulmasına karşı çıkan Lübnanlı şair el-Bustani, ‘*Filistîniyyât*’ isimli divanında ‘*Sevtu’s Şa’b*’ (Halkın Sesi) adlı şiirinde bu gerçek dışı olan hususu aydınlatmıştır:¹⁸⁹

يُرِيدُ الْمَارِشَالُ صَلَاةَ شُكْرِ لِيُهَنَّئَهُ إِنْ تَدَابَّ وَاحْتَلَلُ
أَفْدُ حَرَزَّتْهَا قَدَسًا؟ وَمَنْ؟ وَمَنْ ذَا حَطَّ لَمَّا قِيلَ شَالُوا؟
أُتْحَرِّزُ وَسَيْفُكَ فَوْقَ رَأْسِي لَعَمْرُكَ إِنَّهُ الْقَوْلُ الْمَحَالُ

Manda sistemi ve işgal kendisini kullasın diye Marshal, şükür namazı kılmak istiyor!

Sen mi, Kudüs’ü ve burada yaşayan halkı özgürleştirdin, ve Kudüs’ü kim alçaltı ki sen yücelteceksin!?

Senin kılıcın, (bombaların, silahların) ensemblede iken bu mu özgürlük, senin ömrüme yemin olsun ki bu söylediğin söz anlamı olmayan bir sözdür.

Yukarıdaki ‘*Le Umruke*’ ifadesi, söylenilecek sözün ne kadar önemli olduğuna dikkatleri çekmek içindir. Buradaki Lam edatı, ibtidaiyye (başlangıç) Lam’ıdır. Ayrıca bu ifadeden sonra her zaman vacib olarak ‘*Kasemî*’ ifadesi vardır ve hazfedilmiştir.¹⁹⁰ Öyle ki şair, ‘*Senin varlığına yemin ederim ki, senin varlığın ne kadar haksa benimde şu söylediklerim o kadar gerçektir ki, senin bu sözlerin boş ve değersiz bir sözdür ve saçma sapandır!*’ demek istiyor.

Filistinli şair Hârûn Hâşim Reşîd (d. 1927), Yahudi bir şairin, ‘*Filistin ve Ürdün yakaları bizimdir. Batı ve doğu tarafları bize aittir ve İsrail’in mülküdür. Her nehrin iki yakası vardır. Kutsal Ürdün yakasıyla birlikte bizimdir.*’¹⁹¹ şeklinde yazmış olduğu bu kasidesine itiraz etmiş ve ona reddiye niteliği taşıyan ‘*ed-Diffetâni Lenâ*’ (İki Yaka da Bizimdir) şiirini yazmıştır. Sömürgeci, Emperyalist ve Siyonist İsrail kuvvetleri Filistin topraklarında varlıklarını sürdürseler bile bu toprakların asıl sahiplerinin Filistinliler olduğunu haykırır. Yahudi şairin

¹⁸⁹ Avdu’l Habbas, s. 49.

¹⁹⁰ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, 5. Baskı, Konya, Tekin Kitabevi, 1999, s. 375.

¹⁹¹ Avdu’l Habbâs, s. 55.

söylediklerini asılsız bir sav olarak değerlendirir ve ona, iddia ettiklerinin tam tersi manalar içeren bir kasideyle cevap verir:¹⁹²

لنا فلسطينُ مَهْمَا شَدَّ أَرْزُهُمُ المستعمرون ومهما حولهم كثروا
لنا، لنا أُرْدُنُ العَرَبِي وَمَنْبَعُهُ والضِفَّتَانِ لنا والماء والشجرُ
لنا مكبَّر هل يُنسى وقد هَدَرَتْ (الله أكبر) إذ نادى بها عمرُ
الله أكبر قَدْ هَزَّتْ جَوَانِبَهُ لا تَنْمَحِي أبدا مهما كفروا

Emperyalistler bu toprakları kuşatsa da, bu ülkenin etrafında çoğalsalar da Filistin bizimdir!

Bizimdir! Arap olan Ürdün de bizimdir. Onun su kaynağı da, Filistin ve Ürdün yakaları, su ve ağaçları da bizimdir.

'Mükebbet' adındaki tepe de bizimdir. Yoksa unutuldu mu? Hani Ömer efendimiz (ve ordusu) bu tepede "Allah'u Ekber" diye tekbir getirmişlerdi.

"Allah'u Ekber" nidası etrafı titretmiştir. Kâfirler bu toprakları ne zaman işgal etseler bunlar asla unutulmaz!

Bir başka farklı kınama ise yine Ürdünlü Ünlü şairlerden olan Eymen el-Atûm'dan gelir. "Huznî İle'l Mescidi'l Aksâ" (Götür Beni Mescid-i Aksâ'ya) adlı şiirinin bazı mısralarında görülmektedir. Şair burada Filistin topraklarında yaşayan halkın, ancak Yahudilerden temizlenmesi durumunda mutlu olacaklarını ifade eder. Ayrıca Yahudilerin, Kudüs'te kaldıkları sürece o kutsal toprakların kirden arınmasının mümkün olmayacağını vurgular. Yine şairin şiirindeki "Vatanî" ifadesi kayda değer bir husustur. Ürdünlü olmasına rağmen Filistin'e "Vatanım" diye seslenmesi son derece önemlidir. Bu durum, şairin Filistin'i ne kadar çok sevdiğinin ve sahiplendiğinin bir göstergesidir. Söz konusu şiirde el-Atûm, ifadelerine şöyle yer verir:¹⁹³

كل جرحٍ مع الأيام مُلْتَمِمْ لكنَّ جرحِ بلادِي غير ملْتَمِمْ
مادام فيها يهوديٌّ ينجسُها فسوف يُكْبَرُ فيها الجرحُ كالورم

¹⁹² Avdu'l Habbâs, s. 55.

¹⁹³ el-Atûm, s. 8.

*Zamanla tüm yaralar iyileşir, fakat vatanımın yarası iyileşemez;
Kudüs'ü kirleten bir tek Yahudi dahi orada kaldığı müddetçe, ileride bu
yara bir vereme dönüşecektir.*

Filistinli şairler, vatanlarına olan özlemlerini dile getirirken romantik yönlerini bir kenara koyup ülkelerini savunan ve toprakları için sert mizaçlı kişilere dönüşmüşlerdir. Bunun neticesinde şiirlerinde aşk temalarını işlemeyi bırakıp vatanları için direnişi semgeleyen söylemlerle tanınmaya başlamışlardır. Tabii bu husus sadece Filistinli şairler için değil, belki Filistine sevdalı olan pek çok şairin ilgi alanı olmuştur. Örneğin Arap dünyasında bir aşk ve kadın şairi olarak ünlenen Kabbânî, Filistin topraklarının gasp edilmesini sert bir dille eleştirirken bu menfur olayların kendi karakterini değiştirdiğini ifade eder. Yani bundan sonra aşk olmayacaktı Kabbânî'nin şiirlerinde. Tam aksine artık Arapların içinde bulunduğu vahim durumu akseden ve hiç de iyi olmayan mevcut durumun sorumlularını arayıp onları ağır bir dille eleştiren siyasî içerikli şiirler dökülecekti onun kaleminden. Kabbânî ifadelerine söyle yer verir:¹⁹⁴

يَا وَطَنِي الْحَزِينُ
حَاوَلْتَنِي بِلِحُظَّةِ
مِنْ شَاعِرٍ يَكْتُبُ الْحُبَّ وَالْحَيْنِ
لشاعرٍ يَكْتُبُ بالسكين

Ey hüznü vatanım!

Beni bir anda...

Aşk ve özlem şiirleri yazan bir şairden

Bıçakla yazan bir şaire çevirdin.

Filistinli şair Mahmûd Dervîş, “*el-Vatan*” (Vatan) adlı şiirinde, Filistin topraklarının ezelden ebediyete kadar kendilerine ait olduğunu vurgulayarak vatan mefhumunu ön plâna çıkarır ve kendisiyle âdeta özdeşleştirir. Deyim yerindeyse “*Ya benim biricik vatanım ve bizler ya da hiç!*” meydan okuyuşu söylemek istemiş

¹⁹⁴ Kabbânî, s. 73.

ve vatanını, vücudunu kaplayan deriye benzetmiştir. Derisiz insan nasıl ölüyse vatansız Dervîş de aynen öyledir ve bir ölüden farkı yoktur! Ayrıca bedeli ne olursa olsun bu kutsal vatanını bir bedel karşılığında satmayacağını vurgular. Şiirin geneline bakıldığında şairin vatana olan derin sevgisi ön plâna çıkmaktadır. Öyle bir sevgi ki ölüm dahi bitirip tüketemez bu sevgiyi! Söz konusu şiirde Dervîş ifadelerine şöyle başlar:¹⁹⁵

عَلَّقُونِي عَلَى جَدَائِلِ نُخْلَةٍ
وَأَشْنِفُونِي فَلَنْ أَحْسُونَ النُّخْلَةَ
هَذِهِ الْأَرْضُ لِي وَكُنْتُ قَدِيمًا
أَخْلَبُ النُّوْقَ رَاضِيًا وَمَوْلَهُ
وَطَنِي لَيْسَ حَزْمَةٌ مِنْ حَكَايَا
لَيْسَ ذِكْرِي وَ لَيْسَ حَقْلٌ أَهْلَهُ
وَوَطَنِي لَيْسَ قِصَّةٌ وَ نَشِيدًا
لَيْسَ ضَوْءًا عَلَى سَوَالِفِ قُلَّةٍ
وَطَنِي غَضْبَةٌ الْغَرِيبِ عَلَى الْحَزَنِ
وَطِفْلٌ يَرِيدُ عِيدًا وَ قُبْلَةً
وَ رِيَاخٌ ضَاقَتْ بِحَجْرَةِ سَجْنِ
وَ عَجُوزٌ يَبْكِي بِنِيهِ وَ حُقْلَهُ
هَذِهِ الْأَرْضُ جِلْدٌ عَظْمِي
وَ قَلْبِي
فَوْقَ أَعْشَابِهَا يَطِيرُ كَنُخْلَةٍ

¹⁹⁵ Dervîş, Cilt I, s. 245-246.

علقونى على جدائل نخلة

واشبقونى فلن أخون النخلة

*Beni, hurmaların örgülü dallarına asın!
Kesin beni; ama asla vatanıma ihanet etmeyeceğim!
Bu toprak benimdir ve ben çok eskiden beri buradayım.
Develerimi sağıyordum ve bu hayatımdan da razıydım.
Vatanım bir hikâyelerden koleksiyonu değildir.
Aynı zamanda bir hatıra veya bir akraba toprağı da değildir.
Vatanım bir masal ve bir marş da değildir.
Bir villa kalıntısının üzerindeki bir ışık da değildir.
Oysa vatanım bir yabancıнын hüzne olan öfkesidir.
Ya da vatanım bir bayram ve öpücük isteyen bir çocuktur.
Ve ya bir zindan hücrelerinde sıkışan bir rüzgârdır.
Ve vatanım çocuklarına ve ekinlerin ağlayan bir yaşlıdır.
Bu toprak kemiğimin derisidir.
Ve kalbidir.
Çayırların üstünde uçan arı gibidir.
Beni, hurmaların örgülü dallarına asın!
Kesin beni; ama asla vatanıma ihanet etmeyeceğim!*

Bir başka şiirde Filistinli ünlü şair Munîb Fehd el-Hacc (1948), “*Eşyâu Ani'l Vatani ve 'l Kudsi*” (Kudüs ve Vatandan Eşyalar) adlı şiir kitabında, Kudüs’ün İsrail tarafından işgal altında olduğunu ve bunun neticesinde acılar çektiğini ifade ederken onu, insanların en sevdiği bir yemeğe veya bir meyveye benzetir. Zira Kudüs, Mülümanlar nazarında manevî bir gıda misali kutsal sayılmaktadır. Kudüs, inananlara manen şifâdır. Ruhlarını teskin eder ve onlara huzur verir. Şiirin son mısraında ise İsrail’i vahşi bir ejderhaya benzeten şair, duygularına şöyle ifade etmektedir.¹⁹⁶

ما زال بعضُ موطنى

¹⁹⁶ Ledadveh, s. 137.

مُغَمَّسًا بِالْآهِ وَالْأَنْسِينِ
مَا زَالَ مَضْبَعُهُ عَسِيرِ
فَالْقُدْسُ لَمْ تَزَلْ
طَعَامُنَا الشَّهِي السَّمِينِ
وَالْقُدْسُ فَكِهَةٌ لَذِيذَةٌ
بَعِيدَةٌ عَنَّا فَمِنَّا
عَنَّا يَدِينَا
آهٌ وَالْأَنْفُ آهٌ
مَنْ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَلَّهَا
مِمَّنْ فِي التَّنِينِ

*Vatanımın bazı bölgeleri,
Hâlâ acılar 'âhh'lar içindedir.
Vatanımın çiğnenmesi imkânsız!
Kudüs, hâlâ bizim sevdiğimiz, lezzet duyduğumuz gıdamızdır!
Kudüs, lezzetli bir meyvedir.
Fakat ağızımız ve elimizden uzaktadır!
Âhh... Binlerce defa âhh...
Kim çekip alabilir Kudüs'ü,
Ejderhanın ağzından!*

Filistinli şair Harûn Haşim Reşid, İsrail kıyımı nedeniyle ana yurtlarından zorla sürgün edilen veya zulümden kaçma adına başka ülkelere sığınan Filistinli mültecilerin gittikleri ülkelerde yaşadıkları acı tabloyu betimlemektedir. Savaş ve yoksulluk nedeniyle ülkelerini terk eden Filistinli mültecilere gittikleri ülkelerde yaşayan insanların onları nasıl ötekileştirdiklerini ve ikinci sınıf muamelesine tabi tutulduklarını aktarmaktadır.

Şiirde, Filistinli mültecilerin hakâret ve aşağılamanın her türlüüne maruz kaldıklarına yer verilirken, onlara yönelik ırk ayrımcılığının olduğu ve ağza alınmayacak çirkin sıfatların kullanıldığını belirtiliyor.¹⁹⁷

غرباء! سَلُوا فَلَسْطِينَ عَنَّا وِسَلُوا كَلَّ ثَوْرَةَ كَيْفَ كُنَّا
غرباء! وَنَحْنُ مِنْ جَبَلِ النَّارِ اِنْدَفَعْنَا مَشَاعِلًا وَاَنْطَلَقْنَا
غرباء! وَنَحْنُ مِنْ مَنبِتِ الْمَقْدِسِ مِنْ بَيْتِهَا الْمُطَهَّرِ جِئْنَا

Yabancıymışız! Bizi Filistin'den sorun, Her ayaklanmada bizlerin neler yaptığını sorun!

Yabancıymışız! Bizler ateş dağından, bir ateş topu bir volkan gibi çıktık ortaya.

Yabancıymışız! Biz ki kutsal Kudüs'ün köklerinden; tertemiz Beyti'l Makdis'in evinden gelmişiz.

¹⁹⁷ Avdu'l Habbâs, s. 52.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan Kudüs kenti, dinî ve siyasî açıdan her zaman dünyanın ilgi odağı olmuştur. Diyebiliriz ki dünyanın hiçbir coğrafyası dinî ve manevî bakımdan Kudüs kadar önem arz etmemiştir. Durum böyle olunca Kudüs, pek çok istilalara maruz kalmıştır. Aynı zamanda bu kutsal kent, tarihî süreç içerisinde halkıyla birlikte büyük felaketlerle boğuşmak zorunda kalmıştır. Farklı ulusların egemenliği altında kalan Kudüs, uzun süre Müslümanların hâkimiyeti altına girmiştir. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalan ve 1917 yılına kadar refah içinde yaşayan Kudüs halkı, tekrar yeni bir İşgalle karşı karşıya kalmıştır. Osmanlının zayıflayıp yıkılmasının ardından 1917-1947 yılları arasında İngilizler tarafından işgal edilip manda yönetimi altına alınmıştır. Daha sonra İngilizlerin yardımıyla Filistin topraklarında 1948 yılında bir İsrail Devlet'i kurulmuştur. Bu tarihten sonra Filistin, dünyanın gündemine oturmuş ve günümüze kadar bu sorun devam etmiştir. Şuan bile bu konu sıcaklığını korumaktadır. Üç semavî dine mensup çoğu kimselerin arzu ettiği ve göz diktiği tek kutsal şehir olan Kudüs, dinî boyutu nedeniyle en acımasız ve en kanlı dönemini bu tarihten sonra yaşamıştır. Buna bağlı olarak hem Filistinli şairlerin hem de diğer Arap ülkelerin şairlerin birçoğu, içinde yaşadıkları romantizm dünyasını bırakıp Emperyalizm ve Siyonizm'in bölgedeki kötü emellerini büyük bir kaygı ve endişeyle izlemişler ve İsrail'e duydukları öfkelerini şiirlerine yansıtmışlardır. Ayrıca ülkede yaşanan kargaşa ve çatışma ortamında kendi öz kimliklerini ve özgürlüklerini elde etme savaşı vermişlerdir. Filistin sorununu şiirlerinde eleştirel ve gerçekçi bir yaklaşımla dile getirmenin yanı sıra, Kudüs'e duydukları derin sevgiyi de şiirlerinde ele almışlardır. Şöyle ki; Kudüs'teki kimi kutsal mekânlar Filistinli ve diğer Arap ülkelerinin şairleri tarafından ele alınarak değişik şekillerde betimlenmiştir. Kudüs ile onun iki incisi olan Mescid-i Aksâ ve Kubbetu-s Sahrâ'yı, 'çocuğunu bağrına basan bir anneye', 'güzelliğiyle bir cevhere' ve 'telli duvaklı bir geline' benzeten Filistinli şairler, Kudüs için besledikleri derin sevgiyi şiirlerinde açıkça dile getirmişlerdir. Bu sevgi sadece mabetlerle sınırlı değildir. Bununla beraber Kudüs'ün görkemli surlarına ve tarihî izler taşıyan nakışlı kapılarına da şiirlerinde yer vermişlerdir. Ayrıca Kudüs'ü fethedip islâmı hâkim kılan Müslüman komutanların yüce şahsiyetleri üzerinde durmuşlar ve onların kahramanlıklarını,

mücadelelerini ve bu yolda nasıl şehit düştüklerini şiirlerinde işleyerek onlara duydukları saygı ve özlemi ön plâna çıkarmışlardır.

Filistinli şairler, sadece Müslümanlar tarafından kutsal sayılan yerleri eserlerinde konu etmekle kalmayıp aynı zamanda Kudüs'teki ehli kitap tarafından kutsal sayılan Kıyamet Kilisesi ve Ağlama Duvarı gibi kimi yerleri de şiirlerinde işleyerek bu mekânların da dinî önemine vurgu yapmışlardır. Yine Filistinli şairler, Kudüs'ü fetheden toplumların farklı kültürleri neticesinde oluşan ve kendi kültür anlayışlarına uygun olarak adlandırdıkları Kudüs'ü, "Ur-Şalîm-Salim", "Yebûs", "Davud Şehri", "Zeytin Şehri", "Şehirlerin Çiçeği", "Barış Yurdu", gibi farklı isimleriyle şiirlerinde ele almışlardır.

Ayrıca Filistinli şairler, ülkelerinde yaşanan trajediye sessiz kalmayarak işgali sona erdirmek ve işgal edilen toprakları geri almak adına kalemleriyle mücadele etmişler ve şiirlerinde direnişe yönelik halkın vatan bilincini ve mücadele ruhunu canlı tutan ifadelerle yer vermişlerdir.

İsrail'in bu kutsal mekânları zorla işgal etmesine rağmen Arap ve Arap olmayan Müslüman dünyasından ne bir tepki ne de her hangi bir girişim söz konusu olmuştur. Bu haksızlık karşısında bir dik duruş sergilememişlerdir. Sadece eseflerini bildirmişlerdir. Bu husus ise Filistinli şairlerde bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Böylece Arap liderlerini Filistin sorununa karşı sadakatsizlikle suçlamışlar ve iç dünyalarında yaşadıkları hayal kırıklığını şiirlerine yansıtmışlardır. Bununla beraber onların tüm dikkatlerini Emperyalizm'in kötü emellerinin üzerine çekmişlerdir. Nihayet en son olarak umudu Arapların birleşmesine bağlamışlar ve bu zulmün sona ermesinin ancak Arapların tek yürek olmasıyla mümkün olacağı kanısına varmışlardır.

Yine Filistinli ve Suriyeli kimi şairler, Haziran yenilgisinin ardından kapıldıkları öfke karşısında romantizm dünyalarından vazgeçip sevgiyi âdete unutmuşlardır. Onlar için artık öfke duymak ve duyduğu öfkeyi şiirlerine taşımak olmazsa olmaz bir hâl almıştır. Filistin ve Suriyeli bazı şairler, İsrail ile yapılan barış görüşmelerinin bir tiyatrodan ibaret olduğunu ifade ederken adil ve kalıcı bir barışın, her zaman güç ve kuvvetten geçtiği gerçeğini vurgulamışlardır. Buna bağlı olarak da silahla alınan toprakların yine silah zoruyla geri alınacağı kanısına varmışlardır. Silahlanmanın tek yol olduğunu söylemişlerdir. Ancak bazı Filistinli şairler de barış görüşmelerine âdeta alkış tutmuşlardır. Filistinli halkın rahat

yaşaması için görüşmelerin kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlar ve bu görüşmelerin Filistinlilerin lehine olduğunu söylemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Konya: Tekin Kitabevi, 1999.
- el-Atûm, Eymen, *Huznî İle'l Mescidi'l Aksâ*, Ürdün: Daru'l Faris, 2013.
- el-Atuvî, Mes'ad, *el-Edebu'l Arabiyyu'l Hadis*, Riyad: Mektebetü'l Melik Fehd el-Vataniyye Li'n Neşr, 2009.
- Avdu'l Habbas, Abdullah, *el-Kudüs Fi'l Edebi'l Arabiyyi'l Hadis Fi Filistin ve Ürdün*, Ürdün: Daru'l Enfas, 1995.
- el-Bâru, Muhammed Ali, *el-Kudüs ve'l-Mescidu'l Aksâ Abre't Tarih'*, Filistin: Daru'l Fıkhiyye, 1434.
- el-Bekrî, Fevzî, *Su'lûkun Mine'l Kudsi'l Kedîmeti'*, Filistin: Tab'atu'l Verekiyyetu'l Ulâ, 1982.
- Basit, Musa İsmail; Zib Mustafa, Hamza; Muhibiş, Gassan Musa ve Kik, Said Süleyman, *Beytu'l Makdis Abre't Tarih*, Çev. Ali Benli, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2011.
- Cuhâ, Mişâl Halîl, *eş-Şi'ru'l Arabiyyu'l Hadis Min Ahmed Şevki İlä Mahmûd Dervîş*, Beyrût: Daru'l Avde-Daru's Sekafe, 1999.
- Çetin, Nurullah, *İstiklâl Marşı'mızın Tarihi, Edebî, Dinî ve Kültürel Kaynakları*, Bilim ve Akın Aydınlığında Eğitim, S. 121, 2010.
- Dervîş, Mahmut, *Divanu'l A'mali'l Kâmileti*, Cilt 2, Lübnan: Duru Riyâdi'r Reys Li'n Neşr, 2005.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-I*, Kayseri: Fenomen Yayınları, 2014.
- Bessam Ali, Ebû Beşîr, *Sûretu'l Kudüs Fi Şi'ri'l Filistini'l Mukaveme*, Camiatu'l İslamiyye Gazze: 2011.
- er-Runtîsî, Minâ Seîd, *Şi'ru Muhammed Siyam Beyne'l İhlasi'd Dinî ve'l İltizami'l Vatanî*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazze: İslam Üniversitesi (Câmietu'l İslâmiyye) Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü, 2009-2010.
- Sa'dî, Ebû Şavir, *Tetavvuru'l İtticahi'l Vataniyyi Fi's Şi'ri'l Filistini'l Muasire*, Ürdün: Daru'l Faris, 2003.
- Gül, Muammer, "Müslümanların Kudüs'ü Fethi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. II, 2001, s. 47-58.

Emekli, İlknur, *Modern Filistin Şiirinde Fedvâ Tukan ve Şiirlerinden Seçmeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

El-Fâhûrî, Hannâ, *Tarihu'l Edebi'l Arabiyyi*, Lübnan: el-Mektebetu'l Bulisiyye, 1987.

Kabbanî, Nizar, *el-Amalu's Siyasiyyetu'l Kamileti*, Cilt 3, Beyrut-Lübnan: Menşurat-ı Nizar Kabbanî, 1999.

el-Kasim, Semîh, *Divanu Semîh el-Kasim*, Beyrut: Daru'l Avdeti, 1987.

Ledadveh, Rıza Ali Muhammed, *el-Kudüs Fi's-Şi'ri'l Filistinî'l Muasiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Filistin: Birzeit Üniversitesi, Külliyyatu't Dirâseti'l Ulyâ, 2005.

Yalar, Mehmet, *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Bursa: Emin Yayınları, 2009.

Mahmud Sâlihâtü, Muhammed Hüseyin, *İtticâhâtu's Şi'ri'l Filistinî Be'de Oslo*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazze: CâmîiatU'l İslâmiyye Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü, 2009.

Mucnâh Cemal, *Delâlâtu'l Mekân Fi Ş'iri'l Filistinî'l Muâsır Ba'de 1970*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cezair: Câmîiatu'l Hâcc Li'l Hadır/Batna Üniversitesi, 2007-2008.

Muhammed Ali, Muhammed Abdullah, *Beytu'l Makdis Fi'l-Kitabi ve's-Sünneti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Filistin: En-Necah'ul Vataniyye Üniversitesi, 2007.

Mutçalı, Serdar, *el-Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadîs*, 1. Baskı, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

Mutrân, Halîl, *Divanu'l Halîl*, Kahire: Daru'l Meârîf, 1949.

el-Mısri, Cihâd Süleyman, *Remziyyetu Mefâtîhi'l Avdeti Fî Edebiyyâti'l Mer'eti'l Filistinîyyeti'l Lâcieti ve İn'ikasihâ Fî Amali'l Mubdi'ine'l Filistinîyyine*, Filistin: Merkezi Bedîl, 2011.

en-Neâmî, Macid Muhammed, *el-Kudsu Fî Divanin Li's-Şâir Yûsuf el-Azm*, Gazze: Külliyyat-ı Âdâb, 2013.

el-Mekdisî, Arif bin Arif, *el-Mufassal Fî Tarihu'l-Kudüs*, Cilt 4, Kudüs: Me'arif Yayınları, 1999.

el-Mekdisî, Arif bin Arif, *Tarihu'l Kudüs*, Kâhire: Me'arif Yayınları, 1119.

Salihe, Muhammed Hüseyin, *Sûretü'l Kudus ve Beyti'l Mekdis Fî Uyûni-ş Suarai'l Filistinîyyin*, Gazze: Camiatu'l İslamiyye-Külliyat-ı Âdab, 2011.

Sâlim, Vecîh, *Hudûru'l Kudüs Fi'l Meşhedî'l Edebiyyi'l Filistinîyyi'l Meâsir*, (Konferans), Ramallah: Câmîatü'l Kudüsi'l Meftûheti, 2009.

Semîr, Serhân, *Ecmelu Mâ Ketebe Şairu'l Condûl Alî Mahmud Tâhâ*, Kahire: Mektebetü'l Usre, 2002.

Sılay, Mehmet, *Kudüs'e Yolculuk*, Ankara: Keşif Yayınlar, 2002.

Sözmen, Mithat Fabian, "21.yüzyılın utanç duvarı", Evrensel, [İstanbul], 20 EKİM 2013.

el-Şeyh id, İbrahim Ahmed, *Uslûbu'n-Nidâ Fî Şi'ri'l Kudüs, A'malu'ş-Şair İzzuddin el-Munasire*, Gazze: Camiatu'l İslamiyye, 2011.

Okutan, Çağatay, "Arap Milliyetçiliği", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, S. 2, s.168-169.

Tûkan, Fedvâ, *Dîvânu Fedvâ Tûkan*, Beyrut: Daru'l Avde, 2000.

Tur, Salih, *Nizâr Kabbânî'nin şiirlerinde Filistin*, Şarkiyat Mecmuası, yıl: S. 26, 2015-1.

Tur, Salih, *Fedvâ Tokân ve Mahmûd Derviş'in Şiirlerinde Direniş*, Nusha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 31, 2010/II.

Tur, Salih, *Nizâr Kabbânî Hayatı, Sanatı Ve Şiirleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Tur, Salih, *Çağdaş Arap Şiirinde Tekrîr Sanatı*, EKEV Akademik Dergisi, S.33, 2007.

Turan, Ömer, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul: Acar Matbaacılık, 2003.

Tümkor, Rabia Berna, *Üç Mescid*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2014.

Vezîrî, Yahya, *et-Tatavvuru'l Umrânî ve't Turâsu'l Mimârî Li Medîneti'l Kudsi'ş Şerîf*, Kahire, Daru's Sekâfiyyeti Li'n Neşr, 2004.